

Pieter Bor Christiaensz., De Nederlandsche Historien. Boek 32.

Het vierde en laetste stuk.

VIII Stuck van 1595 - 1599 KB 139 A1

p. 41 t/m 45

*(fol. 31en 32)*

De Staten van de Vereenigde Nederlanden aen d'eene zijde geport zijnde van wegen den Konink van Vrankrijk om yet ter handen te trekken tot afbreuk des Koninks van Spangien die hem met oorloge aen alle zijde seer perste en benaude en aen d'andere zijde van de Koninginne van Engeland t'ontijde seer hevig geport wordende om restitutie van hare geleende en verschoten penningen, konden niet wel tot resolutie komen wat sy ter hand nemen soudent; eyndelijk resolveren sy een leger te veld te brengen en daer mede te belegeren de stede van Grol in het Graefschap van Zutphen; maer wetende dat den ouden Monsdragon last hadden van den Grave van Fuentes om met eenige regimenten so Walen, Duytse, Yrse en andere acht te slaen op henlieden voornemen en 't selve tegen te staen, hebben het Zeeuse regiment aldaer gelaten om in 't land van Waes te vallen en eenige schantsen aldaer in te nemen en hem te diverteren en aldaer ontrent te houden; over sulx sijn Excell. de Prince Mauritius van Nassau hebbende sijn leger doen gereed maken in 't begin van Julius is den 7 July uyt den Hage gereyst na Arnhem hebbende al het krijgsvolk bescheyden te Selm en Hengelen in 't Graefschap van Zutphen; het volk is meest te sloop den Lek en den Rijn opgevaren en gelieten haer als of sy op 's Hertogenbosch vallen wilden. Dan is op Doesburg getogen en van daer den 12 tot Selmen en Hengelen gekomen. Daer de Commissarisen van de monsteringe den 13 Julij mede gearriveert sijn en hebben de Commissarisen de generale monsteringe gedaen; Graef Willem van Nassau quam daer ook ten selven dage aen met 18 vaendels de welke sterk getelt worden 519 gelederen van vijven bedragende 2595 mannen, en werden van Doesburg aldaer gebrocht 8 hele en 8 halve kanons die aldaer sonder datter eenig gereetschap gebroken was wel gekomen sijn, niet tegenstaende den weg tot eenige plaetsen al wat quaed en moeras was. Dan sijn Excell. hadde ordre gegeven dat die quaede plaetsen gemaekt waren. Hopman Gerrit de Jonge sond sijn Excell. 2 brieven in hoogduyts, den eenen geschreven uyt Grol by Graef Johan van Styrum aen Graef Harman van den Berg van dato den 10 Julij hem adverterende van de komste van sijn Excell., versoeckende dat by aldien sijn Excell. het op Grol mocht voor hebben, dat hij geen tijd versuymen soude, maer hem by goeder tijd secours toekomen mochte. Den anderen brief was geschreven aen Coenrardo Secretaris van Graef Harman van den Berg uyt Oldenzeel van dato den 9 Julij, inhoudende dat sy door een vertrouder man verstaen hebben de komste van Prins Maurits in die quartieren met veel volks en met 50 stukken geschuts, maer wist niet waer sy henen wilden etc. Den 14 Julij is sijn Excell. met al het krijgsvolk, sterk wesende ontrent 6.000 mannen, behalven de Vriesen en de ruyterije en 16 stukken geschuts voor Grol gekomen. De arriergarde met het geschut quam al wat laet, also sy den rechten weg gefaelgieert hadden; die van de stad en deden geen uytvallen, maer schoten al te mets met 2 kleyne stuxkens geschut, daer sy al eenige schade mede deden, hebbende ook het paerd van den Heere van der Nood doodgeschoten: sijn Excell. dede terstond 2 grove stukken geschuts gereet maken om haer geschut te demonteren, sijn Excell. heeft ook eenen geintercipieerden brief gekregen van Graef Johan van Styrum Gouverneur van Grol aen Graef Harman van den Berg dat het krijgsvolk dat binnen Goor is terstond in Grol mocht gesonden worden; die van Lochem kregen de bagagie van die van Goor en sloegen ontrent 30 dood en kregen eenige gevangen, daer onder eenen Luytenant was; d'andere vluchten en quamen wederom in Goor: Sijn Excell. heeft hem terstond aldaer doen beschantsen en d'approchen doen maken: de gabions of schanskorven werden van deselve nacht in de loopgraven gebracht en soudent den 21 Julij geplamt werden; men maekte staet om 3 galderijen te maken, d'eene aen de poincte van het zuyd-west bolwerk die den 21 aenbesteet worden; d'ander ten noord-westen by d'Engelse achter de brugge van de poorte, en de derde in 't quartier van Graef Wilhelm van Nassau die den 22 en 23 Julij soudent besteet worden. Den 21 Julij nadat sijn Excell. met 2 stukken geschuts 3 voleen hadde geschoten, heeft hy een trompetter aen den Gouverneur gesonden en dede de stad op-eytschen; hy gaf voor antwoorde dat hy de stad wilde houden voor God en den Konink tot den lesten toe; doch men meende datse wel haest anders spreken soudent, gelijk ook wel geschiet soude hebben so Monsdragon (daer van wy terstont spreken sullen) so haest sijn Excell. niet gevolgt ware. Den 20 waren de Gedeputeerde van de regeringe van Munster in 't leger voor Grol, en deden sijn Excell. een vereeringe van 10 amen wijns, 2 wagens haver, 400 hespen en een vergulden kop met noch eenige andere vereeringe om sijn Excell. te bewegen sulke ordre te houden datter geen excursien op haer land en soudent geschieden, daer in tot die tijd toe wel voorsien was, overmits men de ruyteren recht midden in de quartieren gelogeert hadde en sulx in hielt datse niet uyt en mochten.

Monsdragon, Gouverneur van 't kasteel van Antwerpen, verwittigt zijnde dat zijn Excell. na Grol toe was heeft sich terstont gereed gemaakt om zijn Excell. te volgen en by den anderen vergadert hebbende alle 't krijgsvolk dat hy in Brabant by der hand hadde, en aldaer gelaten was om zijn Excell. voornemen te stuyten, so is hy met het selve volk, bestaende in 2 regimenten Spangiaerden van Don Anthonio de Zuniga en Don Louys, de 2.000 Switsers die geweygert hadden in Vrankrijk te trekken en de Walen van Mons de Grison, met de Yeren van Stanley, t'samen sterk omtrent 7.000 mannen en omtrent 1300 paerden, gecommandeert by Don Johan de Cordua; onderwegen isser by gekomen het regiment van Graef Fredrik van den Berge en zijn alle t'samen te Keysers-Weerd den Rijn gepasseert, geresolveert Grol t'ontsetten of den Prince Mauritz slag te leveren. Zijne Excell. verstaen hebbende de over-komste des vyands en met wat resolutie hy over den Rijn gekomen was, heeft sich met de Krijgs-oversten beraden; hier vielen diverse opinien, d'eene meende men soude blijven en de belegeringe continueren, en sich haesten met de galderijen over te brengen en bresse te schieten eer den vyand aenquam; andere meenden, men en konde dat so haest niet te wege brengen of den vyand die al over den Rijn was en soude hem op den halse wesen en zijn Excell. was niet sterk genoeg om beyde de belegeringe te continueren en den vyand het hoofd te bieden en ten minsten soude men niet kunnen beletten dat hy niet ergens doorbreken en de stad victualieren en van alles voorsien soude; de Heere Grave van Hohenlohe, die den 21 Julij mede in den leger gekomen was, presenteerde wel, indien men geraden vond de belegeringe te continueren, dat hy met een deel des legers so ruyterije als voetvolk Monsdragon in 't gemoet trekken wilde, om hem eenig afbreuk, belet en verhinginge te doen, en op te houden; dan op alles genoegsaem gelet wesende, so heeft men raedsaem gevonden de belegeringe op te breken; 't geschut en amunitie van oorloge en volk te versekeren dan alles te hasardereren, en 's lands eere en reputatie van zijn Excell. in perijcul te stellen; want den roep ging dat Monsdragon al veel sterker was als hy was.

De resolutie van het opbreken genomen zijnde, heeft men voor eerst gepoocht het grof geschut en de principale munitie na Zutphen te schikken.

Den 24 Julij des avonds is den soetelaeren aengeseyt dat sy mochten haer selven en hare goederen sien te salveren; dat het leger optrekken soude; en den 25 Julij des morgens heeft men het leger opgebroken en het gene men so in der haest niet vervoeren en konde by gebrek van genoegsame wagens en andersints, heeft zijn Excell., als ook de stroyen hutten der soldaten doen verbranden, op dat het den vyand niet te nut noch te voordeel komen soude en is so in goeder ordre opgetogen sonder dat die van der stad eenige uytvallen tegen het leger of den hindertocht hebben dorven doen. De soetelaers lieten wel 300 tonnen biers achter, diese niet mede krijgen konden, daer de soldaten so vele van dronken als haer liefden; sloegen voorts de tonnen den bodemen uyt en lieten het bier verloren lopen; dit al so geschiet zijnde is zijn Excell. komen logeren te Borkelo 1 of 2 mijlen van Grol; van de opbrekinge des legers heeft zijn Excellentie de Heeren Staten geschreven, gelyck hy ook den Advocaet van Holland (Johan van Oldenbarneveld) daer van by missive van den 27 Julij veradverteert heeft in deser manieren.

Brief van Maurits aan Johan van Oldenbarneveld

Edele, Hoog-geleerde, en discrete lieve besondere, wij en hebben niet kunnen nalaten u t'adverteren, dat wy verstaen hebbende dat den vyand den 24 deser met zijne macht bij Berk over den Rijn gepasseert was, met advijse van de Hooft officiers van dese Armée, tot der landen dienst raedsaem gevonden hebben, het leger voor Grol op te breken: Aengesien dat den vyand, zijnde ongelijk van meerder geweld dan wy, was arbeydende of om ons tot zijn avantage tot den slag te bedwingen, of immers om de stad t'ontsetten en te revictuaillieren, als zijnde ons onmogelijk geweest, overmits de assiste der selver stede, deselve so nauw te beslyuten, dat wy den vyand in zijn voornemen en souden hebben mogen verhinderen; en dien volgende hebben wy ons met het leger op den 25 deser na Borkelo begeven, en des anderendaegs na Alm van waer wy de acht hele met noch twee anderhalve kartouwen na Zutphen, en van daer voorts na Doesburg gesonden hebben. Op huyden zijn wij alhier tot Zelem met het leger gekomen en zijn van meninge, gelieft het God, daer mede na Borcht te begeven, alwaer wij sullen verwachten 'tgene den vyand soude willen tenteren; alhier komende vernemen wij nader dat den vyand sterk soude wesen omtrent 8000 man te voet, en 15 of 1600 paerden, dewelke sommige tot 2000 estimeren, waer af en van 'tgene vorder soude mogen succederen, wij den Heeren Generalen Staten en u bij alle occasie sullen adverteren, en hier mede:

Edele, Hoog-geleerde en discrete, besondere goede vrund, zijt Gode bevolen, Zelem den 27 Julij 1595

Onder stond aldus: U goetwillige-vrund, Ondertekent Maurice de Nassau.

By eenen anderen Brief, geschreven ten selven dage en plaetse, schrijft M. Antonis Duyk, te dier tijd Fiscael van der Oorloge, aen den voornoemden Heere Advocaet van Holland aldus:

Mijn Heere,

Hoe het leger op eergisteren vertrokken is, om de overkomste van den vyand over Rijn, ten selven dage, sal ik met den eersten wat particulierder konnen schrijven, omdat desen bode tot voorder schrijvens geen tijd kan geven, en wy so strax hier tot Zelem zijn gearriveert, so ik verstaen, om eenige dagen hier te blijven, en te verstaen wat den vyand sal willen doen; den vyand heeft noch van dage met 200 paerden hier en tot Hengel geweest, en was recht vertogen so wij hier quamen, hebbende tot Hengel 5 van onse konstapels gevangen, wy hebben hier by ons noch 6 halve kanons, zijnde de reste gisteren tot Zutphen gebracht, men begint van avond het leger te retrencheren, dit is 't dat mij de haestigheid van de bode en d'incommoditeyt van trekken mij tegenwoordelijk toelaet uwe Ed. te schrijven, dat ik met de eerste occasie sal vergelden.

Biddende middelertijd den Almagtigen,

Mijn Heere, uwe Ed. tot lange gesontheit en voorspoedige regeringe, ten dienste van de landen, te willen sparen, tot Zelem 27 Julij na noen 1595.

ONDER STOND, Uwe Ed. onderdanige dienaer, ONDERTEKENT Anthonis Duyk

ONDER TER ZIJDEN STOND NOCH ALDUS:

't regent hier so seer alle dagen datter bij naest een onverdraeglijk saysoen is, den vyand heeft noch terstond eenige van den onsen gevangen, die wat geexconteert waren.

NOCH STAKKER EEN KALFKEN IN, DAERIN GESCHREVEN STOND ALDUS: 't Leger gaet morgen heel vroeg naer Borch, tusschen Doetechem en Keppel; en heeft den vyand desen nacht met sijn leger gelogeert te Kleijne en Grote Recum in 't land van Munster, 4 mijlen boven Grol, so eenige ruyteren van Balen terstond komen bootschappan, die om dees te vernemen uytgesonden waren.

Vorders is Prins Mauritz met ses halve Cartouwen wederom opwaerts na den vyand getogen: en leert zich te Silvolden niet verre van Ulft om de kleyne steden van Deutecom, Anholt, 's Herenberg te beschermen: Monsdragon hadde besloten datelijk weder over Rijn te keren, maer Prins Maurits vernemende liet zich beduncken dat het hem niet eers genoeg soude zijn van daer te trekken, sonder hem te bezoeken, doch lag het Leger so bequaem gelogeert en beschanst, dat hy daer geen voordeel op sag te doen. De Heere Johan Pauly schrijft uyt Silvolden, van den 9 Augusti, dat een deel van de cavallerije van den vyand voor Zwol geweest waren, en wel 300 beesten genomen hadden, dan dat de borgerije, doende by gevalle wapenschouwinge, uytgevallen waren en die den vyand weder afhandig hadden gemaekt: hy schrijft ook, wy leggen hier tot grote kosten van 't land; daer is monstering van de wagens gedaen en zijn bevonden 446 wagenen, behalven de wagens van de ritmeesteren an capiteynen, en de trek-paerden zijn 563 sterk, en de schepen so te Doesburg leggen, zijn ook in groot getal. Den vyand bleef daer en tusschen noch tot Walsom tegen Orsoy over stille leggen. Sijn Excell. was daer en tusschen alle dagen doende om 't volk te oefenen, voerende die te velde en in slach-ordre te stellen, doende de ordre swenken, te rugge gaen, voortgaen, breken, maken en veranderen, op verscheyden manieren, om de soldaten te leeren hare fijlen volgen, en hun daer in niet te confunderen.

Die van Grol en Brevoort waren alle dage op den weg en hebben vele gevangenen gekregen, daerom heeft sijn Excell. den 14 Augusti op de heyden, tusschen Deutecom en Grol, gesonden vijf vanen ruyteren met balen, en geordonneert 800 man te voet, die alle de ruychten en bosschen soudon omsoeken met last alles dood te smijten watse van den vyand soudon vinden; heeft mede geordonneert dat die van Deutecom, Doesburg en Bronkhorst volk soudon uytzenden, en de bosschen uytjagen soudon. Ook wasser bij den Grave van Hohenlo, met so veel honden als hij hadde konnen bekomen, geordonneert, om also menschen en beesten alles uyt te jagen datter was; en door dit middel isser een goede partye van den vyand bekomen en gemorst, en de wegen veylig gemaekt.

Den 18 Augusti is sijn Excell. met het leger tot Bislich gekomen, alwaer alle de ruyteren in 't dorp en de huysen van dien logeerden; maer 't voetvolk logeerde daer buyten rontsom, in forme van een halve maen van seer grote extensie, bezuyden het dorp, aen den dijk lag het regiment van de Schotten met 10 vaendelen, daer aen trekkende ten oosten 11 vaendelen so van de Zeeuwen als andere laetst gekomen, het omtrekkende de drie regimenten Vriesen met 18 vanen, daer aen Duvenvoorde met 11 vanen, omtrekkende na 't noorden, Graef Philips van Nassau met 12 vaendelen en benoorden het dorp aen den dijk trekkende lag het regiment van de Engelsen met 17 vaendelen, de garden van sijn Excell., Hohenlo en Borreis, t'samen sterk ontrent 500 man, waren gelogeert by elks der heeren quartieren; in 't voorby trekken hadden die van Emmerik alle 't geschut t'eenenmael door de stad gelaten. Den 19 en 20 heeft men 't leger begonst te retrencheren, daer anders alle de eetwaren seer dier waren, omdat de schepen niet en konden aenkomen, mits den gestadigen contrarie wind. Den 20 quamen daer aen de scheepsbrugge, de ponten met 't geschut

en eenige oorlogsschepen en des anderen daegs quamen de vorder amunitieschepen, die de dierte van 't leger wat versachten. Den vyand was tot Walston weder komen logeeren in den Ham, en hadde daer by hem ontboden alle de garnisoenen van 't Overquartier, Gelder en Overijssel, die alles den 20 Augusti by hem quamen, onder welke Graef Fredrik van den Berge alleen uyt Grol gelicht hadde de 400 mannen, t'zedert het beleg daer binnen gesonden en noch drie hondert van 't oude garnisoen en van gelijken uyt Oldenzeel en andere plaetsen. Ten selven dage kreeg men tijdinge, dat de vyand met 300 paerden na 't leger van sijn Excell. marcheerden, waerom men de wachten alom daer van verwittigde, ontrent tien uren quam hy in 't noort-oosten van 't leger, daer de compagnie van Donk de wacht hadde, aen en hoewel hy daer op tweemaal chergeerde en die compagnie daer alleen was, so en dorst hy noyt tot den leger toe forseren; maer weder wijkende gaf de compagnie plaetse om weder te chergeren, daer in sy haer eerlijk queten, te meer om datse (van de vyand advertissement gekregen hebbende) alles bereed stonden met de carabijnen veerdig in de hand; den alarme gaf sich ook in 't leger so verre dat eenige trommelen geroert werden, en alle de trompetten staken en de ruyteren te paerd aen de trencheen quamen, hoewel den trommel terstond belet werde en den vyand afgetogen was eer de ruyteren aen de trencheen quamen; de Grave van Hohenlo en Graef Philips, aen wiens quartier dit gebeurde, trokken met eenige musquettiers uyt; maer quamen mede te laet, overmits den vyand al vertogen was en de compagnie van Donk haer niet al te seer en dorsten volgen om haer wacht niet te verlaten. Donk verloor een ruyter gevangen en twee paerden, t'een dood en het ander genomen, en noch ses paerden gequetst, en hebben daer tegen een paert van den vyand bekomen sonder datse wisten watter gequetst mocht zijn; een van den vyand werde zijn roer met spek aen brand geschoten, die daer over seer kreet en reed weg. Den 22<sup>e</sup> Augusti kreeg Sijn Excell. eenen geïntercipieerden brief, die Stephano d'Ivarra schrijft aen Monsdragon van den 16<sup>e</sup>. Daer in hy Monsdragon prijst van sijne sorgvuldigheid en naerstigheid, vermaent hem ook van in 't leger te moeten blijven, dat al is daer gebrek in 't leger. Hy hoopt dat daer in voorsien sal worden, dat hy 6000 guldens bestelt heeft om provisie van vivres te bestellen, dat Grave Herman en Grave Frederik haer credijt sullen mogen interponeren, dat die twee Graven hier bekend zijnde, veel doen, dat hy geld overgemaekt heeft, dat de meeste dis-ordre daer mede al gestilt is, dat hy besig is om meer over te maken, dat hy hem niet en sal verlegen laten, dat hy wel gedaen heeft het volk uyt Grol en andere steden by hem t'ontbieden, want de steden niet henselven; maer met het corps d'armee moeten geconserveert worden, dat het leger moet byeen blijven tot dat de rebellen haer divideren of scheidende; dat sijn Excell. (hy meent den Grave van Fuentes) wat van meerder importantie voor heeft dan Dourlans geweest is, daer de Staten van Henegouwen en Artoys geld, amunitie en volk toe presenteren. Andere brieven seggen dat het Camerijk is; hy schrijft ook dat hy alle diligentie doet en datter noyt meerder apparentie en is geweest om de gemutineerde t'appaiseren en dat hy die hoopt korts by Monsdragon te seynden.

Als nu de legers also eenige dagen gelegen hadden tegen den anderen, soekende den anderen een voordeel af te sien, so hadde sijn Excell. eenige dagen doen bespieden, hoe den vyand sijn wachten uytstelde, en bevonden dat hy alle dagen drie vanen ruyteren op de wacht voerde op sekere landweren, genoeg bedekt tegen de aankomste van buyten en ook tegen 't gesicht van 't leger, wesende een goede halve ure gaens van 't leger. Dese wachten stelden sy op drie passen en onder faveur van dien reden sy op de voeragie, waerom men beraempt hadde, eenige paerden te senden heel hoog na d'oosten toe over de Lippe, om van boven in de voorsz. landweren te komen en de wachten van 't leger af te snijden en weg te nemen, mitsgaders alle de paerden om voeragie gesonden en om dat den weg lang was, mits het hoog onderscheppen werde staet gemaekt, dat 't volk t'savonds tusschen acht en negen uren uytjijdende, men des morgens tusschen 8 en 9 uren daer soude wesen, werde mede goet gevonden, datmen daer toe employeren soude den Grave Philips van Nassau met 500 beste paerden, gekoren uyt alle vanen, ten getalle van elks 25 daer mede den Graef gelast was 't voorsz. exploit te doen in deser voegen: dat de avantgarde soude beleyd werden by den Drost van Zalland met 100 paerden en soude sijn genade daer op volgen met de reste van de paerden een gros, mits dat de ritmeester Conteler hem van de hoop soude afsonderen met 60 paerden en daer mede nemen en weggagen alle de voeragie-paerden en so den vyand sterk uytquam, alles den wijk nemende, daer sijn Excell. bestellen soude op een kleyn Eylandeken eenige musquettiers om henluyden te dekken en voorts een brugge over de Lippe doen slaen, om de retraicte met ordre te mogen doen. Achter den berg bezijden Wesel leggende, soude sijn Excell. hem houden met de reste van de ruyteren en 5000 mannen te voet en eenige stukken geschuts om den vyand te houden, so hy over de Lippe mede wilde volgen; volgende welken voorslag en beraminge den Grave Philips van Nassau den 1<sup>e</sup> Septembris savonds uytgereden is met ontrent 520 paerden vergeselschapt met de Grave Ernst en Lodewijk van Nassau en Ernst van Solms, met de ritmeesteren Godart Balen, den Drost Warmelo, Burchart Kinsky, Parker, Marcelis Baks, Donk, Rusoir, Barnaert, Robert Veer, Conteler, en de luytenanten van Barchon,

Pauls Bax en Heraugier met meer andere officieren, en is daer mede gereden na den pas daer sy de Lippe passeren. Dan so men t'zedert verstaen heeft, zyn by eenige sentinellen perdu van den vyand in 't passeren gesien en ontdekt verre op dese zijde van Wesel. Den tweeden Septembris smorgens is sijn Excell. uytgetogen met 51 vaendelen voetknechten, de reste van de ruyteren en drie veldstukken om te gaen ter beraemder plaetsen. Maar aler hy daer quam kreeg hy tijdinge dat den aenslag van Graef Philips van Nassau gefailgeert was en meest al sijn volk geslagen (hoewel het so breet niet was) waerom sijn Excell. 't geschut en impedimenten wederom sond, houdende met de ruyteren en knechten eenigen tijd op 't veld om te ontfangen die haer van den defaecte salveren souden.

Den handel is aldus toegegaen; Monsdragon veradverteert zijnde van de sentinellen perdu, van de komste en getalle van de ruyteren van den Prince Maurits, heeft alle sijn ruyterije vroeg in den morgenstond uytgebracht en op verscheyden velden in slach-ordre gestelt en boven dien een goed stuk weegs achter deselve mede uytgevoert 1000 man te voet, half musquettiers en half pieken, daer op de ruyteren haren wijk ter nood soude mogen nemen, en hebben met sulke gesteltenisse Mauritiï volk verwacht. Graef Philips van Nassau hier af niet wetende, wesende de Lippe gepasseert in den morgenstont, ter gedestineerder plaetse, heeft alle de ruyters de kasse doen opsetten en is daer na in gestadig gallop gehouden, so dat de achterste niet so dicht en zijn gevolgt als in sulken conjuncture wel nodig was; gekomen zijnde ontrent den vyand heeft hy Conteler afgesonden na de vouragie-paerden, dan naderhand siende, dat sijn troupe kleyn was heeft nog eenige paerden van Marcelis Baks na hem gesonden dewelke in der haeste rijdende om by Conteler te komen, hebben de vyand achter een dikke hegge sien houden, waerom sy weder te rugge gereden zijn en hebben sijn genade daer aff verwittigt, dewelke meynende dat het niet dan ordinaris wacht van de drie vanen en was en willende deselve gansch affsnijden heeft hy Marcelis Bax en eenige andere carabijns van de batalje eenen anderen weg hieten in rijden om deselve van 't leger af te snijden en is met de avantgarde voorts gereden en vindende eenen engen weg, heeft begeert dat de Drost van Zalland, Wermelo met sijn 100 paerden dien weg in rijden soude. Maer om dat Wermelo swarigheid maekte so om de engte des wegs als om dat hy meest lancien van Pauls Bax, Barchon en du Boys by hem hadde, mits hy weynig van sijne ruyteren by desen aenslag hadde, om datse op een ander uytgesonden waren en dat hy ook niet en wiste de sterkte des vyands, seyde sijn genade wel te weten dat het niet dan de ordinaris wacht was en so den Drost antwoorde in Gods naem dan, is de Graef met de anderen Graven en den Drost met sijn troupe die enge strate ingereden en komende door een gat daer een veld op de rechterhand lag, hebben daer ontdekt vier vanen van den vyand, staende in slach-ordre, d'een heel dicht op de slinker hand aen de hegge, dien hy terstont in flancque hadde, en d'ander voor haer, wesende de vanen van Graef Hendrik van Grobendonk en twee andere vanen achter henlieden, in voegen, datse eerst chargeerden op de vanen van Graef Hendrik; maer om dat Grobendonk sich terstont in flancque gaf tegen de hegge aen en kostense niet alles op 't veld komen, maer mosten alleen met 30 paerden vechten; dit sijn genade en den Drost siende, zijn weder door de vane van Grobendonk gedrukt, om 't selve gat uyt te komen daer sy de ruyteren van Barchon en de Boys vonden, arbeydende om 't gat in te komen op 't veld, waer door sy malkanderen over 't lijf begonden te dringen, in voegen, dat alle de lanciers haer lancien mosten wegwerpen en haer met de pistolen behelpen tegen den vyand, die haer seer aendrong; in dese engte zijn Graef Philips en Graef Ernst van Solms swaerlijk gequetst en Graef Philips en Ernst van Nassau gevangen en verscheyden van den vyand en van den onsen dood geschoten en gevangen en zijn d'onse eyndelijk 't gat uyt gekomen; en so den vyand haer wilde vervolgen is Kinsky met sijn troupen op haer in gehouden en heeftse weder door 't gat gedreven tot op 't veld daer de andere twee vanen op hem los braken en hebben lange met hem gevochten, hem swaerlijk door 't hoofd gequetst en eyndelijk mede te rugge gedreven, hebbende verscheyden, so van sijn troupen als van de troupen van de vyand, gevangen gekregen: desen gedurende is Marcelis Bax in gereden, om den vyand den weg af te snijden en komende op 't veld, dat achter het ander veld, daer de de voorsc. vier vanen stonden, lag, heeft 't selve vol ruyteren gevonden in verscheyden esquadren, waerom hy een weynig halte willende doen, om sijn troupen alles te versamelen, is den vyand op hem los gebroken, daer af hy een esquadre of twee brak; maer om dat hy niet in 't gros en koste vechten, werde hy selfs mede gebroken, hebbende den vyand daer noch drie esquadre staen ongebroken, 't welk hem dede te rugge trekken om sich weder te versamelen. Hier na kwam Parker door een ander en wijder gat op't selve veld en dede een furieuse charge, daer mede hy te rugge dreef twe heele vanen van den vyand en so hy afswenkte om hem mede weder by-een te vergaderen, zijn eenige ruyteren van den onsen op 't veld gekomen daer Bax hem weder byvoegde, willende chergeren op de vane die noch heel en ongebroken was, dan om dat deselve ruyteren niet genoeg in een besloten aen en quamen, werden d'eerste omcingelt en d'achterste van ter zijden ingevallen en gebroken, so datse met seer groot moeyte uyt den vyand weder mosten slaen; 't welk Parker siende en dat den vyand hem te sterk was vallende, heeft sijn retraicte moeten

doen. Conteler siende dat het al-om so toegink, is wedergekeert en heeft mede eenige partijen bevochten, doch om dat nergens genoeg in 't gros en met een groote troupe van d'onsen gevochten werde, mits de vyerigheid van sijn genade en de vaste impressie die hy hadde dat het niet dan de ordinaris wacht van den vyand was; maer met kleyne partijen en hebbense niet konnen te degen fonsen, uytgeseid Parker, die de braefste charge gedaen heeft, daer mede hy den vyand so geswakt heeft, datse wel 40 van den onsen, gevangen zijnde, weder lieten lopen en onder dien den luytenant van Pauls Bax, met meer andere officiers en ruyteren. Dit is 't gene dat in desen aanslag gebeurt is, men weet niet dat eenige van aansien van de Staten zijde datelijk dood gebleven zijn; maer Burchard Kinsky is door den kop geschoten en swaerlijk gequetst en binnen Wesel gebracht. Wagemons, de luytenant van Barchon, is door de zijde met een schampschoot geschoten; Graef Philips van Nassau is ter zijden onder de rustinge in geschoten, gaende aen de ander zijde aen het been door, en brande seer aen sijn kleederen, waerom hy van den paerde leggende, niet verdragen mocht datmen hem weder te paerde holp, so dat hy gevangen is geworden: Graef Ernst van Solms is door 't lijf geschoten, in beyde armen, aen 't hooft en 't een been gequetst en mede gevangen met Graef Ernst Nassau. Den broeder van den generael Francoys Veer, genaemt Robert Veer en den luytenant van du Boys werde mede gevangen; Bernaert luytenant van Graef Hendrik van Nassau, het al wesende ontkomen, horende datse door de Lippe mosten swemmen, en vresende te verdrenken, mits hy swaer gewapent was, is weder te rugge gekeert en mede gevangen. Daer werden van de ruyteren vermist ontrent 75 paerden en 57 mannen, behalven de voorsz. drie Graven; en daer tegen hebben de onse seven of acht gevangen van den vyand en tien of twaelf paerden.

Den tweeden September heeft Graef Harman van den Berg, met den Markgraef Caerle van Baden, ontboden, dat de drie voorsz. drie Graven tot Rijnberk waren, en begeerden dat Mr. Adriaen Spiegel, chirurgijn van sijn Excell. daer komen soude, daertoe hy paspoort sond, en terstont derwaerts reysde. En niet tegenstaende dat de Spaense hen vermaten, datse niet dan 12 mannen verloren hadden en in vele jaren so signale victorie niet gehad te hebben, so verklaerden de dienaers van de voorsz. Marquis, dat by-naest alle d'officiers van de ruyterije van den vyand gequetst en dood waren en vele van onse ruyterije en ritmeesters verklaerden al over de 150 doden in 't veld gesien te hebben. Daerom schreef Mr. Anthonis Duyk (doe ter tijd Fiscael van der oorloge in der Staten leger) die hem op alles geïnformeert hadde, dat het daer voor te houden was, dat het verlies der voorsz. heeren onse sake verswaert en dat anders den vyand meer verloren hadde; maer waren alleen overvallen by de menigte der vyanden, die hen altoos t'samenvoegden onder faveur van sijn voetvolk, daer der Staten volk niet komen en dorsten. Immers schrijft de voornoemde Duyk, dat men van den Marquis verstaen heeft, dat alle de ruyterije van 's vyands leger daer geweest waren, so dat het niet vreemt en was, datse 't veld hebben moeten quitteren en in 't aftrekken hebben d'onse de retraicte pas à pas gedaen, doch op verscheyden plaetsen, sonder dat de vyanden haer oyt vervolgden, vresende, so den Marquis seyde voor een embuscade.

Grave Philips van Nassau is den derden Septembris overleden en Christelijk in den Heer gerust, met beklaginge sijnder sonden en met betoninge van leedwesen, hebbende sijn Excell. en broederen en anderen om vergevinge doen bidden, daer hy henlyuden in vertoornt mochte hebben; hy is een seer beleeft en dapper onversaegt krijgsman geweest, daer van hy tot verscheyden tyden goede proeven gegeven heeft, so dat hy een jonk Heere was van goeder hope en hebben de Konink van Vrankrijk en Hertog van Bouillon ook sulke getuygenisse van hem gegeven; hy is van de syne seer bemint geweest. In syn eerste jeucht heeft hy met sijne Excell. Mauritius tot Leyden gestudeert in de Universiteyt aldaer. Hy is in sijne beste fleur des levens, van velen seer beklaegt, overleden.

De Grave Ernst van Solms is ook van sijne quetsuren den 5<sup>e</sup> Septembris des na'middags Christelijk, met goede kennisse, overleden. Monsdragon heeft beyde de dode Graven aen sijn Excell. in 't leger tot Bislik gesonden, met eenen seer coutoysen brief en heeft de lichamen doen convoyeren met 8 personen, daer van de vier des avonts by sijn Excell. ten avondmael waren. D'ander vier zyn by de dode lichamen gebleven; eene van de viere die by sijn Excell. bleef eten, was genoemt Sr. De Sint Vietor, soon van een Spangiaert binnen Loven geboren, de tweede was de luytenant van Graef Hendrik van den Berg, wiens gevangen Graef Philips geweest was, sy bekenden van groot verlies van officieren. Den ridder Veer, wiens broeder tot Wesel begraven was, was mede by sijn Excell. ten eten en verhaelde dat sijn broeder, na dat hy hem al gevangen hadde gegeven, noch meerder gequetst was; daer op sijn Excell. seyde, dat hy sulks van de Grave van Solms ook verstaen hadde, en dat hy de gevangens altijd wel getracteert hadde, daer op sy geen ander excuse deden, dan dat sulx by Monsdragon niet werde geadvoveert. Sy reysden wederom met nemende een brief van sijn Excell. aen Monsdragon, met gelijke courtoisie.

De twe dode Graven zijn daer na tot Arnhem eerlijk en statelijk in de Hooft-kerke begraven, na 't betamen van hare afkomste, geslachte en state.

Grave Ernst van Nassau, mede gevangen, wilden sy eerst op geen rantsoen setten, sonder voorgaende advijs van den Grave van Fuentes. Dan hebben daer na 6000 kronen geeyscht, de kronen tegens 3 guldens, doch is het rantsoen gemaekt op 10.000 guldens, door tusschen-spreken van Don Jan de Cordua generael, dewelke getrouwt hadde de suster van Monsieur de Rebours, welke Don Jan de Cordua paspoort van sijn Excell. versocht, om tot Wesel te mogen komen om Monsieur de Rebours eens te bezoeken, dat hem te lichter vergunt werde om datmen meende dat Monsieur de Rebours hem tot sijne devotie soude brengen om ten besten te spreken, gelijk geschiede.

De ritmeester Kinsky was ook seer gewont en storf mede van sijne quetsuren en is tot Wesel eerlijk begraven.

Eenige van de garde van sijn Excell. hebben de quartiermeester van Grave Hendrik van den Berge gevangen gekregen met 13 of 14 slegte paerden; sijn Excell. was gesint om den quartiermeester op sijn woord te laten gaen, dan verstaende dat den vyand geen van onse gevangenen op 't quartier wilden los laten, niet tegenstaende sijn Excell. alle sijne gevangene los gelaten hadde, krijgsman tegen krijgsman, so most de quartiermeester mede noch wat blijven sitten, tot nader ordonnantie. Daer werden eenige brieven van den vyand geintercipieert, daer by sy schryven van de grote victorie die sy verkregen hadden en van de dood van de Graven Philips van Solms, ertollerende seer de victorie.

Na het ongeluk dat de Graven Philips van Nassau, Ernst van Solms, die so gewond werden, dat sylieden van hare quetsuren in hare gevanknisse storven en dat de Heeren Staten leger noch tot Bislich lag, kregen de Heeren Gedeputeerden van de Heeren Staten Generael in 't leger by sijn Excell. wesende, goede advertentie, dat Monsdragon sekere aenslagen practiserende was op eenige Cleefse en Gulikse steden om deselve in te nemen.

**DUYCK** (*Deel I, pag. 608 t/m 687*)

VANDEN TOCHT NAER TLANT VAN ZUTPHEN.

Den j<sup>en</sup> Julij was het schoen weder ende werde eyntelijck last gegeven aen te nemen de waegenen ten getaele toe van 447 ende ontrent 550 treckpeerden, om die den ix<sup>en</sup> te mogen hebben tot Doesborch, daer t'rendevous gedestineert was, daertoe men mede alle de patenten aen tvolck van oirloge vuyt sont, om die oick tegen den ix<sup>en</sup> daer te doen commen, hoewel naerderhand desen dach vertoogen werde totten xj<sup>en</sup> toe, twelcke der Staeten leger dat haesticheyt van doene hadde apparentelijck geen voordeel en sal doen. Voorts werde aende officiers vuytgedeylt de lijsten vande amunitien van oirlooge ende vivres om dselve reede te maecken om metten eersten te mogen gescheept werden, daermede men den ij<sup>en</sup> ende iij<sup>en</sup> Julij noch doende was.

Den iij<sup>en</sup> Julij (was het heet weder) quaemen de gecommiteerden naer Zeelant gesonden wederomme, doende tselve rapport vande consenten dat te vooren de brieven gehouden hadden.

Den iiij<sup>en</sup> Julij begonst men tot Dordrecht tgeschut vast te scheepen tot 90 stucken batterie ende ses velstucken ende amunitie ende scharpen tot 5000 scheuten.

Den vj<sup>en</sup> Julij was het tamelijck weder ende vertrock de compagnie vande garde vuyten Haege om naer Utrecht ende Arnhem te gaen, daerwaerts mede begonnen te marcheren de ruyteren vuyt Brabant met tvoetvolck van andere oirden.

Den vij<sup>en</sup> Julij was het taemelijck weder ende vertooch Sijn Ex<sup>tie</sup> sellfs naer Utrecht.

Den viij<sup>en</sup> Julij was het taemelijck weder ende bleeff Sijn Ex<sup>tie</sup> tot Utrecht stille.

Den ix<sup>en</sup> Julij was het taemelijck weder, Sijn Ex<sup>tie</sup> vertooch naer Arnhem ende den Raet van Staete quam tot Utrecht om mede naer Arnhem te volgen. Tgeschut ende de scheepen met amunitie van oirlooge ende van vivres gelaeden quaemen oick desen dach alles de Leck ende den Rijn op tot Arnhem, ende omdat men vast geresolveert was Grol aen te tasten, een plaetse heel hooch gelegen ende vuytsteekende in tlant van Munster, die daeromme haestelijck met eenige overcomptste over den Rijn soude konnen geseccoureert werden, heeft men noch 6 oirlochscheepen boven sGraevenweert op den Rijn gesonden om aldaer de wachten tot Wesel toe te besetten ende alle heymelijclic overcomptste te beletten ofte ten minsten tijdelijcke advertentie daarvan te mogen doen, hoewel alle tselve niet en heeft mogen helpen, omdat den viant al van desen dach van ontrent Hulst was opgetoogen ende sich ontrent Antwerpen begonst te versaemelen, om daerwaerts te volgen, daer Sijn Ex<sup>tie</sup> thoofft heene mochte hebben, als hij tsedert al te wel gedaen heeft. .

Den x<sup>en</sup> Julij was het schoen weder ende quam tvolck meest tot Arnhem, maer tgeschut ende scheepen met amunitie voeren meest naer Dousburch.

Den xj<sup>en</sup> Julij vertooch Sijn Ex<sup>tie</sup> metten Raede van Staete mede naer Doesburch. Tot Arnhem sterff Hopman Jontson van haestige sieckte.

Den xij<sup>en</sup> Julij was het heet weder. Sijn Ex<sup>tie</sup> vertooch met alle tvolck tot Dousborch sijnde naer Zelem, daer desen dach mede quam Graeff Willem van Nassau met 18 vendelen Vriesche knechten ende eenige vaenen ruyteren. Tot Dousburch was men doende om tgeschut te lande te doen ende veerdich te maecken om op morgen vervoert te werden met een goet deel amunitie van oirlooge ende vivres. Maer omdat bij de Staeten Generael belast was dat men tvolck gelijkelijck in tvelt soude brengen ende monstere om suyver te mogen weten hoe sterck sij mochten wesen, is Sijn Ex<sup>tie</sup> daer stille blijven leggen, ende op den nacht sijn vuyt Dousburch gescheyden de Raeden van Staete met verscheyden monstercommissarissen ende anderen daertoe voor die reyse te gebruycken.

Den xiiij<sup>en</sup> Julij vouch werde alle tvolck tot Zelem leggende gemonstert, in welcke monsteringe men niet en wilde goet doen, dan tgeene daetelijck aldaer present was, waeromme de 18 vendelen Vriesen starck gevonden werden tot ontrent 2400 mannen, de 13 vendelen Engelsen met te 3 vendelen van tsecours ende 150 mannen vuyt Vlissingen gecommen ontrent 1600 mannen, de 10 vendelen Schotten ontrent 1100 mannen, de 12 vendelen van Graeff Philips (de garde daeronder gereeckent) ontrent 1200 mannen. Van dit regiment waeren noch te rugge de vendelen van Grenu ende d' Ardenne die naer de monsteringe aenquaemen sterck ontrent 200 mannen, de 11 vendelen van Noorthollant ontrent 1200 mannen. Van dit regiment was noch terugge de compagnie van Jan vanden Eynde, starck ontrent 100 mannen. De 15 vaenen ruyteren (als naementlijck van Sijn Ex<sup>tie</sup>, Hohenloe, Barchon, Wermeloe, Pauls Bax, Herauguier, Chynsky, Marcel Bax, Baelen, Edmont du Bois, Onsten, Parcker, Sidnei ende Vere) waeren sterck ontrent 1000 peerden, maeckende tsaemen 71 vendelen knechten starck ontrent 7800 mannen ende mette cavalerie, maetroesen ende andere officiers ende entretenuden van tleger ontrent 9960 vechtende mannen, hoewel sij naer luyt van heure voorgaende monsteringen ontrent 14.000 behoirden te wesen. Op dese monsteringe viel veel opspraecx ende waeren meest alle de Capiteynen daarvan seer qualijcken te vreden, claegende dat heur veel absenten geroyeert werden, die evenwel in actuelen dienst waeren, maer om sieckte ofte andere nootelijcheyden absent, gevende genouch te verstaen, in gevalle men op dese monsteringe de rollen wilde sluyten, dat sij veel soldaeten souden moeten casseren, omdat sij ten quaetsten gaende niet van meyninge en waeren yet te verliesen, waerdoor men genouch const bemerkten dat (boven den tijt die men hiermede verloor) off de monsteringe soude vruchteloos moeten blijven, off tleger soude terstont een duysent mannen ofte anderhalff gewackt werden, om de geenen die gecasseert souden werden.

Nietemin vertrock den Raet op den avont wederom naer Dousburch sonder te verclaeren off sij desen voor een monsteringe hielden ofte voor een reveue, om middelertijt daerop te beter te delibereren, doende de compagnien alleen met leeningen onderhouden tot dat se daerop naerder gelet hadden, twelcke sij mogelijck daeromme lange sullen sleepen, omdat sij de voors. verswackinge ende cassatie bevreesen, hoewel tselve sleypen naderhant evenwel oirsaecke vande cassatie van veelen was. Desen selven dach werden de 16 stucken batterie, 8 heele ende 8 halve canons van Doesburch te lande gebracht naer Zelem met een goet deel vande amunitie van oirlooge.

#### VANDE BELEGERINGE VAN GROLL.

Den xiiij<sup>en</sup> Julij vouch ten 2 vuyren, vertooch Sijn Ex<sup>tie</sup> met 11 vaenen ruyteren van Zelem ende nam den pas door Lichtevoort ende quam ontrent ses vuyren voor Grol, daer hij terstont alle de wegen dede besichtigen vande advenuen aende stadt. Hiertegen vielen eenigen vande stadt vuyt, daeraff eenen gevangen werde, die seyde dat Graeff Johan van Stirum in de stadt commandeerde ende daer binnen hadde elff vendelen knechten. Ontrent thien vuyren quaemen voor de stadt de regementen van Graeff Philips, Vere ende Noorthollant over den wech van Lichtevoort ende gingen logeren benoortwesten vande stadt, maer omdattet geschut moste gebracht werden langes Aelte ende Brefoort, daer den wech daertoe bequaemer was, soe sijn 4 vaenen ruyteren mette regementen van de Vriesen ende Schotten daerwaerts mede gevolcht, die niet dan des nachts heel laet in tleger consten commen, omdat den wech heel wijt omme was ende dat tgeschut. veel rampspoets onderwege hadde, insonderheyt te Vraegeren, daer een heelen canon eerst ingesoncken was ende naederhant afgeworpen werde tot een groot retardement vanden treyn, doch werde door de diligentie vande scheepscapiteipen ende bootsgesellen daerinne soe wel voorsien, dat alle tgeschut noch snachts voor de stadt aende suytsijde quam mettet regiment. vande Vriesen, maer de Schotten bleven eenen halven mijle terugge. Eenige daegen te vooren hadde Graeff Jan van Stirum eenen brief gesonden naer de soldaeten die binnen. Goer laegen, heur beveelende dat sij Goer souden verlaeten ende aengesiens briefs naer Grol commen. Die van Lochem desen brief geintercipieert hebbende, hebben dselve gecopieert ende de signature naergecontrefeyt, behoudende de pricipale (die sij aen Sijn Ex<sup>tie</sup> sonden) welcke copie sijluyden neffens een anderen brief vanden selven Graeff, houdende van particuliere saecken aen die van Goer met een jongen sonden, daerop die van Goer gerescribeert hebbende, dat se op morgen



vrouch souden commen, hadden die van Lochem daer een embuscade geleyt, in dewelcke die van Goer op huyden vuytcommende, gevallen sijn soe datter ontrent 15 gevangenen sijn gekregen met een Lieutenant ende 24 dootgeslaegen ende alle de bagagie becommen, maer den anderen Lieutenant sulcx gewaer werdende is weder naer tfort gereden, gevolcht bij veele soldaeten ende wierpen heur weder binnen Goer, daerinne sij dat geluck hadden dat de eerste van heml. de embuscade ontdeckt hadden, waeromme dselve hadde moeten los breecken, maer soe sij wat dieper in de embuscade hadden innegecommen alleer die te ontdecken, souder quaelijck yemant ontcommen hebben.

De Raet van Staete vertooch desen dach van Dousburch weder naer Ahrnem.

Den xv<sup>en</sup> Julij was het betrocken weder ende reet Sijn Ex<sup>tie</sup> rontsomme de stadt te besichtigen die al taemelijck starek was, voorsien met eerde wallen ende 4 taemelijcke bolwercken. De stadt leyt in tGraeffschap Zutphen tegen het lant van Westfaelen aen ende aende twee sijden daermede beslooten, maer de gront is soe hooch, dat men twaeter vuyte grachten soude kunnen afflaeten. Hiernaer werde goet gevonden dat Graeff Willem mette Vriesen ende Schotten met 8 vaenen ruyteren soude leggen beoosten de stadt ende Sijn Ex<sup>tie</sup> mette reste vanden leger te westen vande stadt, daertoe men desen dach de quartieren begonst te begrijpen soe cort in den anderen als men mogen soude ende ging Graeff Willem met sijn volck terstont logys nemen. Die vande stadt schooten seer met twee cleyne stucxkens, daertoe sij scheenen geen scharpen te hebben, omdat se met stucken ijsers met loot overgooten schooten. In t'ommerijden werde tpeert van vander Noot, Capitein vande garde van Sijn Ex<sup>tie</sup> onder hem geschooten, doch hij niet gequetst; op den naeruoen werden mede drie soldaeten van Lucas Hedding in heur quartier met een schoot geschooten, waeromme men seer verhaeste om 2 halve canons bewesten de stat te planten om daermede tschieten vande voors. 2 stucxkens te beletten, soedat dselve noch desen avont geplant sijnde begonsten te schieten, waeromme die van binnen met heur schieten wat ophielden.

Den xvj<sup>en</sup> Julij begreep sijn Ex<sup>tie</sup> mede sijn quartier bewesten de stadt, logerende benoorden alle de Engelsens ende besuyden tregement van Graeff Philips ende achter dien t'regement van Noorthollant ende in t'midden de 7 vaenen ruyteren, hebbende patente vuytgesonden om de 5 vaenen vuyt Vranckrijck gecommen mede naer tleger te doen marcheren.

De borgers van Vreede (die oude vianden van die van Grol sijn) quaemen desen dach in tleger, presenterende tleger alle onderstant heur mogelijk sijnde te doen. Oick quam in tleger Graeff Adolf vanden Berge, versouckende dat Sijn Ex<sup>tie</sup> eens bij sijn moeder op Ulst wilde commen, overmits dat sij (wesende suster van H.M. den Heere Prince van Orangien) in lange tijt Sijn Ex<sup>tie</sup> niet gesien en hadde ende daeromme hem eens gaerne soude sien, ende (soe men vermoet) met hem handelen om in tgebruyck van heure goederen te commen. Graeff Willem begonst desen nacht tegen de stadt te approcheren.

Den xvij<sup>en</sup> Julij waeren de soldaeten alomme doende om heur te hutten, oick begonst men beyde de legers te retrancheren in een cubycq viercant, tquartier van Sijn Ex<sup>tie</sup> lang 5100 voeten ende breed 1500 voeten ende tquartier van Graeff Willem lang 2200 voeten ende breed 1000 voeten, die vande stadt vielen voornoen vuyt ende kregen drie Schotten gevangen, die heur te naer begeven hadden, daervuyt men oirsaecke nam een trompetter aen stadt te seynden om de gevangenen op heur rantsoen los te hebben, twelcke sij consenteerden, mils dat men de heuren in tleger gevangen van gelijcken liet gaen. Des nachts dede Sijn Ex<sup>tie</sup> met 4 vendelen Engelschen, 4 van Graeff Philips ende 3 van Noorthollant soe naer aende stadt approcheren aende noortwest ende westsijde, dat se de wallen bequaemelijck met heur roers consten inneschieten ende beletten dat niemant te seer daerover en saege. Desen dach quam binnen Brevoort een vendeI knechten van 200 mannen boven de geenens die daerinne waeren, soe om de plaetse te verseecken, als om den toevoert van ons leger te onveyligen.

Den xvij<sup>en</sup> Julij was het seer regenachtich weder ende was tvolck alomme seer doende om heur te hutten ende de legers te retrancheren. Die vande sladt siende, dat men vande sijde van Sijn Ex<sup>tie</sup> soe naer geapprocheert was, hebben seer veel geschooten met roers ende musquetten ende de 2 stucxkens, daeromme men wederom eenige maelen met te halve canons op de stadt schoot. Hierinne werden vande onsen eenigen dootgeschooten.

De borgers van Vrede quaemen met eenige proviande in tleger ende continueerden tsedert in tbrengen van bier ende andere eetwaeren, twelcke de vivres vanden leger al veel verlichte ende beter coop dede geven, die soe cort begonsten te commen, dat men van daege een convoy naer Dousburch hadde moeten doen gaen. Des nachts approcheerde men in t'noortwesten op 2 steenwerp naer aende grachte, ende in tsyden op den wech van Brevoort dede men noch 9 vendelen knechten logeren, daeraff de 3 vendelen Schotten approcheren souden naer t'oosten toe ende de 2 Noorthollantsche naer t'westen ende de 4 vendelen Vriesen in t'midden recht naer de Levelderpoorte, die naer Brevoort gaet, toe.

Den xix<sup>en</sup> Julij was het heet weder ende was men in tleger seer doende om tselve te retrancheren. Op de

stadt werde veel geschooten, daertegen die vande stadt weder veel vuyt schooten. Ondertusschen was men vast doende om de approchen te verseeckeren, ende omdat men vande sijde van Sijn Ex<sup>tie</sup> wat naer quam, ende mitsdien wat periculeus was te graeven, werde goetgevonden dat men de approchen aen die sijde bij de roede aanbesteden soude, twelcke alsoe geschiedende werde die desen volgende nacht geextendeert tot op de grachte toe aende pointe van tbolwerck gelegen in tsuytwesten achter de abdie. Desen avont quam wederom in tleger tconvoy van Dousburch meest met vivres ende amunitie van oirlooge.

Den xx<sup>en</sup> Julij was het regenachtich weder ende besteede men de approchen soe wel aen tquartier vande Engelsen naer de Beltemerpoorte toe als vande Vriesen, daerover de Engelsen heur approchen extendeerden tot op twee roeden naer aende grachte, maer de Vriesen en consten in t'oosten noch soe naer niet commen; daer werde van binnen ende buyten seer geschooten; de 2 Noorthollantsche vendelen approcheerden mede naer t'westen. De gedeputeerden vande regieringe van Munster quaemen desen dach in tleger ende schoncken Sijn Ex<sup>tie</sup> 10 aemen wijns, 2 vaeten met Paderborns bier, een goet deel havers, hespen ende groff wilt ende bij dien een groote vergulden cop met een gouden keten, ten eynde hij tvolck wat cort inne wilde houden, om de foulen op heur lant te beletten, daerinne bij Sijn Ex<sup>tie</sup> goet devoir gedaen was, omdat hij alle de ruyteren soe dicht in de quartieren gelogeert hadde, dat se niet bequaemclijck en consten vuytrijden. Des nachts meynde men de grachten te doen sonderen, dan omdattet te seer licht was ende den viant schiltwachten in sijn grachten hielt en konst het niet geschieden ter tijt toe daerinne beter voorsien ende de schiltwachten verdreven souden sijn.

Den xxj<sup>en</sup> Julij was het regenachtich weder, men approcheerde vast voor de stadt, men besteede mede een gaelderie te maecken door de grachte tegen de pointe aen van tbolwerck leggende in tsuytwesten achter de abdie voors. voor de somme van 1400 £, wel verstaende soe die op den xxvj<sup>en</sup> toecommende soude komen opgemaect wesen, dat den aennemer dan hondert gulden meer soude hebben. Daer werde mede een schansken aenbesteedt in t'oosten voor de Nieupoorte voor 200 £. Hiernaer wert den trompetter aen stat gesonden om die op te eyschen, daerop die van binnen antwoorden de stadt voor God ende den Coning te willen houden. Den Graeve van Hohenloe quam in tleger met de vaen ruyteren van Smeltsing, maer werden de ruyteren weder naer garnisoen gesonden. Men creech mede tijdinge dat Mondragon met eenich volck sterck ontrent 5000 voetknechten ende 1200 peerden tot Ruremonde was gecommen ende dat daer bij hem was gecommen Graeff Harman vanden Berge, om te saemen naer Grol te commen ende de plaetse te ontsetten, daeromme men alle de wercken dede verhaesten, soedat de Engelsen des nachts op de grachte quaemen ende men opwierp drie batterien, d'een op den wech van Breevoort, aenbesteedt voor 200 £, d' ander tegen de pointe van tbolwerck achter de abdie, ende de derde bet ten noorden naer de Beltemerpoorte toe, costende elcx 120 £. Men sondeerde mede de grachten die bevonden werden wijt ontrent 80 voeten ende in t'midden te hebben een heel diepe fossette, maer de reste gansch ondiep, in alle welke werken eenigen geschooten werden.

Den xxij<sup>en</sup> Julij regende het excessivelijcken seer, twelcke een groot belet dede in t'approcheren ende t.maecken vande beddingen tottet geschut, die noch evenwel soe verre gemaect werden, dat men in de batterie tegen de suytwest pointe genaemt de eerste, drie heele canons des nachts plante, ende in de batterie bet ten noorden naer de Beltemerpoorte toe genaemt de tweede een heele ende 2 halve canons. Desen dach vrouch werde een convoy naer Dousbnrch gesonden om vivres ende veel amunitie van oirlooge te haelen. Des nachts quaemen de Vriesen met heur approche mede op de grachte ende werde buyten de stadt een huys gebrant, daertegen die van binnen weder een vierteecken deden, daeromme men vermoede dattet was van eenige booden die se vuyt geschickt hadden. Op den avont quam in tleger Milord Borreis, Gouverneur vanden Briele met 150 mannen van sijn garnisoen ende men creech tijdinge dat den viant heel starck tot bij Berck was gecoromen om den Rijn te passeren, twelcke Sijn Ex<sup>tie</sup> niet weynich naerdenckens en gaff, omdat hij het daer voor hielt, dat den viant den Rijn niet en soude passeren ofte hij soude starck genouch wesen ons te slaen, ende omdat de plaetse quaet te besetten was mettet volck, dat men daer hadde, doordien die alomme aenden harden lach.

Den xxijij<sup>en</sup> Julij was het regenachtich weder. Heel vrouch begonst men mette voors. 6 stucken seer te schieten op tbolwerck, achter de abdie leggende om de defensien van dien aff te nemen, daertegen die van binnen soe seer arbeyden dat se meer eerden opworpen als men affschieten conde. Ondertusschen dede men besteeden een batterie tot 10 stucken in t'noortwesten tegen de Beltemerpoorte naer de waetermoelen toe voor 350 £, mits dat se morgen most opgemaect wesen. Den Ingenieur Kemp dese besteedinge gedaen hebbende ende hem metten Generael vande artelerie ende den quartiermeester vande Engelschen wat te seer bloot gevende, werde door de cop doot geschooten<sup>1</sup> ende den quartiermeester gequetst. Met ons eygen

<sup>1</sup> Deze Ingenieur. 'door wiens dood het leger een zwaar verlies leed, was Jakob de Kemp, Schout van Gorkum en sedert vele jaren in

geschut werden mede drie Schotten op de Brevoortsche wech dootgeschooten. Ende omdat men advertisement creech dat den viant op huynen den Rijn soude beginnen te passeren ende men geintercipieerde brieven bequam van Graeff Harman, daerinne hij screeff dat hij de stadt soude commen ontsetten, is Sijn Ex<sup>tie</sup> alle de advenuen gaen besichtigen ende heeft goet gevonden een tranchee boven de stadt ende een beneden de stadt te doen maecken om beyde de legers aen malcanderen te besluyten, daeraff die besuyden de stadt lang soude wesen 650 roeden ende die ten noorden 550 roeden, die aenbesteedt werden de roede voor 58 stuvers, des most die alles binnen drie daegen opgemaect wesen. Men besteede mede een gaelderie in t'oosten in t'quartier vande Vriesen voor 1400 £ die binnen vijff daegen most aende walle wesen.

Ende om alle saecken te verhaesten dede Sijn Ex<sup>tie</sup> op den naemoen de batterie voor de Beltemerpoorte opmaecken tegen 6 stucken, mits dat den aennemer daeraff sijn volle 350 £ soude hebben, soe hij maecken conde dat de stucken desen nacht daerinne geplamt mochten werden om morgen te mogen schieten. Op den avont sont Sijn Ex<sup>tie</sup> naer Dorsten den Ritmeester Baelen met sijn ruyteren om de brugge aldaer aff te breecken ende den viant soe te retarderen, maer soe hij daernaer tijdinge creech dat de ruyterie vanden viant over Rijn was ende 4 cornetten peerden gesonden hadde om dselve brugge te saiseren, was hij metten selven Ritmeester seer becommert, dan omdat den viant niet genouch gediligenteert en hadde quam Baelen aende brugge ende soude die affgebroocken hebben, soe de borgers van Drogen met gewaepender hant hem dat niet belet ende eenigen vande sijnen dootgeschooten hadden. Sijn Ex<sup>tie</sup> willende alle ding verhaesten ende den viant voorkomen, dede noch desen nacht de 6 stucken in de voorseyde batterie genaemt de derde planten ende 4 andere stucken in de vierde batterie in tsuyden op den wech van Breevoort. Doch gelijk alle saecken in sulcke gestaltenissen in irresolutien affloopen ende verandert werden, soe geschiede mede in desen, want Sijn Ex<sup>tie</sup> volcommen advertisement krijgende dat den viant over Rijn was ende vande starckte derselver, leyde de saecke met Graeff Willem, den Graeff van Hohenloe ende Vere in communicatie, die met hem geraetsaem vonden den viant niet te verwachten (dewijle men niet getracht en hadde hem t'overkommen vanden Rijn te beletten met eenich volck, dat men daertoe daerwaerts hadde konnen schicken) maer dat men op overmorgen tbeleg soude opbreecken ende metten leger vertrecken, ende evenwel desen nacht ende morgen alle de wercken laeten voortgaen ende op morgen naer de commende advertisementen voorts resolveren, waeromme men last gaff aende Engelsens om seeckeren dam door te stecken bij de waetermoelen, om twaeter vuyte grachten aff te laeten, dan omdat den nacht te licht was ende eenige Engelsens daerover doot geschooten werden, bleeff tselve terugge, twelcke ten deelen tverlies vande saecke mede help occasioneren. Desen nacht quaemen twee persoonen in stadt, die door negligentie vande Vriesen door de wachten quaemen ende brachten tijdinge in stadt, soe men vermoet, dat den viant over Rijn scheeppe, twelcke die van binnen niet weynich en verseeckerde.

Den xxiii<sup>en</sup> Julij was het betrocken weder. Sijn Ex<sup>tie</sup> hadde gisteren last gegeven dat men mettet opcommen vanden dach met alle de stucken soude beginnen te schieten ende t'eynde drie voleen de stadt wederom opeyschen. Dese voleen geschooten sijnde werde de stadt opgeeyscht, daerop die van binnen, mogelijk wel wetende dat heur ontset naerbij ende op handen was, versochten drie daegen tijt om aen Graeff Harman te mogen seynden om te weten offer secours voorhanden was, dan soe den trompetter daerop seyde dat Sijn Ex<sup>tie</sup> sulcx niet en soude consenteren, antwoorden sij dat se dan de stadt voor God ende den Coning wilden houden, daarmede den trompetter weder terugge keerde. Ende soe men van Sijn Ex<sup>tie</sup> wilde verstaen off men voorder schieten soude, hadde dselve noch naerder advertisement ontfangen, dat den viant op gisteren de reste van sijn ruyterie over Rijn gescheept hadde ende van daege alle tvoetvolck ende geschut overscheepen soude, ende dat se starck waeren tusschen de 6000 ende 7000 mannen te voet ende 1200 peerden, boven tvolck die sij vuyte quartieren van Zutphen ende Overijssel bij heur krijgen soudent (hoewel men tsedert verstont datter geen 600 voetknechten ten vollen en waeren ende 1200 peerden) daeromme ende omdat de Engelsens het waeter niet affgelaeten en hadden Sijn Ex<sup>tie</sup> niet goet en vont dat men voort schieten soude, maer bleeff bij sijn voorgaende resolutie, dattet beter waere te vertrecken ende tleger op te breecken eer den viant aenquam, dan hem langer te verbeyden, eerstelijck omdat hij vreesde dat den viant ons de vivres soude affsnijden ende soe tleger in bederff brengen, ende ten tweeden, dat men niet volcx genouch en hadde de quartieren, trancheen ende approchen beset te houden soe den viant aenquam, omdat tquartier van Sijn Ex<sup>tie</sup> lanng was 3100 voeten ende 1500 voeten breed ende tquartier van Graeff Willem 2200 voeten lang ende 1000 voeten breed, beneffens dat de tranchee ten suyden om van t'eene

---

dienst van de Generaliteit. Behalve hem was er nog een Ingenieur van denzelfden naam, Nicolaas de Kemp, die den 30sten Julij 1593 was aangesteld. (Commissieboek van den Raad van State, van 1591-1599, bl. 62, verso.)

quartier tottet ander lang soude wesen 650 roeden ende ten noorden om 550 roeden, daertoe men in tleger ten hoochsten niet en hadde 7800 voetknechten ende 1000 peerden als voors. is, van welck voetvolck de 2000 altoes voor de stadt mosten waecken. De monsteringe van Zelem den xiiij<sup>en</sup> deser geschiet, omdat se heel precis genomen was, hadde welover de 1000 mannen doen casseren, die tsedert noch bij de compagnien soude gecommen hebben (omdat de Capiteinen niet en willen verliesen, maer soe men heur niet genouch copen en passeert om te mogen leven naer heur sin, als in desen scheen te sullen geschieden, soe casseren se soe veel persoonen, dat se heur getal van copen tot heur onderhout houden) ende nu oick wel te staede souden gecommen hebben, indien se bij den hoop waeren gecommen ende gebleven geweest, soe dat men met recht wel mag seggen, dat dselve monsteringe tlant een groote schaede gedaen heeft, soe om tverliesen van tvolck als vooren, als om tverliesen vanden tijt, die men daerinne consumeerde, omdat naederhant gebleecken is dat twee daegen tijts langer, apparentelijck de stadt soude hebben doen overgaen. Op dese ende andere swaericheden werde ten lesten nochmael bij Sijn Ex<sup>tie</sup> geresolveert, dat men tleger op morgen vrouch soude opbreecken ende de stadt verlaeten, sonder meerder effort daerop te doen, hoewel veelen van doen al achten die resolutie te precipitant genomen te sijn in een saison, dat de stadt Sijn Ex<sup>tie</sup> over de drie ofte vier daegen ten langsten niet en mocht ontsitten ende hij noch voor veel langer tijts vivres in tleger hadde ende dat men de stadt hebbende soude konnen trecken waer men wilt, self in spijt vanden viant, dat se oick te naerdeelich was de reputatie van tlant en van Sijn Ex<sup>tie</sup> self ende bij tcrijsvolck wonderlijck luyden soude, als off men heur niet en vertroude. Maer Sijn Ex<sup>tie</sup> met sijn voornemen voort vaerende, heeft ordre op tvertreck beginnen te stellen, den wech naer Burckeloe doen besichtigen ende maecken ende ordonneren wat amunitie men mede soude nemen ende welke verlaeten ofte bederven, daerinne groote swaericheyt maeckte datter desen dach een groot convoy van vivres ende amunitie van oirlooge jn tleger quam ende de impedimenten van dien niet weynich en vermeerderden, mits men niet waegens genouch en hadde die wech te brengen, daerinne goet gevonden werde dat men tgeschut met sijn toebehoiren ende tcruyt daeraff brengen soude ende twaerdichste vande andere amunitien, maer het omwaerdichste met de begonnen gaelderien (daeraff d'een al ten halven in de grachte was) verbranden. Op den avont quam Baelen wederomme, refererende hoe hij aende brugge gevaeren was ende dat den viant noch doende was om over te scheepen, dat hij in drie daegen noch niet bij ons en soude konnen wesen ende dat Sijn Ex<sup>tie</sup> daeromme tvertreck noch wel een dach mochte vuytstellen om beter advertentie te krijgen ende met meerder commoditeyt te mogen vertrecken, doch persisteerde hij evenwel bij sijn voorgaende resolutie, opdat men hem niet achten en soude te vluchten soe den viant hem te naer was eer hij optooch, waeromme men alle de nacht doende was mettet laeden van de waegens, packen van goet ende affhaelen van tgeschut vuyte batterjen, om mettet kriecken vanden dach te mogen vertrecken. Van dese resolutie werde wonderlijck onder tvolck gesproocken, d'een willende de brave maecken verachte dselve seer als te verveerdelijck genomen, anderen kregen daeraff sulcken schrick, dat se wel al wech hadden willen wesen, maer de saecke wel innegesien ende gelet de swaericheden voors. ende dat de Staeten nimmermeer de saecken willen gehasardeert hebben, oick dat mettet veroveren van dese stadt tquartier van Zutphen ende Overijssel noch niet bevrijt en const wesen, en is dese resolutie niet soe onvoorsichtelijck ende sonder redenen genomen als eenigen daervan t'onrechte roupende wel meynen, maer soe de Staeten tottet verwachten van een slach toe de saecken hadden willen hasarderen, waere die gewisselijck te precipitant genomen geweest.

Den xxv<sup>en</sup> Julij was het tamelijck weder ende begonst het leger volgende de voorgaende resolutie heel vrouch te vertrecken. Eerst ende voorvuyt toogen 6 vaenen ruyteren, daernaer volchde tgeschut ende alle de cariage van tleger, na er heur t'regement vande Vriesen, dan vande Schotten, daernaer van Noorthollant ende van Graeff Philips ende ten lesten de Engelsen, beslooten bij 9 vaenen ruyteren. Soe haest tvolck begonst te vertrecken begonst men mede alle de hutten te branden met alle de overschietende amunitie van oirlooge ende onder dien 200 swalpen (costende elcx 3 £) ettelijcke duysent ponden lonten, meer als 1000 deelen; seer veel sparren ende balcken met een groote quantiteyt van schuppen, spaeden, bijlen ende houwelen ende ander diergelijcke gereetschap ende over de thien duysent stocken van 6 voeten over beyden sijden met ijsers beslaegen, genoemt Vriesche ruyters, die men tegen cavalerie gebruyckt ende in de eerde steeckt, alles tot een seer groot verlies van tlant. Ende hoewel Sijn Ex<sup>tie</sup> preciselijck belast hadde dat men geen geschut, cruyt nochte scharpen soude terugge laeten, soe sijn evenwel al over de 500 scharpen in tquartier van Graeff Willem bij den coutrollerleur vande artelerie sonder weete van Sijn Ex<sup>tie</sup> in een grachte geworpen, meynende die metter tijt ende soe tleger weder voor de stadt comt, oick weder te sullen konnen vinden. Boven dit verlies van tlant ende van soe veel aenbesteede wercken te vergeeffs gemaect, hebben de soetelaers mette Oversten, Capiteinen ende Officiers vanden leger mede seer excessive schaede in heur wijn, bier ende proviande, meublen ende anders geleden, hebbende t'een moeten wech geven ende het

ander bederven ende het derde aen stucken slaen ende verbranden, alles om tgroote gebreck van waegens dat alomme op desen afftocht was, daermede men tgoet soude hebben kunnen wech voeren, te meer soe veelen eerst daechs te vooren mettet convoy gekregen hadden, dat se nu mosten bederven ofte wech geven, hoewel op tstick vande waegens, die daer noch waeren ende de laedinge van dien, soe goede ordre niet gehouden en werde alst wel behoirt hadde, doordien de commandeurs vande waegens mede heur prouffijt sochten.

In deser vougen tleger treckende is mettet geschut over een seer quaede wech gecommen tot recht beneden Burckeloe op twaeter ende sijn dien nacht daer blijven logeren. Onder wege quaemen bij de troupen de vaenen ruyteren van Graeff Hendrick, Smeltsing ende Contelaer starck te saemen ontrent 150 peerden, maer meest noch quaelijck in ordre van tsedert den tocht van Vranckrijck. Op den avont creech men seer ambiguë tijdinge vanden viant, d'een seggende dat hij overgecommen was al van gisteren beneven Orsoy ende anderen tselve lochenende (hoewel hij in tseecker over was) daerdoor de opspraecke op desen afftocht seer toenam.

Den xxvij<sup>en</sup> Julij was het regenachtich weder, ende hoewel men noch geen seeckerder tijdinge en kreech, is tleger noch voorts geruckt over een quaeden wech naer Lochem, van waer men terstont naer Zutphen sont 8 heele ende 2 halve canons met alle heure toebehoiren, houdende alleen in tleger 6 halve canons met heur toebehoiren. Onder wege quaemen noch bij den hoop de vaenen ruyteren van Graeff Philips ende Laurens, sterck tsaemen ontrent 110 peerden om den tocht van Vranckrijck wille, brengende mede noch niet dan ambiguë advertentie, dan op den avant quam weder in tleger den Cornet Clout, die binnen Wesel gelegen hadde doen den viant overscheepte, ende bracht seeckere tijdinge vande geenen, die den viant in t'overvaeren getelt hadden ende verseeckerde dat hij starck was over de 6000 mannen te voet (noemende alle de regementen) ende 1200 peerden ende dat se bij heur hadden 6 stucken geschuts, daeraff t'een bij 15 peerden getoogen werde, maer d'andere waeren heel cleyn, ende dat se noch niet over de Lippe en waeren<sup>2</sup>.

Ontrent dese tijt quam de Princesse van Orangien vuyt Vranckrijck weder in den Haege, noch bij heur hebbende Jonckvrou Brabantine, die men seyde dat gedespondeert was aenden Heere van Rohan,

Men creech oick tijdinge dat den Graeve van Fuentes met een leger in Picardie was getoogen ende hebbende Chastelet in Vermandois innegenoomen, voor Dourlens getoogen ende dat belegert hadde ende dat de plaetse wel defendeert werde bij den heere van Gamache daer binnen sijnde, ende dat tottet ontset vergaederden de Hartogen van Bouillon ende Nevers, den Graeve van Sint Paul, den heere van Vilars ende meer anderen. Item dat den viant een verraet op Camerick gehadt hadde ende dat tselve ontdeckt was beleyt geweest te sijn bij eenige paepen, die daerover gevangen waeren.

Den xxvij<sup>en</sup> Julij regendet seer. Tleger begonst vrouch te marcheren naer Zelem nemende den pas voorbij Wildenburch naer Hengel toe. In de avantgarde marcheerden 9 vaenen ruyteren gecommandeert bij Chynsky ende Wermeloe, mette regementen vande Schotten, vande Vriesen ende de garde van Sijn Ex<sup>tie</sup> ende Milord Borreis (die te saemen voor een regiment marcheerden). In de bataille volchden 6 vaenen ruyteren, te weeten van Sijn Ex<sup>tie</sup>, Pauls Bax, Marcel Bax, Parcker, Vere ende Sidnei, gevolcht bij de regementen vande Engelsen ende Noorthollant; hiernaer marcheerden de 6 halve canons met heure toebehoiren ende alle de cariage soe met amunitie als anders, volgende het leger, ende voor arrieregarde marcheerden de ruyteren van Graeff Philips, Graeff Hendrick, Laurens, Contelaer ende Smeltsing gevolcht bij t'regement van Graeff Philips (die voor sijn persoon desen dach tot Zelem eerst in tleger quam.) Op den avont quaemen eenige ruyteren van Baelen, die om conlschap vuyt gesonden waeren tot Zelem ende brachten voor tijdinge dat den viant met alle sijn leeger den voorleden nacht geweest was tot cleyne ende groote Reckum in tlant van Munster.

<sup>2</sup> De Spaansche schrijvers geven de sterkte van het vijandelijke leger niet hooger op dan 5000 man infanterie en 1200 ruiters. Tot de eerste behoorden evenwel de uitmuntende Spaansche regementen van Louis de Velasco en Antonio de Zuniga, die opzettelijk voor dezen togt uitgekozen waren, en hoewel niet bijzonder talrijk, uit de oudste en dapperste soldaten waren zamengesteld. Overigens lag de grootste kracht van dit leger in de persoonlijkheid van den twee en negentig jarigen bevelhebber, Mondragon, een der beproefde krijgers uit de school van Alva, die van geene zwarigheden wilde weten. Er waren er, die hem het gevaarlijke voor oogen hielden, van den Rijn over te trekken, omdat de vijand hem in aantal overtrof, en het moeilijk zou zijn terng te trekken als men eens op den anderen oever zou aangekomen zijn, terwijl zij het tegen 't belang van 's konings dienst achtten, de troepen zoo te wagen. "Maar", zegt Camero, "de grijze held bekommerde zich om geen bezwaren. Men verhaalt dat hij zich een stoel liet brengen op den oever der rivier, en met zijne gewone stoutheid zeide: Ik verklaar hier, niet van dezen stoel te zullen opstaan voordat het geheele leger over is, omdat ik niet alleen Grol wil gaan ontzetten, maar voornemens ben den vijand te slaan als hij mij afwacht". (Guerras civiles de Flandes, Lib XI, Cap. 16.)

### TLEGER TE SILVOLDEN.

Den xxvij<sup>en</sup> Julij was het betrocken weder, ende opdat den viant niet meynen en soude, dat Sijn Ex<sup>tie</sup> te seer vuyt vrese wech getoogen was sonder te derven verwachten ofte hem te thoinen, is het leger desen dach vertoogen naer Burch, Silvolden ende Schoelenborch, gelegen tusschen Deutechem ende Anholt ende drie vuyren gaens naerder aenden viant als Zelem. In de avantgarde waeren de ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup>, beyde Baxen, Parcker, Vere ende Sidnei, gevolcht bij de regementen van Noorthollant, Graeff Philips, garde ende Borreis ende tregement vande Engelsen, voor bataille volchden de ruyteren van Graeff Philips, Graeff Hendrick, Laurens Contelaer ende Smeltsing ende de 18 vendelen Vriesen die in drie regementen marcheerden, naer desen marcheerde tgeschut ende alle de cariage ende werden gevolcht bij de ruyteren van Chinskys ende Wermeloes regementen, mettet regiment vande Schotten. Ende omdat men advertentie gekregen hadde datter tot Dousburch noch 8 vendelen knechten waeren als de garde vanden Graeve van Hohenloe sterck 200 mannen, de compagnien van Lockeren, Pruyt, Hobocken, Plettenburch, Braeckel, Brant ende Winckum, starck de 7 te saemen ontrent 700 mannen, was daerwaerts gescreven dat sij tleger naer Burch volgen souden, twelcke doende quamen onderwege in den leger. Tleger aldus gearriveert sijnde tot bij Ulst, logeerde in deser vougen: op den berch aende kercke van Silvolden vast aen thuyt te Schoelenburch logeerden Sijn Ex<sup>tie</sup>, Milord Borreis, den Graeve van Hohenloe ende Graeff Philips, daerop men beoosten vande kercke tegen de advenuë aenstelde de 6 stucken geschuts; benoortoosten vanden berch logeerden de regementen van Graeff Philips ende de Engelsen met te garde vanden Graeve van Hohenloe tegen de advenuë aen, ende westelijck vande Engelsen flancke logeerde tregement van Noorthollant, benoorde van thuyt te Schoelenborch ende rayende van t'Noorthollants regiment naer Burch toe logeerden de regementen vande Vriesen, daarvan bet ten westen treckende naer Burch logeerden de Schotten ende achter heur tot dicht voor Burch de 7 vendelen op gisteren gecommen, daerover Brant bij provisie als Major soude commanderen. In de huysen ende kercke van Burch logeerden alle de ruyteren, ende de reste vanden treyn rontomme Silvolden, wesende de assiette vanden leger natura loci aende suyt ende westsijde ganschelijck beslooten met een marasche ende de Olde Ysale ende aende noort ende oostsijde met een diepe wech ende veel heggen. In t'oosten aende advenuë dede Sijn Ex<sup>tie</sup> noch van desen daege een tranchee opwerpen loopende vanden Isale aff over den berch tot aenden wech toe. Tleger werde niet alleen hier gebracht om de starckte vande plaetse wille, maer oick om lichtelijck te mogen secoureren Anholt, sHerenberch ende Deutechem soe den viant daerop yet wilde voornemen ende opdat men het heele Graeffschap Zutphen niet en scheen te willen abandonneren. Ende omdat men tijdinge creech dat den viant met sijn leger tot Bruyne bij Wesel gecommen was ende Sijn Ex<sup>tie</sup> wel wilde thoinen dat hij hem soeveel niet en vreesde als veelen wel meenden, nochte oick bedeckt socht te marcheren, ordonneerde Sijn Ex<sup>tie</sup> dat men alle avont de besette wacht ende des morgens het affslaen met drie schooten mettet geschut doen soude, achtervolgende twelcke noch desen avont de wacht met drie schooten beset werde.

Den xxix<sup>en</sup> Julij was het eerst regenachtig weder ende naer beter. Tleger bleeff stille leggen om te sien wat den viant doen soude, te weeten soe hij bleeff leggen mede te blijven, soe hij naer Overijssel dieper inne wilde, hem te volgen, ofte soe hij naer den Rijn wilde hem mede te volgen, om daernaer hem den pas te benemen, ende met beter commoditeyt naer Grol ofte eenige andere plaetsen wederom te keeren, ende om tleger te beter te bewaeren, dede Sijn Ex<sup>tie</sup> tselve vande Engelsen aff langes den diepen wech tot Burch toe retrancheren. Desen dach quam de vaen ruyteren van Donck in tleger starck ontrent 80 peerdon, ende van thuyt tot Ulst quam bij Sijn Ex<sup>tie</sup> den Graeve Adolff vanden Berch (niet gedacht hebbende dat heur tleger soe naer soude commen) biddende dat Sijn Ex<sup>tie</sup> mette andere heeren des middachs bij sijn moeder op thuyt wilde commen eeten, twelcke Sijn Ex<sup>tie</sup> weygerende liet weeten, dat hij des achternoons daer soude commen, gelijk hij dede, daer de wed. vanden Berge, sijn moeye, hem ende d'andere heeren seer festoyeerde ende een magnificq banquet sette. Op den middach creech Sijn Ex<sup>tie</sup> eenige geintercipieerde brieven van Stevin d'Ivara aen Mondragon, houdende dat de saecken in Vranckrijck niet al te wel en gingen, dat Fuentes noch voor Dourlons lach, sonder yet vuytgerecht te hebben, oick sonder datter hoop was, dat hij yet soude konnen vuytrecten, dat hij daeromme wel voor hem most sien, om ten minsten in desen houck wat vuyt te rechten. Bij andere brieven bleeck dat den heere van La Motta voor Dourlens dootgeschooten was. Des avonts werden aen Sijn Ex<sup>tie</sup> noch andere geintercipieerde brieven gebracht van Mondragon aen Stevin d'Ivara, houdende dat Graeff Maurits met grooter vrese ende confusie van voor Grol vertrocken was ende den pas genomen hadde naer Lochem, ende soe dselve noch daer ontrent hadde derven blijven, soude hij niet eere genouch te wesen geacht hebben, dat hij hem niet en hadde gaen besoucken. Voorts claechde hij dattet leger groot gebreck hadde, dat men tvolck niet betaelt en hadde als heur beloofd was ende daeromme vreesde tselve niet lang te sullen konnen bijeen houden. Dese brieven waeren vanden xxvi<sup>en</sup> deser. Daer waeren mede brieven van Graeff Frederick vanden Berge aenden Graeve van Fuentes,

houdende dat Graeff Maurits confuselijcken opgetoogen was ende dat binnen Grol sulcke armoede was geweest, dat veel soldaeten in twee daegen geen broot en hadden gehadt, dat dselve Graeff Maurits de stadt vier daegen beschooten hadde (twelcke onwaerachtich was, ten waere sij nu ende dan een schoot voor batterie reeckenden) ende dat se niet lang en souden hebben kunnen houden soe sij se niet ontset en hadden, ende dat den Graeff van Stirum daer groote eere begaen hadde. Daer waeren brieven van anderen, houdende dat der Staeten volck poltronnelijck opgeweecken waeren, verlaetende geschut ende amunitie van oirlooge, twelck mede onwaerachtich was ende te veel toegegeven, anders als vooren verhaelt is. Op den avont creech men tijdinge dat den viant met sijn leger was commen logeren tot Rhee, een cleyne mijle van Boucholt, hebbende Graeff Frederick vanden Berge naer Overijssel gesonden met eenich volck, die van nieuws 400 mannen binnen Grol geworpen hadde ende de anderen naer Oldenseel gevoert.

Den xxx<sup>en</sup> Julij was het betrocken weder ende was men in tleger doende om tselve te retrancheren, ende tot beter defensie van dien, soe verre den viant tselve wilde commen versoucken, werde een convoy naer Dousburch gesonden omme van daer te haelen de 6 veltstucken ende eenige vivres met amunitie van oirlooge, daerinne sulcken devoir gedaen werde, dat se noch desen avont in tleger gebracht werden. Des morgens werden in tleger gebracht vijff gevangenen vanden viant, 5 soldaeten, een cleermaecker, ende een chirurgijn. Dese seyden dat tleger gisteren te Rhee quam ende dat alle ding in heur leger seer dier was, ecn pont specx costende 8 stuivers, 1 pont broots 5 stuivers ende 1 pot biers 4 stuivers, datter onder t volck geen gelt en was ende dat t'geruchte liep, dat se weder over Rijn trecken souden.

Den lesten Julij was het heet weder ende werden de 6 veltslucken mede op den berch geplant, ende omdat men alle daechs veel hoirde van des viants armoede, was Sijn Ex<sup>tie</sup> wel geresolveert den viant wat naerder te commen, te meer soe desen dach noch in tleger quaemen 5 Zeusche vendelen knechten starck stijff 500 mannen, die men vast aen der burcht bij de ruyterie logeerde, maer om tselve met meerder raet ende advis te doen screeff Sijn Ex<sup>tie</sup> tselve over aende Raeden van Staete tot Dousburch wedergecommen sijnde ende versocht dat sij in tleger wilden commen om met hem daerop te beraetslaegen. Op den nacht creech men tijdinge dat den viant vertoogen was naer de Lippe toe, sonder dat men wiste wat sijn meyninge was te doen.

Den eersten Augusti was het heet weder. Den Raedt van Slate quam in tleger om met Sijn Ex<sup>tie</sup> te adviseren, dan omdat den viant weder vande Lippe aff getoogen was naer Bisselich ende men noch niet en wiste off hij om over Rijn te trecken ofte om beter commoditeyt van vivres te hebben soe dickwils veranderde van logys, werde goet gevonden dat den Raet eenige daegen in tleger soude blijven om te mogen weeten de meyninge vanden viant, die veelen achten dat niet over Rijn en soude gaen, omdat sulcx een abandonneren van dit heele quartier soude wesen ende lichlelijck theele verlies van dien soude causeren, ten waere den grooten noot ende expresse last hem daartoe dronge.

Den ij<sup>en</sup> Augusti was het heet weder ende bleeff tleger van Sijn Ex<sup>tie</sup> tot Silvolden ende Burch stille, ende tleger vanden viant tot Bisselich die heur aldaer snachts in de waepenen hielden, soe men meynt vuyt vrese van opgeslaegen te werden. Daer quam des avont tot Silvolde in tleger een convoy met vivres van Dousburch.

Den iij<sup>en</sup> Augusti was het taemelijck schoen weder ende werde een ander convoy naer Dousburch gesonden om te haelen eenige penningen voor tleger daer gesonden. In tleger delibereerde men ofte niet goet en waere tleger mede aenden Rijn ende wat naerder aenden viant te brengen, ende nae vele deliberatien werde goet gevonden, dat men met meerder seeckerheyte ende beter commoditeyt van vivres op den Rijn soude kunnen leggen beneden den viant. Ende omdat voorgeslaegen werde dat tusschen Rees ende Bisselich een halff mijle vanden viant een plaetse was seer wel gelegen ende bij hem selven starck om een leger wel te logeren, werde geordonneert dat den Heere van Barchon op overmorgen met 5 vaenen ruyteren daerwaerts soude trecken de plaetse te besichtigen ende daarvan rapport te doen, om t'rapport gehoirt het heele leger daerwaerts te brengen.

Den iiij<sup>en</sup> Augusti was het betrocken weder, ende omdat men tijdinge creech dat den viant huyden vrouch was beginnen te vertrecken naer de Lippe om die te passeren, werde de resolutie van gisteren verandert ende goet gevonden dattet leger noch te Silvolde ende Burch soude blijven, tot dat men naerder soude sien wat de meyninge vanden viant was ende off hij soude willen over Rijn trecken dan niet.

Den v<sup>en</sup> Augusti was het tamelijck weder ende creech men tijdinge dat den viant in de Dijnslaecker Ham sijn leger mede geslaegen hadde, sonder dat men conste verstaen off hij over Rijn meynde te vertrecken, hoewel men meer estimeerde dat hij over Rijn niet gaen en soude, soe om de voors. tijdinge als om hier theele quartier niet te abandonneren ende laeten verlooren loopen, maer dat hij om beter commoditeyt van vivres te hebben sijn leger aldus verquartierde ende op andere plaetsen brachte.

Den vj<sup>en</sup> Augusti was het eerst schoen weder, maer begonst naer seer te regenen. Sijn Ex<sup>tie</sup> hadde overlange

eenige groote schilden ofte targes laeten maecken op de Romeynsche faecoen om te sien off men daer mede een bataillon piecken soude kunnen breecken, d'welc hij tot meermaelen in den Haeghe hadde doen besoucken ende bevonden tot dien eynde van goede effecte te wesen, waeromme hij dselve mede op desen dach in tleger onder de Engelsens dede besoucken, die wel mette piecke vechten ende bevont tselve mede alsoe, omdat de targes door alle de piecken doordrongen. Den Ambassadeur van Vranckrijck quam mettet convoy in tleger, confirmerende de voors. tijdinge van Vranckrijck, ende versouckende aen Sijn Ex<sup>tie</sup> ende den Raet van Staete, dat men tleger in tvelt wilde houden ende continueren om den viant te amuseren ende over den Rijn te houden, soe lange men soude kunnen, dewijle den Coning hem gereet soude maecken neffens andere heeren om de saecken van Picardie te subveneren, hebbende hieraff te vooren metten Staeten Generael gehandelt. Met hem was mede gecommen Hendrick van Brienen een vande gecommiteerden in de Staeten Generael om eenige saecken van Gelderlant aen Sijn Ex<sup>tie</sup> te bevoorderen. Dese bracht bescheyt vande Staeten Generael, daerbij dselve het stelden aen Sijn Ex<sup>tie</sup> ende den Raet van Staete off se den viant wilden volgen dan niet, om daerop naer de voorvallende occasien te mogen resolveren sonder van heml. voorder bescheyt te verwachten.

Den vij<sup>en</sup> Augusti regende het seer, ende omdat den Ambassadeur toeseegginge ende vaste hoope vande continuatie van tleger gekregen hadde, maeckte hij hem reede om op morgen weder te vertrecken. Op den avont creech men tijdinge dat den viant de garnisoenen van t'Overquartier weder over Rijn gesonden hadde. Den viii<sup>en</sup> Augusti regende het seer. Den Ambassadeur vertooch weder naer Dousburch. De compagnie van Jonston werde desen dach weder gegeven aen Waddel, die te vooren die verlaeten hadde aen sijn broeder ende bij doode vanden selve op Jonston gecommen was.

Den ix<sup>en</sup> Augusti was het buijch reggenachtich weder. Sijn Ex<sup>tie</sup> dede een derden deel van tvolck vuyte trancheen voeren op tvelt ende dede die in versheyden slachordren stellen, keeren, wenden, swencken, breecken ende maecken, bijenvougen ende separeren, om tvolck te wennen heure fylen ende gelederen te houden ende om tbreecken, veranderen ofte swencken vande slachordre wille die niet te verlaeten ofte haer daerinne niet te confunderen, welke exercitie in tijden van noot seer dienstelijck soude kunnen wesen. De Raeden van Staete waeren vast doende om de rollen vande monsteringe te Zelem gedaen voor de ruyteren ende knechten te sluyten, daerinne sij soe liberalijck handelden, dat men se alles seer veel hooger sloot als se aldaer starck waeren bevonden, ende werde tSchotse regiment alover de 1520 goet gedaen ende anderen al advenant, scheelende veel van tgeene hier boven daeraff aengeteyckent is, twelcke soe men heml. tot Zelem aengeseyt hadde (te weeten dat men soe liberalijck met heml. soude handelen) soude tselve veroirsaeckt hebben datte Capiteynen geen ofte ten minsten seer weynich soldaeten soudent gecasseert hebben ende dat tleger wel 1000 mannen starcker soude gebleven hebben. Des nachts creech men tijdinge dat den viant sijn leger naer Walsom over Orsoy getoogen ende nedergeleyt hadde in dien houck vanden Ham, sonder dat men noch vernemen conde wat sijn meyninge was.

Den x<sup>en</sup> Augusti was het seer regenachtich weder, ende omdat den viant niet en dede dan van d'een op d'ander trecken sonder den Rijn te passeren, was Sijn Ex<sup>tie</sup> metten Raet seer irresoluyt, dat se niet en wisten wat met heur leger te doen, niet dervende vertrecken om dese quartieren niet te abandonneren ende oick den viant noch niet dervende naederen, vresende tot een slach gedrongen te werden. Daerentusschen deden die van Grol ende Brevoort veel excursien ende kregen alle daechs eenige waegens ende gevangenen van tleger, die ons vouragie ofte vivres voeren ofte liepen. Sijn Ex<sup>tie</sup> dede desen dach het andere derde paert vanden leger vuytvoeren ende exerceren als op gisteren gedaen was. Desen dach sondt den viant noch 600 mannen ovecr Rijn naer t'Overquartier van Gelder.

Den xj<sup>en</sup> Augusti was het schoen weder ende was Sijn Ex<sup>tie</sup> weder doende mettet volck te exerceren als vooren. Vuyten Raede van Staete vertoogen om particuliere saecken de Heeren van Schaegen ende Oijen. Men creech versheyden geintercipieerde brieven, meest houdende vande rencontre voor Dourlens ende dat terstont daernaer tcasteel was doen springen, de stadt innegenomen ende alles den hals affgesneden als vooren. Op den avont creech men tijdinge dat eenige ruyteren van Barchon ende du Bois in t'Overquartier om contschap gereden, geslaegen waeren ende den Cornet van du Bois met 13 ruyteren gevangen. Des nachts tooch vuytet leger een Corporael vanden Drost van Zallant met 50 ruyteren om hem op den wech van Brefoort in embuscade te leggen ende de loopers waer te nemen.

Den xij<sup>en</sup> Augusti was het schoen weder ende was Sijn Ex<sup>tie</sup> noch doende mettet volck te exerceren. Daer werden in tleger gebracht 4 gevangenen, drie van des viants leger ende een van Grol, die verclaerden dat heur leger noch op den Rijn ontrent Walsom lach ende dat se van geen vertreck noch en wisten. Men ontving oick brieven van Gerrit de Jong, Gouverneur van sGravenweert, houdende dat den viant de voors. 600 mannen eergisteren over Rijn gesonden hadde, waeromme Sijn Ex<sup>tie</sup> metten Raet in deliberatie leyde tvertreck van tleger, soe omdat de voeragie hier al op was, als om te sien off men den viant daermede soude



konnen doen den Rijn passeren. De ruyteren des Drost van Zallant brachten op den avont inne 9 gevangen ruyteren ende 7 mannen te voet van Brefoort, die om advantagie op den wech van Dousburch gecommen waeren.

Den xiiij<sup>en</sup> Augusti was het schoen weder ende dede men in tleger niet dan delibereren op tvertreck van dien om dvoors. redenen, ende hoewel men meest verstont dattet vertreck noodich was, en const nochtans de resolutie noch niet genomen werden. Men creech noch 5 gevangen van des viants leger, die oick verclaerden dattet leger noch stille lach.

Den xiiij<sup>en</sup> Augusti was het taemelijck weder. Sijn Ex<sup>tie</sup> was buyten de quartieren doende om tvolck te exerceren ende hadde vuytgesonden 800 mannen te voet om tusschen tleger ende Brevoort alle de bosschen ende ruychten vuyt te jaegen, om te sien offer yemant vanden viant in embuscade soude leggen. Hadde mede te dien eynde 5 vaenen ruyteren op de heyden ende passen gesonden ende ordre gegeven, dat die van Deutichem, Dousburch ende Bronchorst van gelijcken volck vuyt seynden ende alle de bosschen opjaegen soudent. Den Graeve van Hohenloe was mede met seer veel honden met Graeff Adolff vanden Berch op de jacht gereden, om soe beesten ende menschen alles vuyte bosschen te jaegen, maer en deden sulcken prouffijt niet als men gemeynt hadde omdat se niet dan 10 gevangen en kregen, ende maer 3 ofte 4 dootgeslaegen en hadden, niettegenstaende sij last hadden alles doot te slaen. Desen dach werde de resolutie genomen dat men tleger aenden Rijn soude brengen ende tselve op overmorgen doen vertrecken naer Elten ende alle de scheepen ende sloopbrugge van Dousburch mede daerwaerts doen brengen ende tgeluyt laeten loopen off men daermede naer Brabant wilde, om te sien off men den viant met sulcke middelen den Rijn const doen passeren, om daernaer weder naer Grol te gaen, te meer soe men verstont dat in des viants leger sulcken miscontentement was, dat se niet lichtelijck weder over Rijn soudent konnen gebracht werden, indien sij eens over d'andere sijde quaemen, ende dat den viant om Sijn Ex<sup>tie</sup> alle contschap van sijn leger te benemen seer stricte wacht bij Dorsten aende brugge vande Lippe ende rontsomme op de Lippe dede houden ende selfs niet toe en liet dat yemant van Wesel in sijn leger quam, hoewel sommigen vuytgaven, dat hij tselve wel soude mogen doen om te bedecter den Rijn te passeren, twelcke Sijn Ex<sup>tie</sup> ende den Raet niet ongaerne en soudent gesien hebben, niettegenstaende tversouck van Busenval, waeromme men desen dach tvertreck vanden leger alomme dede aenseggen ende daerop ordre stellen ende den wech prepareren.

Den xv<sup>en</sup> Augusti regende het seer ende om met minder belets te mogen trecken, dede men een groot deel vande amunitie van oirloge met verscheyden bagagien naer Dousburch senden, om daer in scheepen gedaen te werden ende langes den Rijn weder opgebracht. Men maekte mede de ordre hoe men morgen vertrecken soude, ende opdat de boeren van daer ontrent wat verhaels mochten vinden, werde op lijffstraffe alomme verboden de hutten te verbranden ende gebooden dat die vande arrieregarde daerop goede opsicht nemen soudent.

Den xvj<sup>en</sup> Augusti was het seer regenachtich weder ende vertrock tleger heel vrouch nemende den pas door Doetichem naer Elten met sulcken ordre dat in t'optrecken geen hutten gebrant en werden. De avantgarde maecten de ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup> (die ordinarie altoes voor rijden) mette regementen ruyteren van Wermeloe ende Baelen elcx met 5 vaenen, wesende gevolcht bij de compagnien vande garde ende Borreis (die te saemen als een cleyn regement marcheerden) ende de regementen vande Schotten, Vriesen ende de 12 laest gecommen vendelen, daerover Brant als Sergiant Major commandeerde. Hiernaer volchde tgeschut ende alle de carroye, hebbende elcke halve canon soe 15 als 17 peerden ende de veltstucken 11 peerden. De regementen van Graeff Philips, Vere ende Duvenvoorde maecten de arrieregarde met 10 vaenen ruyteren gecommandeert bij Parcker ende Chynsky ende quaemen daermede logeren tot Elten, alwaer alle tvoetvolck logeerde op de heyde in thangen vanden berch ende de ruyteren tot neer Elten. Ende omdat Sijn Ex<sup>tie</sup> verstaen hadde dat binnen Steenberghe maer eene compagnie in garnisoen was, heeft hij de compagnie van Pruyt (een vande 12 laest gecommen vendelen) daerwaerts gesonden. Hij sont mede last aende oirlochscheepen, leggende voor sGraevenweert, dat se de sloopbrugge ende andere scheepen terstont over nacht ende dach soudent doen opbrengen naer Rees aende oirlochscheepen aldaer ende weder terugge doen gaen naer haere wachten de oirlochscheepen vanden Isale.

Den xvij<sup>en</sup> Augusti was het betrocken regenachtich weder. Des morgens vrouch begonst het leger weder te vertrecken ende nam den pas naer Emmerick, hebbende de avantgarde de 10 vaenen ruyteren van Chynsky ende Parcker mette vaen van Sijn Ex<sup>tie</sup> ende de regementen van Duvenvoorde, Vere ende Graeff Philips, de ruyteren van Baelen mette 11 vendelen van Brant, ende de regementen vande Vriesen maecten de bataille, daernaer volchde tgeschut ende alle de carroye, ende den achtertocht maecten de Schotten mette 5 vaenen ruyteren van Wermeloe. In dese ordre tooch het leger dicht voorbij Emmerick hebbende een brugge gemaect om door de Hetter te trecken, maer omdat die brugge niet stijff genouch en was voor tgeschut,

hadde Sijn Ex<sup>tie</sup> die van Emmerick doen versoucken tgeschut door de stadt te willen laeten voeren, daerinne sijluyden eerst swaericheydt gemaect hebbende ende eyntelijck geconsenteert, dat ment bij drie stucken t'effens doorbrengen soude, lieten het evenwel alles t'eenemaal door, omdat men heur seyde dat se all heur graenen souden doen bederven, indien sij tgeschut deden retarderen, mits de seer groote quantiteyt van treckpeerden ende waegenpeerden, die achter waeren ende om t'retardement in tcooren souden gejaecht werden. In deser vougen tgeschut ende leger in de Hetter gebracht sijnde, creech men tijdinge dat den viant met 500 peerden tot beneden Bisselich geweest was, soe men vermoede om daer eenigc plaetse tot sijn leger ofte een schantse aff te sien , ofte oick om tijdinge van tleger van Sijn Ex<sup>tie</sup> te hebben, waeromme men geraetsaem vont tleger soe hooch in de Hetter te brengen als men soude kunnen, twelcken volgende, tleger op den avont quam logeren tot Bienem, alwaer men briefven van Wesel ontving, dat tleger vanden viant sijnde niet stercker als van 4000 mannen noch tot Walsom lach. In desen tocht schoot men altoes tsavonts ende des morgens t'elcken drie schooten met geschut om te thoinen, dat men wel lijden mochte dat den viant hoirde waer tleger soude wesen.

#### TLEGER TOT BISSELICH.

Den xviii<sup>en</sup> Augusti was het goed weder ende vertooch tleger vrouch voorbij Wesel naer Bisselich (een dorp gelegen tegenover Zanten op den Rijn) hebbende de avantgarde de ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup> mette troupen van Baelen ende Wermeloe ende de regementen vande guarden, Scholten, Brant ende van de Vriesen. De bataille hadden de regementen van Parcker, Duvenvoorde ende Graeff Philips, waernaer tgeschut ende de carroye volchde; ende de arrieregarde hadden de Engelsen en Chynsky. In tvoorbij trecken laste Sijn Ex<sup>tie</sup> de oorlochscheepen voor Rees leggende, dat se terstont met twee scheepen naer Bisselich souden vaeren ende mette andere daer blijven tot dat de brugge mettet geschut ende amunitiescheepen aen souden commen ende dan daarmede in alle deligentie opcommen. Tleger aldus gecommen sijnde tot Bisselich ging alle de ruyterie logeren int dorp, ende tvoetvolck in tvelt buyten alle de huysen omme, in forme van een viercant van seer grooten begrip. Besuyden aenden dijk lach tregement vande 11 vendelen, dan de Scholten, in t'oisten laegen de Vriesen ende d 'regementen van Duvenvoorde ende Graeff Philips ende ten noorden van tdorp tot aenden dijk laegen de Engelsen, alles in sulcker vougen ende in de lengte gelogeert dat t'een regiment bijnaest aen t'ander raeckte, begrijpende soe in sich een seer groot quartier mettet dorp ende daeromme met minder vrese, omdatter niet dan twee advenuen voor den viant om aen te mogen commen waeren, maer soe het rontsomme hart ongebroocken lant hadde geweest soude het quartier wel tweemaal te groot begrepen sijn geweest. Op den avont creech men tijdinge, dat den viant met sijn leger van Walsom wederom opgebroocken was ende gecommen logeren midden in den Dynslaecker Ham voornt. veel dichter aende Lippe. Oick verstont men dat de sloopbrugge ende andere scheepen tsavonts te Bienem souden wesen, niet konnende mits den contrarien wint voorder commen.

Den xix<sup>en</sup> Augusti was het heet weder ende begonst op den achternoen seer te regenen, ende omdat men noyt geresolveert was geweest mettet leger hooger te trecken als tot Bisselich ende oick de scheepen ende sloopbrugge noch niet gecommen en waeren, begonst men tleger te retrancheren om tselve eenigen tijt hier te mogen houden, wesende den Raet van Staete altoes in tleger om met Sijn Ex<sup>tie</sup> op alles te mogen adviseren. In tleger was groot gebreck van vivres, omdat de scheepen noch niet op en quaemen, maer eenige soetelaers met heur scheepen voor heene commende versachten tselve gebreck wat, te meer soe den wint op den naernoen wat veranderde. Des morgens voor den dach was den viant ontrent Wesel met eenige peerden aende ruyterwacht van tleger (die meest vande peerden afflaegen ende sliepen) ende quetste eenigen van heml., doch en creech niet dan een peert, omdat dselve vande wacht terstont opcommende den viant terugge dreven ende kregen weder een peert vanden viant. Op den avont creech men tijdinge dat den viant weder bij hem ontbooden hadde alle de garnisoenen van t'Overquartier Gelder ende Overijssel ende dat Graeff Frederick over de 700 mannen gelicht hadde vuyt Grol ende seer veel vuyt Oldenseel.

Ontrent dese tijt vertooch naer Vranckrijck den commis Francois Doublet met een goede quantiteyt van buscruyt voor den Coning ende gelt om te betaelen de twee regementen Gascons bij den Hartoge van Bouillon aengenomen, volgende de resolutie ende consent der Staeten Generael.

Den xx<sup>en</sup> Augusti was het heet weder. In den leger was men doende om tselve te retrancheren ende verseecken. Op den naernoen quam aen tleger de sloopbrugge met eenige ponten met geschut ende eenige oorlochscheepen, daertoe men 200 mannen te convoy gesonden hadde over de reviere aende Zantensche sijde, maer de andere amunitiescheepen werden gelast lot Rees te blijven. Tbiert ende broot was in den leger seer dier, mits de scheepen qualijcken conden opcommen. Men creech mede tijdinge dat tvolck van t'Overquartier ende Overijssel van daege in des viants leger wesen souden. Op den avont creech Sijn

Ex<sup>tie</sup> tijdinge dat den viant met 500 peerden naer sijn leger toequam, waeromme dselve alle de wachten daeraff verwittichde om heur vecerdich te houden. Des avonts ontrent 10 vuyren quam den viant in t'noortoosten bij den moelen tegen het regiment van Graeff Philips over aende ruyterwacht, die daer hielt de compagnie van Donck, dwelcke mette carabijnen veerdich den viant verwachten ende ontvingen, ende hoewel die compagnie daer alleen was en dorst den viant dselve nochtans totte trancheen toc niet forseren, maer weeck t'elcken weder aff, daerdoor de vaene van Donck middel hadde, om den viant mede tweemael te chargeren, maer omdat den viant een goede troupe peerden achter hadde en dorsten sij mede niet te seer innedrukken. Den viant eenige chargen gedaen hebbende alleen op die vaen, is weder terugge getoogen, sonder dat Donck hem voordorst vervolgen, soe omdat den viant starck was, als om sijn wacht niet te verlaeten, maer quet hem in desen seer eerlijck. Door dit aenvallen quam den alarme soe seer in tleger dat eenige trommelen geroert werden (hoewel terstont weder verbooden) ende dat alle de trompetten staecten ende de ruyteren alles aende trancheen quaemen maer eer se commen conden, was den viant weder affgetoogen. Den Graeve van Hohenloe ende Graeff Philips quaemen met eenige musquettiers buyten de tranchee maer quaemen oick te laet, ende hiermede eynde den alarme, hebbende Donck verlooren een peert doot ende een ruyter met een peert gevangen ende 6 peerden met schieten gequetst ende daertegens een peert vanden viant becommen.

Den xxj<sup>en</sup> Augusti was het regenachtich weder ende was men in tleger doende om de reste van dien te retrancheren ende verseeckeren ende wegen ende gaeten te maecken, om in gelijcke aenvallen bequaemelijck mette ruyteren te mogen vuytcommen ende die ontdoen, ende omdattet meest al soe ongestelden weder was, heeft Sijn Ex<sup>tie</sup> metten Raede beginnen in deliberatie te leggen off het beter waer mettet leger den viant te naerderen ende sien off men hem over Rijn soude konnen drijven ofte tleger te breecken ende tvolck alomme in garnisoen te brengen, dewijle hij achte het een ofte het ander noodich te wesen, daerinne den Raet niet volcomentlijck dervende adviseren, goet gevonden heeft te scrijven aende Staeten Generael om heur meyninge daarvan te verstaen, ende genouch meynende dat t'leger van hier scheydende gebroocken soude werden, heeft goetgevonden, dat men van de 447 waegens casseren soude een goede partije vande swackste ende meest ontstelde waegens ende vande treckpeerden mede een goet getal. Op den avont creech men tijdinge dat den viant desen dach reveue van sijn volck gedaen hadde, maer men en const het juyste getal niet wel verstaen, dan alleen dat se geweest waeren 18 vaenen ruyteren sterck ontrent 1400 peerden ende te voet ontrent 5500 mannen, daerinne gerekent de lichtinge vuyt alle garnisoenen. Desen dach quam in tleger den Heere van Fauckerolles bij den Coning van Vranckrijck aende Staeten Generael gesonden om te versoucken assistentie van volck ende van gelt totte saecken van Picardie, ende insonderheyt dat men eenige Nederlantsche vendelen soude willen senden binnen Cales om die plaetse te mogen bewaeren, soe den viant het hoofd daer heenen mochte hebben. Hierop in de Staeten Generael audientie gehadt hebbende is terstont geordonneert dat men vijff Zeeusche vendelen naer Cales soude senden ende daertoe ordre gegeven, maer op tvoorder versouck is in voordorst deliberatie geleyt, ende die naer Cales gedestineert waeren, bleven naederhant noch hier in tlant, omdat den Gouverneur van Cales swaericheyt maeckte van die te sullen ontfangen. Fauckerolles bracht onder anderen tijdinge dat den Coning meester was van theele Graeffschap van Bourgondien, vuytgeseyt Gray (twelcke hij geblockeert hadde ende daeraff men eenige daegen hiernaer tijdinge creech dattet bij appointment veroverd was) ende Dolen ende dat de armee vanden Connestabel van Castilien meest gebroocken ende gedissipeert was, hoewel de saecken in Picardie niet soe wel en liepen.

Den xxij<sup>en</sup> Augusti was het buych stormich weder ende werden vrouch de voors. brieven aende Staeten Generael gesonden, werden mede alle de waegens ende treckpeerden gemonstert ende de swackste aengeteyckent, die daernaer bij den Raede van Stacte gecasseert werden. Werde mede bij Sijn Ex<sup>tie</sup> ende den Raede geordonneert dat de 5 Zeeusche vendelen in tleger sijnde weder naer Zeelant soudentrecken om naer Cales te gaen, soe de anderen noch niet wech en waeren, waertegen Graeff Willem hem starck maeckte vijff Vriesche vendelen in tleger te doen commen, soe men noch in dese quartieren bleeff ofte yet vuytrechten wilde. Op den avont creech men een groot getal brieven commende van Bruessel naer tleger vanden viant geintercipieert boven Berck. Daer onder waeren seer veel brieven meest houdende vande victorie vanden Graeve van Fuentes voor Dourlens, van t'veroveren vande stadt ende van seer veel desseinen, die hij noch hadde op Camerick, Cales ende meer andere plaetsen ende dat hij van meyninge was Camerick aentetasten, maer nopende de saecken alhier waeren daeronder twee brieven, d'eene vanden Graeve van Fuentes ende den anderen van Stephano d'Ivara gescreven

aen Mondragon, houdende expresse last dat hij den Rijn niet weder passeren en soude, maer over Rijn blijven om der Staeten leger infructueus op te houden, dat se mette gemutineerde Italiaencn op een goede voet stonden ende die naer hem senden soudentrecken, soe haest tverdrach gemaect soude sijn, ofte soe hij

middelertijt volck van doene hadde, mocht tselve laeten weeten, men soude hem metten eersten noch eenige regementen senden. Hiervuyt begonst men nu claerlijck te sien dat den viant den Rijn niet passeren en soude, maer blijven leggen tot dat Sijn Ex<sup>tie</sup> soude scheidyden, waeromme Sijn Ex<sup>tie</sup> geheel begonst te inclineren dat men tleger breecken soude ende in garnisoen brengen soude, omdat hij mettet leger geen prouffijt en sach te doen, maer dat men tleger breeckende spaeren soude een groot deel van de extraordinaris consenten ende daermede den toecommende jaere off vrouch mogen te velde gaen, ofte een goet regiment knechten lichten om met meerder macht te gaen, ofte oick soe den viant dit volck mede naer Vranckrijck dede marcheren, noch desen jaere tleger te brengen voor den Bosche ofte voor Sluys, ende een van die plaetsen te veroveren, ofte noch in de Twente eenige veroveringe te doen. In somma liep sijn meyninge daerop datter meer prouffijt voor de landen gelegen was in tbreecken dan in t'continueren vanden leger, om welcke consideratien wille den Raede mede van tselve advis was, maer omdat se tleger niet en dorsten breecken sonder expres consent vande Staeten Generael ende de Heeren Aleman ende Foeck, Raeden van Staete metten Tresorier de Bye van meyninge waeren naer den Haege te gaen, heeft men goetgevonden dselve mede te lasten desen aende Staeten Generael te verthoonen om heure meyninge hiervan te verstaen ende dien onvermindert (mits men achte dattet leger niet meer en soude kunnen vuytrechten) heeft men last gegeven alle de waegens tot op 200 naer te casseren ende de treckpeerden mede op 200 naer. Desen dach dede men in tsuyden een groote tranchee maecken vanden dijk aff totte reviere toe, om de heele Weert voor Bisselich leggende daerinne te begrijpen, twelck noch een seer groot quartier was, hoewel daer geen volck, maer alleen de treckpeerden op gelogeert waeren, in vougen dat tleger mits dese tranchee contineerde wel 205 mergen lants. Oick quaemen in tleger den Heere van Oyen ende Comans, Raeden van Staete metten Secretaris Zuylen.

Den xxij<sup>en</sup> Augusti was het tamelijck weder ende was men in tleger doende om tvolck in de slachdren te adresseren. De Heeren Aleman, Foeck ende de Bie metten Secretaris Huygens vertoogen naer den Haege mette last heur op gisteren gegeven, te meer soe tleger vanden viant stille bleeff leggen, daeromme Sijn Ex<sup>tie</sup>, ende om die van tlant van Cleeff over de reviere leggende vande excursien te verschoonen de brugge noch niet en dede slaen, hoewel dselve al den xx<sup>en</sup> aengekommen .was.

Den xxiii<sup>c</sup> Augusti was het tamelijck weder maer begonst op den naernoon ende nacht seer te regenen. Men exerceerde noch eenich volck in de slachdren, men casseerde voorts alle de waegens tot op 200 naer ende alle treckpeerden tot op gelijk getal ende men gaff last dat se op morgen vertrecken soudent mette Zeusche compagnien.

Den xxv<sup>en</sup> Augusti was het buijch ende regenachtich weder ende vertoogen vuyten leger de 5 Zeusche vendelen met alle de affgedanckte waegens ende treckpeerden.

Den xxvj<sup>en</sup> Augusti was het noch buijch ende regenachtich weder, twelcke de wegen ende landen in ende omme tleger seer quaet om te gebruycken maeckte. Op den middach brachten ontrent 150 peerden vanden leger van Sijn Ex<sup>tie</sup> inne 56 peerden vanden viant becommen recht voor des viants leger ende waeren meest peerden vande officiers van tvoetvolck, die om vouragie reeden. De jongens die bij de peerden waeren lieten se op drie naer alles loopen, ende soo sij noch wat gebleven hadden, soudent se apparentelijck veel ruyterpeerden om vouragie rijdende becommen hebben. Eenige voetknechten van tleger mede vuyt geweest sijnde brachten op den avont noch inne 12 gevangenen vanden viant, die anders niet en wisten te seggen, dan dat heur leger noch stille lach ende dat daer geseyt werde dat Camerick belegert was. Desen dach quam in tleger den Heere van Warmont, Almirael, die desen somer in tleger niet geweest en was.

Den xxvij<sup>en</sup> Augusti was het regenachtich weder. Casijn vander Hel vortooch vuytet leger naer Arnhem. Op den naernoon quam den viant tusschen tleger ende Rees aende Zantensche sijde op den oever van twaeter ende schoot naer eenige scheepen die opquaemen, schietende in t'eenen schip een man doot, waeromme veel schepen weder terugge voeren. Ontrent dese tijt creech men vaste tijdinge dat Camerick belegert ende van volck ende amunitie van oirlooge onvoorsien was, waeromme men bevreesde dat de stadt wel mocht verlooren gaen.

Den xxviii<sup>en</sup> Augusti was het seer regenachtich weder, waeromme men in tleger stille was. Den viant was met eenige peerden recht tegen Bisselich over op de reviere, daer hij eenigen vanden leger gevangen creech, die overgevaeren waeren om te moescoppen ende tcooren vuyte dorsschen, jae quam soe naer dat hij naer eenigen in de reviere schoot. Hierdoor ende tgeene gisteren geschiet was, sach mell wel dat de passe langes de reviere seer onveylich werden soude, soe de brugge niet geslaegen en werde, daertoe Sijn Ex<sup>tie</sup> om de redenen voors., ende om de intercessie van die van Cleeff niet en wilde verstaen, hoewel tselve wel een dierte in tleger maecken mochte om de vrese die de soetelaers in t'opcommen sullen hebben.

Den xxix<sup>en</sup> Augusti was het windich regenachtich weder ende was men in tleger noch doende om tvolck in de slachdren te adresseren. Vuyten leger vertoogen vrouch naer Hollant den Graeve van Hohenloe ende

den Generael van tgeschut. Van tleger waeren vuytgereden om stroy ende vouragie te haelen ontrent 50 waegens, daer se meer als een mijle weechs om mosten rijden, mits men alle de huysen ende woeninge ontrent tleger in sauvegarde genomen hadde ende soldaeten daerop gestelt om die bewaeren. De waegens hadden bij versuym bij heur niet dan thien ruyteren tot convoy ende sijnde een goede mijle van tlegcr ende onvoordachtelijck innegereden den wech naer thuys te Weert, werden bij ontrent 60 peerden vanden viant aengedaen, die meest alle de peerden naemen, mits de voerluyden het ontliepen, maer omdat hij niet voorsien en was van halffters, sijn hem veel peerden weder ontloopen ende bij de voerluyden wedergekregen, soe dat hij alleen wechgebracht heeft 83 peerden van slants waegens ende 5 van anderen met 14 voerluyden, die hij naer Weert gevoert heeft. Hieraff de tijdinge commende in tleger, heeft men alle de ruyteren te peerde doen gaen ende vuytrijden om den viant den wech te couperen, soe hij weder naer sijn leger hadde willen keeren, maer omdat hij naer Weert getoogen was, en hebben se niet vuytgerecht. Hierinne was een groote faute gecommiteert, te weeten, dat men wel 3 vuyren te vooren advertisement gekregen hebbende, dat den viant op de baene was, men de waegens geen voorder convoy naer geschickt en hadde.

Den xxx<sup>en</sup> Augusti was het betroockcn windich weder ende laegen die legers alomme stille. Vuyten leger werden wechgebracht ende naer Emmerick geleyt alle de rijdpeerden, coutse ende bagagie vanden Graeve van Hohenloe ende vanden Generael van tgeschut, daer den viant met eenige peerden naer reedt, maer en consten se niet innerijden, overmits de anderen seer wechreden ende voor hem tot Emmerick quamen. Hieraff tijdinge aen tleger commende dat de coutse ende peerden al genomen waeren, is de vaene van Wermeloe op de wacht sijnde naer greden, seyndende een peert terugge om ander wacht te doen commen ende sijn den viant in haeste gevolcht naer Emmerick toe, ende daer verstaende dat den viant door de sladt gepasseert ende soe stracx over Rijn gescheept was, sijn mede overgescheept ende hebben hem naer Goch vervolcht, maer die van Goch den viant innelaetende slooten Wermeloe buyten, waerdoor sijn den viant niet en kregen. Dit siende de ruyteren van Wermeloe, hebben alle de beesten voor de stadt genomen ende die naer tleger gebracht, sustineerende die goede prinse te wesen, omdat die van Goch geen oprechte neutraliteyt en hadden gehouden, doch werde dese saecke eyntelijck met accoort affgedaen. Sijn Ex<sup>tie</sup> siende dat door de sauvegarden soe dicht om tleger verleent de vouragie alle daechs met meerder pericule most gehaelt werden, heeft alle dselve sauvegarden doen opseggen ende de soldaeten doen contremanderen, ende omdat tselve subtelijck geschiede, hebben veel huysluyden heur beesten ende haven verlooren, alleer die te hebben konnen wechbrengen.

Den lesten Augusti was het regenachtich weder. Milord Borreis mogelijk veradverteert sijnde vande dreygementen die de Coninginne de Staeten dede doen, is seer subtelijck vuyten leger naer sijn garnisoen vertoogen, om daer goede opsicht te draegen, dat de Staeten daerop niet voor en naemen maer liet de 150 mannen met hem gecommen noch in tleger. Eenige voetknechten vanden leger vuytgeweest sijnde brachten gevangen inne 2 ruyteren ende 3 peerden vanden viant, die anders niet en wisten te seggen dat dat heur leger noch stille lach. Oick omdat men gesien hadde dat den viant op de vouragiers van tleger meest aenquam over eenige bruggen ende gedempte slooten, heeft Sijn Ex<sup>tie</sup> vuytgesonden 200 mannen te voet met een goet deel pioniers, om alle dselve bruggen aff te werpen ende de slooten weder te ontdepen ende op te schieten, om alsoe heure aencomptste voortaan te difficiliteren, twelcke alsoe gedaen is. Op den middach quamen in tleger de Cleeffsche raeden met brieven vanden Furst aen Sijn Ex<sup>tie</sup> om te versoucken tleger soe cort inne te houden alst mogelijk soude sijn, ende waert mogelijk tselve van des Fursten bodem te brengen. Maer omdat Sijn Ex<sup>tie</sup> noch geen bescheyt en hadde vande Staeten Generael, heeft hij se alleen goede hoope gegeven. Op den avond verthoende den viant hem met ontrent 200 peerden op den Vorsterberch, maer men en weet niet te wat eynde. Hij hadde hem al voornoen aengestelt als off hij met ruyter ende knechten de Lippe hadde willen passeren, maer hebbende met een deel musquetiers te vergeeffs gesocht t'oirlochschip van Jongbloet leggende aende Lippe aff te drijven, is weder in sijn leger gekeert.

Den eersten Septembris was het regenachtich weder ende omdat den viant hem soe seer stille hielt, was Sijn Ex<sup>tie</sup> van meyninge hem mede eens een alarme te geven met een aenslach, die nu eenige daegen bespriet was, omdat den viant alle daegen 3 vaenen ruyteren vuytbrachte op de wacht in een bedecte lantweere, onder faueur vanden welcken hij sijn vouragie peerden dede vuytgaen, welcke wacht men meynde te mogen afsnijden ende wech nemen met alle de vouragiepeerden, indien men de Lippe soe hooch passeerde, dat men dien wacht onderschepte ende onbesien overquaeme, dan sijn Ex<sup>tie</sup> vresende dat de ruyteren van tleger buyten sijnen weeten te seer mochten vuytgereden sijn op hasaert, heeft alle de ruyteren doen te peerde gaen, om daarvan een reveue te doen, ende hebbende dselve noch starck bevonden stijff 1100 vechtende peerden, heeft se weder in tquartier doen keeren, achtende noch ruyteren genouch te

hebben om wat te doen, hoewel veelen meenden datter meer als 100 geleende peerden, geen ruyterdienst hebbende, onder de troupe waeren. Hiernaer heeft Sijn Ex<sup>tie</sup> beginnen te beraemen hoe men den aanslach op morgen soude mogen maecken ende heeft op den avont ten 8 vuyren vuytgesonden den Graeve Philips van Nassau metlt Rilmeesteren Wermeloe, Chynsky, Baelen, Parcker, Marcel Bax, Contelaer, Risoir, Jasper Barnart ende Robert Vere, broeder vanden Heere Vere, mette Lieutenanten van du Bois, Pauls Bax ende meer andere officiers met stijff 520 peerden gekoosen vuyt alle de vaenen vande beste ende geresolveerste mannen ende hem gelast daarmede te trecken over de Lippe aenden Kruydenberch ende soe de wacht in de voors. luntweeringe sijnde te onderscheppen ende van des viants leger aff te snijden, marcherende altoes soe dat se daer ontrent niet eer en quaemen als morgen vrouch ten 8 vuyren, te weeten, dat de eerste troupe beleyden soude den Drost Wermeloe ende bij hem hebben 125 peerden, de tweede den Ritmeester Chynsky met 125 peerden, de derde den Ritmeester Baelen met 150 peerden, daer Sijn Genaede met sijn broeders ende de andere heeren hem bijhouden soude, ende de vierde beleyt bij den Ritmeester Parcker met 100 peerden (hoewel daer boven desen noch stijff 20 peerden waeren bijgevallen) met last den Lieutenant van Baelen met 40 peerden voor vuyt te senden ende te doen debanderen om alle de vouragiepeerden, waegens, karren ende beesten op te nemen ende wech te drijven ende dat den Ritmeester Contelaer met 60 peerden hem soude volgen om hem te assistecren ende tgeenc sij krijgen souden te helpen naer de Lippe drijven soe naer Wesel als sij souden konnen; dat den Drost Wermeloe daernaer met 100 ruyteren soude chargeren op de eerste wacht vanden viant ende die drijven totte andere wacht ende altoes maecken dat hij se van tleger affsneedt ende naar de heyde dreeff, ende dat daerop d'andere troupen volgende dvoors. ordre souden volgen, om dselve wachten alles te slaen ofte gevangen nemen ende dan terstont daarmede de retraicte maecken naer de Lippe voors., waer Sijn Ex<sup>tie</sup> in seecker eylandt eenige musquetiers logeren soude, om heml. te bedecken, ende oick waert noot een brugge metter haest doen slaen, ende voorts besijden Wesel over de Lippe hem verwachtten met 5000 mannen te voet, 3 veltstucken ende de reste vande ruyteren om den viant dan te degen aen te tasten, soe hij over de Lippe wilde commen ende heml. vervolgen. Volgende dese last is Graeff Philips met alle de ruyteren des avonts ten 8 vuyren vuytgetoogen, vergeselschap neffens de voors. Ritmeesteren mette Graeven Ernst ende Lodewich van Nassau ende Ernst van Solms, doch in t'marcheren bij eenige sentinellen perdue vanden viant ontdeckt ende gesien geweest, soe men tsedert verstaen heeft, ende mogelijk al van vuyten leger verspriet soe veelen vermoeden, immers soe de ruyteren alles den rechten wech van Wesel marcheerden ende velen daervuyt bestonden te vermoeden dat se ontdeckt souden werden, heeft Baelen den Graelf gevraecht, waeromme men den wech marcherde, die verclaerde sulcx niet te weeten, ende is terstont mette andere heeren naer den Drost Wermeloe gereden, daer de guyden waeren om sulcx te verstaen, ende van heml. verslaen hebbende dat men met weete van Sijn Ex<sup>tie</sup> desen wech marcheerde, omdat den anderen te lang was, ende dattet te laet op den dach soude werden, soe men dien marcheerde, is tsedert dien tijt tot sijn groot ongeluck voor bij den Drost gebleven sonder weder te keeren naer de troupe van Baelen, daer beraemt was dat sijn persoen neffens de andere heeren soude blijven, twelcke ten deelen oirsaecke was vande desordre, die daer des volgenden daechs geviel, om datter niemant achter en was om overal ordre te stellen ende in de desordren te doen voorsien.

Den ij<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder ende begonst Sijn Ex<sup>tie</sup> tusschen vijff ende ses vuyren vuyten leger te trecken mette reste vande ruyterie ende 51 vendelen voetknechten (te weeten sijne garde ende die vanden Graeve van Hohenloe, 3 vendelen van Brant, 7 vande Schotten, 12 vande Vriesen, 8 van Duvendoorde, 8 van Graeff Philips ende 11 vande Engelsen soe datter mer 25 vendelen in tleger bleven) ende 3 veltstucken met eenige wagens met amunitie soe voor tselve volck als geschut, ende is daeromme laeter vuytgetoogen, omdat hij boven Wesel niet commen en soude, dan naerdatt Graelf Philips op den viant gechargeert soude hebben, opdat den viant van sijn trecken daerwaerts geen advertissement en creege. Heeft mede een ponte met gereetschap tot een brugge al vrouch in den nacht doen opbrengen om ten 9 vuyren precis op de Lippe te wesen, maer eer se quaemen daer se gedestineert waeren, hoorden se dat den viant van Graeff Philips comptste geadverteert sijnde alle sijn ruyteren vuytgevoert hadde wel een halff mijle voorder als sijn ordinaris wacht, ende die op de velden tusschen de lantweeren in slachordre gestelt ende noch 1000 mannen te voet met piecken ende musquetten een stuck weechs achter de ruyteren doen volgen, ten eynde de ruyteren bij noot heuren wijck daerop nemen mochten, met last dat se alle tvolck van Graeff Philips naer de ordinaris plaetse van heur wacht laeten passeren souden ende dan van achteren besetten ende omringen, dwelcke in dier vougen Graeff Philips gewacht hebbende sonder eenige peerden om vouragie vuyt te seynden hem geslaegen hadde, waeromme Sijn Ex<sup>tie</sup> tgeschut ende andere impedimenten weder teruggesont ende heeft mette ruyteren ende knechten op tvelt gehouden om de vluchteden te ontfangen ende op te houden, daervuyt men verstaen heeft dat Graeff Philips in de

morgenstont de Lippe aenden Kruydenborch gepasseert sijnde alle de ruyteren de casket hadde doen opsetten, ende elcx vermaent hebbende van sijn devoir ende den Ritmeesters die achter souden commen, dat se niet chargeren en souden, dan alse de voorsten in noot saegen, maer op tvelt commende heur terstont in slachtordren stellen ende met cleyne ofle groote partijen, naerdats den noot souden sien, vechten, van daer een stuck weechs voortgereden was ende daernaer vuyt elcke vande vier troupen (als Wermeloe, Chynsky, Baelen ende Parcker) genomen 25 carabijs, ende den Lieutenant van Baelen belast hadde met 40 van dien voort te rijden ende dat Contelaer metten Lieutenant van Herauguier mette 60 peerden hem soude volgen, soe dat se hem in tgesicht hielden ende secoureren konden ende soe voorts houwen naer Stockum toe, om de vouragiepeerden aff te nemen ende daermede wech te drijven, ende bevoolen hebbende dat Marcel Bax, Contelaer soude volgen totdat hij aende wacht soude commen ende dan die chargeren ende Contelaer verlaeten. Item dat den Drost van Zallant met 75 lancien Bax soude seconderen, Chynsky den Drost, Baelen Chynsky ende Parcker Baelen secoureren, volgende sijn voorgaende bevel, was met een meerder galop als den noot wel was vereyschende in sulcke conjuncture voorts gehouwen, sonder te letten dat de achtersten niet soe wel volgen en conden, omdat hij noyt selffs weder achter quam. Den Lieutenant van Baelen alsoe voorts rijdende ontdeckte eenige ruyteren vanden viant, vuyte voors. lantweere commende, daerop hij terstont den Graeff liet weeten, dat hem docht dat se ontdeckt waeren, omdat hij die ruyteren daer sach ende versocht te weeten off hij voorts rijden soude dan niet, daerop de Graeff hem liet weeten, dat hij voorts houwen soude totte plaetse daer hij hem geboden hadde, met welck bevel den Lieutenant voorts gehouwen was, ende gesien hebbende dat de ruyteren vanden viant de lantweere innereden, hadde eenige peerden daernaer geschickt om te sien wattet was, ende den Graeff daarvan te verwittigen ende volgende sijne wech reedt het gat met een galop voorhij. Contelaer hem volgende reedt mede tgat voorbij, Marcel Bax, Contelaer volgende, ende niet wetende dat daer viant was, reedt mede tgat voorbij, dan soe den Graeff mette troupe vanden Drost (daer ruyteren waren van Barchon, du Bois ende Pauls Bax) voor tgat was, quaemen de ruyteren bij den voors. Lieutenant daerinne gesonden weder vuyt, seggende totten Graeff dat den viant daer was ende oick dat den viant in die troupen daer binnen stont ende over de 300 peerden starck was, waerop den Graeff de ruyteren hietende liegen ende naer heur troupe rijden, wilde dat den Drost dat gat innerijden soude, die daerinne swaericheyt maeckte om de engte vanden wech wille (daer noulijcx twee peerden neffens den anderen doorrijden mochten) ende omdat hij geen carabijs maer alleen lancien vande voors. vaenen (overmits hij bijnaest geen ruyteren van sijne vaene daer hadde) bij hem hadde ende dat geseyt werde dat den viant daer sterck was ende begeerde daeromme dat den Graeff off de voorrijdende carabijs weder terugge soude doen commen ofte wachten dat de achtercommende trouppen bij hem waeren, daerop den Graeff seyde wel te weeten datter niet dan 50 peerden en waeren ende dat men met 75 lancien wel 50 carabijs chargeerde, ende opsettende sijn casket ende treckende sijn geweer heeft sijn broeder Graeff Lodewich aen Chynsky ende Donck gesonden om hem met alder haest te volgen ende is daernaer mette andere Graeven ende 2 edelluyden de straet ofte tgat innegereden, twelcke den Drost siende is hem gevolcht met een groot galop, ende de ruyteren, die heur ordre mosten breecken om de engte des gats, sijn mede gevolcht, die van Barchon voor, die van du Bois daeraen ende lestelijck die van P. Bax. Den Graeff door de straete commende op een marassich heydeken heeft den viant achter een grachte daer leggende sien staen in 3 trouppen, twee carabijs ende een lanciers ende sijnde op drie steenwerp naer daeraen is blijven staen mettet roer in de hant. De ruyteren vande troupe vanden Drost, die heur behoort hadden weder in ordre te stellen, sijn mede blijven staen. Dit den viant siende heeft eene van sijn troupen gescheyden in twee ende is daermede gecommen aen beyde de einden om de grachte. Den Graeff dat siende heeft den rechterhant genomen ende willen chargeren de troupe die van die sijde om de grachte quam, dan een vande Corporals van Barchon siende commen de partije aende slinckerhant heeft geroupen, sa messieurs c'est icy ou il faut donner, daerdoor meest alle de ruyteren reeden naer de troupe die aende slinckerhant om de grachte quam, daerdoor oick bijquam dat den Graeff ende de andere heeren, die niet gevolcht en werden dan hij den Drost ende den Lieutenant van Barchon ende 2 ofte 3 ruyteren hij den viant terstont vermant ende omringt werde, ende naer eenige schooten bij hem gedaen eyntelijck beneden in den buyck geschooten gevangen ende naer t'affnemen van sijn casket seer geslaegen werde. Met hem werde gevangen ende seer gequetst in thooff, door tlijff ende aende armen den Graeve Ernst van Solms, ende den Graeve Ernst van Nassau eerst ontreden sijnde, werde daernaer mede gevangen met noch 2 edelluyden, die bij den Graeff waeren als Lebbe ende Streuff, daer werden oick eenigen dootgeschooten ende aen wedersijde gequetst. De ruyteren die aende slinckerhant waeren en deden niet veel devoirs, maer bevreest sijnde om de menichte des viants, reden eenigen dwers over tvelt wech (die corts daernaer bij Sijn Ex<sup>tie</sup> quaemen ende tijdinge brachten dattet alles geslaegen was, hoewel sij niet als heur troupe aenden viant gesien en hadde) d'anderen keerden alles weder terugge naer tgal ofte de engte

straete toe, daer se door innegecommen waeren, in de welcken sij bejeegenden innecommende de troupe van Chynsky (bestaende vuyte ruyteren van Donck, de sijne, die vanden Graeff van Hohenloe ende Edmont, ende die doen den Graeff eerst chargeerde noch soe verre terugge waeren, dat se tshieten niet en hadden konnen hoiren) dewelcke, mits dat bejegenen alles in soo grooten desordre raecten, dat se mede weder terugge vuyt mosten, te meer soe eenigen riepen campagne, campagne, in welck terugge keeren bij die troupe quaemen den Drost ende Lieutenant van Barchon gequetst, maer Chynsky vuytet gat commende heeft gewent ende is soe met groote desordre ende confusie vande ruyteren onder malcanderen weder tgat innegereden, daer eenige ruyteren vanden peerde gevallen ende verplettert werden, ende soe door gecommen sijnde met eenige ruyteren op het heydeken, heeft den viant tot aende grachte toe terugge gedreven, daer den viant met meerder macht op hem losbreeckende, denselven Chynsky in thooft quetste, ende sijn troupe die cleyn was (omdat niet alle de ruyteren hem en volchden) weder terugge dreeff. Hierover quam de troupe van Baelen aen, bestaende vuyt sijne ruyteren, die van Sijn Ex<sup>tie</sup>, Graeff Philips, Graeff Hendrick ende Louys Laurens, dwelcke siende de ruyteren vande troupe van Chynsky terugge commn, hebben op d'een sijde gehouden om die plaetse te maecken ende sijn daernaer op de heyde gecommen, daer se eenigen vanden viant, die de ruyteren van Chynsky vervolchden doot sloegen, ende soe heur terstont volchde de troupe van Parcker (bestaende vuyte ruyteren van hem, Smeltsing, Sidnei, Vere ende Onsten, sijn mette selve door tgat aenden houck vande grachte gehouwen tot op een groot velt, daer se den viant noch in vier ordren vonden staen, die se meest alles in de vlucht dreven. Dan soe de vaen ruyteren van sHartogenbosch hem altoes wel ende stille gehouden hadde, sonder immermeer hem te breecken ende eyntelijck sach dat alle de ruyteren vanden Graeff breeckende den viant heur selven mede gebroocken ende in desordre gebracht hadden ende eenigen al begonsten te plunderen, heeft dselve vaene heml. doen gechargeert ende lichtelijck alles op de vlucht geslaegen ende van tselve velt wech doen loopen. Ondertusschen Marcel Bax veradvertteert sijnde dat den viant daer was ende dat den Graeff aenden viant was, is door een ander gat innegereden met sijn troupe van 25 peerden, ende commende op tvelt, dat achter de grachte lach, daer de voors. 3 troupen stonden, heeft verscheyden troupen peerden in slachtordre sien staen, waeromme hij een weynich halte doende om sijn troupe bijeen te hebben, heeft den viant met eenige troupen op hem getroffen, vande welcken hij eenigen brack ende doot schoot, maer werde mette menichte overvallen ende ten lesten mede gebroocken, soe dat hij affwijcken moste om hem bij de anderen te versaemelen, dewijle doen daer noch drie groote troupen vanden viant stonden ende de anderen naer heur voetvolck weecken, om onder heur defensie mede weder te versaemelen, dan soe Parcker ende Baelen twee vande selve troupen noch braecken ende achter den anderen renverseerde, werde den viant soe seer geesbraleert dat se wel 30 gevangenen lieten loopen om heur te defenderen ende is apparent, dat, indien naer heur noch eene troupe in ordre gechargeert hadde (volgende den last heur bij den Graeff gegeven, van niet te chergeren als met ordre) om de vaene vanden Bosch, die heur in ordre ende heel hielt, te breecken, dat den viant niettegenstaende sijn voetvolck van daer soude hebben moeten wijcken, maer soe eenige ruyteren van Vere daernaer weder aenquaemen a file ende niet in troupe ende Marcel Bax hem daerhij vouchde om dvoors. vaene daermede te helpen chergeren, werden de voorsten gecircumvenieert ende de achtersten mette troupe van Parcker ende Baelen op de vluchte geslaegen als voorseyt is, in vougen dat Marcel Bax genouch te doen hadde om weder vuyten viant te vechten ende het te ontcommen, ende Robert Vere gevangen werde, die naer dat hij gevangen was schandelijck ommegebracht werde. Contelaer mede bij eenigen gewaerschout sijnde dat den viant daer was, is weder terugge gecommen tot aende enge straete, maer daer hoirende datter alle de ruyteren vanden viant waeren met eenich voetvolck, ende dat alle de troupen vanden Graeff meest geslaegen ende op de vlucht waeren, en hebben sijne ruyteren, die van verscheyden vaenen waeren, niet willen vechten, noch aenden viant commen, niettegenstaende Bax ende anderen vande vlucht commende dselve seer daertoe versochten. Den Lieutenant van Baelen, van alle desen niet weetende, gecommen sijnde tot Stockem ende geen vouragiepeerden vindende (omdatter den viant geen vuytgelieten en hadde) is naer des viants leger ommegekeert. Daer commende heeft veel ruyteren vanden viant gesien, die met gevangenen wederom quaemen, waeromme hij wel vermoedende hoe het gegaen was, is dwers over tvelt vanden viant naer de plaetse toegereden daer gevochten was) omdat hij anders het niet en sach te ontcommen) ende heeft in t'rijden door den viant eenige gevangenen ontset ende eenige peerden vanden viant genomen, ende commende aende plaetse heeft bevonden dat alle de trouppen vanden Graeff aende retraicte te doen waeren, ende dat de ruyteren die met hem Lieutenant waeren geweest meest waeren gedebandeert, waeromme hij hem bij de naeste troupe, daer Bax, Contelaer ende anderen waeren, vervoucht heeft om mede de retraicte te doen, die seer verscheydenlijck geschiede, want de retraicte, die gedaen werd bij Bax, Contelaer, Risoir, Chynsky, de Lieutenant van Baelen, Clout ende meer andere gecommen door tgat ofte de straete, daer se door innegecommen waeren, geschiede met ordre pas à



pas ende in drie troupen, sonder dat den viant heur oyt dorst aendoen, omdat Marcel Bax de achterste troupe (bestaende van ontrcnt 30 geresolveerde ruyteren om noch te vechten) beleyde ende t'elcken thooff boot, maer de retraicte, die gedaen werde bij Baelen, Wermeloe, Donck, Captein Barnart ende meer anderen die door een ander gat ofte straete ontcommen waeren, geschiede met een groote loop ende seer groote confusie, omdat se bij den viant vervolcht werden tot in de Lippe toe, daer Graeff Lodewijck vanden peerde affgefallen was ende Captein Barnart omringt ende gevangen werde. D'anderen sijn over de Lippe bij Sijn Ex<sup>tie</sup> opgehouden ende ontcommen, doch degeenen die den pas naer de Kruyderberch weder naemen, als den Drost ende veel particuliere ruyteren sonder troupe te volgen, deden, en sijn soe verre niet vervolcht. Op dese rencontre vallen veel consideratien, eerst aende groote onvoorsichticheyt vanden Graeff, die niet alleen soe seer stijff aengereden was, dat veele peerden onder wege waeren blijven staen ende de trouppen malcanderen niet en conden volgen, maer oick dat hij hem te seer haestelijck engageerde in soe een gat daer de ruyteren heur ordre niet en vermochten te houden ende de verveerde pretexte hadden om terugge te blijven ende daeromme niet en mochten in tgros vechten, als den viant dede, maer alleen aen cleyne partijen, daerdoor sijn t'elcken tvelt mosten ruymen, -oick de groote negligentie vande ruyteren vanden Graeff, die eens in desordre gebracht, noyt en trachten heur weder in ordre te brengen, volgende den last heur gegeven ofte alles als eerlijcke luyden te vechten, maer gingen meest loopen, affwerpende heur lancien geheel ende ongebroocken (daeraff tvelt alomme vol lach) alleer aenden viant te comen, soe dattet secker is, ingevalle sijn gelijckelijck gevochten ende op tvelt 150 peerden bijeen gebracht hadden, dat se den viant totten leger toe souden verdreven hebben, omdat des viants voetvolck al aen tvluchten was, ende eenige ruyteren in sulcke confusie naer heur leger geloopen, dat se den alarme daer soe groit maeckten (mits sijn seyden dat heur volck alles geslaegen was) dat Mondragon mettet meeste deel van sijn leger marcheerde ende vuyt tooch om de vluchtende staende te houden ende alle voordere affbreuck, te beletten. Graeff Philips beneden in den buyck geschooten ende brandende, mits t'roer hem op tlijff gestelt was, lach wel een vuyre ofte langer ter sijden aff aen een heyninge, sonder dat den viant hem hadde kunnen affbrengen, om de chargen die Chynsky, Baelen, Parcker ende Bax deden, maer hadden hem daer moeten verlaeten. Sijn Cornet was met eenige ruyteren bij hem geweest, ende hadde hem gaerne te peerde geholpen, maer was doen soe vol pijns, dat hijt niet verdraegen en conde, ende soe daernaer meer een ruyter bij hem bleeff, wilde hij te peerde stijgen, maer het peert ontliep hem, mits daer niemant en was, die tvast hielt, waeromme hij daer most blijven leggen, tot dat alle sijn volck op de vlucht geslaegen was ende hij vanden viant wech gehaelt werde, doch soe men te vooren met eenige troupen daerop ordre gegeven hadde, soude men hem wel affgebracht hebben, maer de desordre was soe over groot, dat nergens opgelet en werde. Degeenen, die vande sijde vanden Graeff gevochten hebben in dese chargen sijn seer weynich geweest, ende naulijcx het derde paert van sijn troupe, maer hebben seer dapperlijck gevochten. Daer sijn vande sijde vanden Graeff doot gebleven Robert Vere, Chynsky in thooff geschooten ende levende daarvan gebracht naer Wesel, Graeff Philips in vougen als vooren gequetst is mette Graeven Ernst van Nassau ende van Solms den Lieutenant van du Bois ende Captein Barnart gevangen. Doden bovendien sijn geweest 24 ende daeronder den Quartiermeester van Pauls Bax ende behalven de heeren 83 gevangenen, daeronder Lebbe, edelman van Sijn Ex<sup>tie</sup>, de ruyterpeerden in alles verlooren sijn 128 ende mette heerenpeerden, daeronder ontrent 138, daeraff den viant becommen heeft ontrent 100 peerden, de anderen sijn doot geschooten geweest.<sup>3</sup> Ende als men het alles wel overleyt ist noch al veel beter voor des Graeffs volck affgeloopen, dan het wel geschaepen was, omdat dselve daeraff gebracht hebben noch 7 gevangenen ende ontrent 15 peerden, in vougen dat tverlies vande heeren meest doet dat de victorie bij den viant is, die ontwijffelijcken veel meer dooden gehadt heeft ende daeronder soe men tsedert verstont Don Alonzo de Mendoza ende meest alle sijn officiers vande cavalerie met seer veel ruyteren gequetst.<sup>4</sup> De gequetsten aende sijde van Sijn Ex<sup>tie</sup> sijn seer weynich ontcommen ende onder dien Waegemans, Lieutenant van Barchon in tdunne vanden buyck gesteecken. Dit verlies hoewel het Sijn Ex<sup>tie</sup> leger niet weynich en swacte, en verstarckte het nochtans den viant niet besonders, soe omdat hij door tverlies ende quetsen vande sijnen oick seer geswackt is, als omdat alle sijn cavalerie daerover doende geweest hebbende geen meerdere schaede aende ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup> en hadden kunnen doen, ende dat se contrarie heur bevel gevochten

<sup>3</sup> Op een los blaadje in het manuscript liggende, heeft Duyck een opgave aangetekend van de doden, gewonden en verloren paarden per compagnie. In totaal komt zijn opgave neer op 24 doden, 83 gevangen genomenenen en 128 verloren paarden aan Staatse zijde.

<sup>4</sup> Bentivoglio (III deel, 2de boek) rekent evenals Camero het Statenleger meer dan 300 dooden toe. Van de zijde des Konings, zegt hij, sneuvelden er niet meer dan zestig; maar Caraffa, Martinengo en Caracciolo werden zeer zwaar gewond. Campana stelt het verlies van de Spaansche zijde op acht of tien man, dat van de Staten op meer dan twee honderd. Coloma spreekt van negen of tien dooden bij de Spanjaarden, die, volgens zijn zeggen, 400 ruiterspaarden buit maakten.

hadden, hoewel de gevangenen tsedert seyden dat se niet en dorsten forseren, vresende dat de onsen eenige embuscade mochten hebben. Van dese rencontre is daernaer verscheyden opspraeck geweest ende veelen beschuldichden seer den Drost van Zallant, Wermeloe, vanden Graeff verlaeten te hebben, maer hij heeft daernaer bewesen dat hij den Graeff was gevolcht ende mette troupe van Chinsky nochmael gechargeert hadde ende naer de leste defaictie op tvelt onder den viant noch was geweest. De drie Graeven gebracht sijnde naer Berck, werde terstont bij Graeff Harman aen Sijn Ex<sup>tie</sup> gescreven, dat se daer waeren ende de twee seer gequetst, dwelcke begeerden dat Mr. Adriaen (Adriaen van de Spiegel), Chirurgijn van Sijn Ex<sup>tie</sup>, bij heur soude mogen commen, waeromme hij pasport voor den selven ende de dienaers mette nootelijkste goederen vande selve heeren sondt, met verclaeringe dat hij tot heure cure ende alle eerlijck tractement Sorge draegen soude als voor hem selven, welcken brieff hij sondt metten Marquys van Baeden, Neeff vande Furstinne van Cleeff, die van Berck in tleger quam om Sijn Ex<sup>tie</sup> te spreekken ende voorts de lannen te gaen besien. Dese verclaerde mede dat alle de ruyteren vanden viant daer geweest waeren ende dat se heur beroemden niet dan 12 dooden te hebben, ende daeromme een signaele victorie geobtaineert, hoewel de dienaers vanden Marquys seyden, dat tleger vanden viant vol gequetsten was. Mr. Adriaen werde noch desen avont met eenige dienaers daerwaerts geschickt, daer hij te laete quam omdat de pijn van Graeff Philips soe verswaerde dat hij ontrent den middernacht daeraff sterff tot groot leetwesen van veelen, omdattet een eerlijck, liberael heer was ende een seer goet soldaet, die metter tijt geschaepen was een seer goet commandeur te werden, twelcke sijn voyagien van Vranckrijck wel bethoent hebben ende dat hij nu eerlijck voor de landen vechtende ende hem wel quytende in soe grooten hasart gestorven is, hebbende anders geen faute gecommiteert, dan dat hij te haestich gemarcheert ende te vierig gechargeert hadde. Voor sijn doot claechede hij dan over den Drost van Zallant, dan over Waegemans Lieutenant van Barchon, ende dan over de ruyteren van Barchon, dat dselve hem verlaeten ende niet gevolcht en hadden, begeerende dat men Sijn Ex<sup>tie</sup> aenseggen soude, dat hij niet gedaen en hadde, dan dat eerlijck man toestont, ende soe yemant anders seyde, dat die hem ongelijck soude doen, ende dat Sijn Ex<sup>tie</sup> het daervoor huudende hem wilde verdedigen tegen alle calumniateurs. Hier en boven was desen heer soe seer bemindt vande soldaeten, dat se van niemant liever als van hem gecommiteert en waeren, twelckw in regard van andere Heeren niet wel soe haest en sal vallen. Hij hadde te vooren een gedebaucheert leven geleyt, dan begonst hem nu wat te temperen, daeromme hij te beter mettertijt tot groote auctoriteyt soude gecommen hebben, ende tverlies van sijn persown was voor de landen meest daerinne gelegen, dat men niemant sonderlings en hadde, die met sulcken auctoriteyt ende gesach over tvolck in alle geringe exploitien als hij const gebruyckt werden. Geaeff Harman siende de sieckte vanden Graeff verswaeren, hadde noch in de nacht tselve aen Graeff Willem gescreven, beclaegenlde seer sijn ongeluck ende belovende soe hij opquam, dat men met hem soe eerlijck soude handelen, dat men daerover met recht niet en soude mogen claegen, hoewel men genouch verstaen hadde dat Mondragon vuyten naem vanden Coning hem gecoft ofte ten minsten voor hem gebooden hadde 8000 pistoletten. Op desen dach sterff haestelijck in tlant van Lutsemborch niet sonder suspicie van vergift Franchois de Verdugo, Stadthouder van Overijssel van sconings wegen.

Den iij<sup>en</sup> Septembris was hct schoen weder ende creech men seeckere tijdinge vanden doot van Graeff Philips. Oick screef Graeff Harman met Mondragon gesproocken te hebben ende soe men het begeerde soude hij tlichaem vanden Graeff affsenden, waerop Sijn Ex<sup>tie</sup> weder screeff, dat men sulcx wel begeerde ende dat se tselve wilden affsenden. Op den avont creech men tijdinge dat den viant op tleger wat voornemen wilde, waeromme men de wachten verswaerde ende ordre op alles stelde, maer tverscheelde soe verre, dat den viant selffs desen nacht tweemaal den alarme in sijn leger soe seer hadde dat de trommelen al geslaegen werden, waeromme hij vrouch in den morgenstont eenige ruyteren sondt tot door de Lippe om te weeten offer yet aen was.

Den iiij<sup>en</sup> Septembris was het tamelijck weder, ende omdat men tijdinge creech dat den viant over de Lippe passeerde ende men niet en wiste waertoe, dede Sijn Ex<sup>tie</sup> de trancheen alomme daer se wat vervallen waeren weder opmaecken ende tvolck adverteren om reede te wesen, dede mede de regementen vande Vriesen ende Engelsens met meest alle de calvalerie in slachordre stellen ende houden totten middach toe, maer omdat men daeraff niet meer en vernam, trock elck weder in sijn quartieren. Desen dach creech men tijdinge datter drie Gedeputeerden der Staeten Generael tot Arnhem waeren gecommen, om, soe men vermoede, met Sijn Ex<sup>tie</sup> ende den Raet op tbreecken van tleger te adviseren, daertoe niet weynich en scheenen te helpen de sollicitatie ende vervolch van Botley. Men creech mede tijdinge dat tlichaem van Graeff Philips al in een schuyte geweest was om affgebracht te werden, doch wederom opgehouden omdat den Graeff van Solms mede in groote pericule was. Sijn Ex<sup>tie</sup> screeff evenwel nochmael om tlichaem voort.

Den v<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder ende werde een doctor vuytet leger naer den Graeve van Solms gesonden om over sijn cure mede te staen, maer is mede te laet gecommen, omdat desen Graeff des naernoens ten vijff vuyren mede starff, tot groot leetwesen van Sijn Ex<sup>tie</sup>, die hem seer wel gesint hadde, soe omdat hij nu eenige jaeren bij hem was geweest, als omdat hij geleert, geschickt ende ongedebaucheert was, clouck van verstande ende oick in sijn doen, die metter tijt een voorsichtich ende wijs commandeur soude geworden hebben, te meer omdat hij groot van couragie was.

Den vj<sup>en</sup> Septembris was het seer schoen weder ende werde Robert Vere tot Wesel bij sijn broeder ende veel Capiteynen doen begraven. De lichaemen vande Graeven Philips van Nassau ende Ernst van Solms werden desen. dach bij 2 Edelluyden van Mondragon ende den Lieutenant van Graeff Hendricx vaene te waeter affgebracht tot voor tleger van Sijn Ex<sup>tie</sup>, daer se aen tship van Sijn Ex<sup>tie</sup> bleven leggen om noch beter gebalsemt te werden ende daernaer begraven. De Gedeputeerden vande Staeten Generael als namentlijck Brienen, Sille ende Rengers ten Helm sijn mede in tleger gecommen maer en hebben heuren last noch niet geopent. Men creech voort tdinge dat den viant hem seer cort in sijn leger hielt ende veel gabions dede maecken, daervuyt eenigen meynden, dat hij daer soude willen schantsen.

Den vij<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder ende werden de Edelluyden van Mondragon wederom gesonden, aende welcke Graeff Willem voor sijn broeders lichaem geschoncken hadde 200 gouden croonen ende Sijn Ex<sup>tie</sup> hadde voor tlichaem vanden Graeff van Solms mede een vereeringe gedaen. De Gedeputeerden vande Staeten Generael begonsten met Sijn Ex<sup>tie</sup> ende Graeff Willem te besongieren op den stant van tleger, sonder den Raet van Staete daer bij te roupen, niettegenstaende die hier in tleger was, twelcke geen cleyne verachtinge vanden Raet is ende een al te souvereyne maniere van doen van Gedeputeerden, dewijle den Raet soe wel een lit vande regeringe van tlant is als sijluyden.

Overmits in tleger veel geseyt werde vanden Drost van Zallant, dat hij hem quaelijck gehouden hadde op de laeste rencontre, heeft hij informatie sijns handels versocht genomen te werden, daerinne den Heere van Barchon te wege bracht, dat men eerst soude hoircn den Lieutenant ende soldaeten van hem Barchlon, niettegenstaende mede geseyt werde, dat die alles den Graeff geabandonneert hadden, ende soe se naederhant selffs seyden gesien te hebben om een goet heencommen. Ende hoewel den Drost niet en was gaen loopen als een oneerlijck man, gelijk sommigen seyden, soe was hij nochtans ten deele oirsaecke geweest dat Graeff Philips vooraen gechargeert hadde, om sijn weygeringe wille, die hij naederhant sustineerde met redenen gedaen te hebben, twelcke oick bij veelen soe verstaen werde om tgunst voors. is.

Den viij<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder. In tleger van Sijn Ex<sup>tie</sup> was desen ende volgende daegen weynich gelts om de quaede ordre die in de provincien daerop gegeven werde, mits men niet vuyt en rechte, twelcke een groote morringe onder den soldaeten maeckte, waeromme men in der ijl naer Hollant ende aende Staeten Generael om gelt screeff. Op den middach werden bij eenige soldaeten vande garde, die te voet vuytgegaen waeren om eenige advantagie op den viant te soulcken, gevangen innegebracht den Quartiermeester van Graeff Hendrick vanden Berge met noch 2 andere gevangenen ende 14 peerden vanden viant. Desen dach sterff tot Wesel den Ritmeester Birchardt van Chynsky tot groot leetwesen van veelen, omdattet een stout geresolveert soldaet was.

Den ix<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder ende exerceerde men noch in tleger het voetvolck soe desen als de voorleden daegen in tdresseren ende swencken vande slachordren. De Gedeputeedr vande Staeten Generael genouch met Sijn Ex<sup>tie</sup> gehandelt hebbende, begonsten van heur last oick metten Raet van Staete te delibereren, daerin groote consideratie quam, dat Sijn Ex<sup>tie</sup> seyde advertentie te hebben ende het daervoor te houden, dat den viant niet alleen al bescreven was, maer eersdaechs daedelijck naer Brabant ende Vranckrijck soude moeten vertrecken, opdat Camerick bij heur belegert, bij de Francoisen niel ontset en werde, waeromme men goetvont nochmael aende Staeten Generael hiervan te scrijven ende heure meyninge naerder te verstaen. Hier en tusschen was Fauckerolls in den Haege ende hielt aen bij den Staeten Generael om tleger noch eenigen tijt gecontinueert te hebben, overmits hij verseeckerde dat den Coning van Vranckrijck tegen half September soude greeet wesen om te marcheren tottet ontset van Camerick, waeromme hij versocht dat tleger tottet eynde van September ofte ten minsten tot over half September toe mochte gecontinueert werden.

Den x<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder ende werde aende Staeten Generael in vougen als vooren gescreven. Oick werde tot Wesel begraven Chynsky voors., anders hielt den viant hem stille.

Den xj<sup>en</sup> Septembris was het tamelijck weder, ende omdat men het daervoor hielt dat tleger van hier vertreckende opbreecken soude ende men daeromme soe veel waegens ende treckpeerden niet van bederff (*niet nodig*) en hadde, werden noch gecasseert 123 waegens ende meest alle de treckpeerden. Des achternoens quam in tleger Tacko Hettinga, overste Lieutenant vande Vriesen met drie vendelen knechten, te weeten het sijne, tvendel van Hottinga ende van Roorda, sterck stijff 450 mannen ende gingen logeren

tusschen tVriesche regement ende Noorthollant op de suytsijde van twaeter. Dese vendelen hadden mede binnen Eemden geweest ende waeren de drie leste die eenige daegen te vooren daer vuyt getoogen waeren, soe omdat die vande stadt ordre op heure saecken gestelt hadden, als omdat sij ende den Graeff heur gedeputeerden in Noorthollant hadden gehad, die approberende t'accoort de Staeten Generael versocht hadden, tselve mede te doen teyckenen ende segelen ende de hant daeraen te willen houden, dat tselve ten eeuwigen daegen onverbreecklijck mocht onderhouden werden. Des avonts quam een grooten brant in tleger in tquartier vande Engelsen ende branden seer veel hutten aff, mits niemant en liep om den brant te leschen, maer liepen alles met heur geweer aende tranchee om die te bewaeren, soe daer eenige schelmerie onder hadde mogen schuylen. Men verstont oick dat Mondragon swaericheyt maeckte in t'relaxement vande gevangenen die hij van Sijn Ex<sup>tie</sup> leger hadde, seggende naerder bevel vanden Graeve van Fuentes te moeten verwachten. Don Jan de Cordua hadde Graeff Ernst van Nassau voor 4000 gulden gecoft, meynende veel meerder somme daervan te trecken. Desen dach dede Busenval vuyten naem vanden Coning van Vranckrijck een propositie in de Staeten Generael, daerbij hij verhaelde de necessiteyt des Conings mits tbeleg van Camerick, om twelcke hem vruchteloos gemaect werden sijn conquesten van Burgundien, die daeromme most employeren alder vrienden hulp om de staldt in dese tijt te behouden, dat hij doen versoucken hadde de Coninginne van Engellant tottet ontset van die stadt te willen senden 4000 Engelse pickiers ende daertoe noch heftiger doen vermaenen ende dewijle Camerick de eerste amorce was geweest om de Francoisen tegen de Spangiaerden in de waepenen te brengen ende daeraen dese landen soe veel was gelegen als hem, mits men daermede verliesen soude de occasie om de landen van Artois ende Henegouwen te bevechten ende oirloch te maecken, die mette prinse van die plaetse soe hooch draegende souden werden, dat se op niemant en souden passen, daer ter contrarie de plaetse ontset ende heur macht gebroocken werdende, sij hem niet meer in sijn conquesten zullen konnen beletten, soe versocht hij met meer diergelijcke onnutte ende niet importerende woorden, dat men den Coning tot dat ontset met 5000 ofte 4000 mannen soude willen assisteren ende voorts in tvelt houden soe apparenten leger, dat ingevalle den viant sijn leger van over Rijn terugge bracht, men middel hadde noch eenich eerlijck exploict voor te nemen om den viant te diverteren, twelcke de landen niet min heerlijk soude wesen als den Coning des te meer in de goede genegentheyt theurwaerts verbinden, twelcke hij achte dat men wel doen conde, een deel van dien vuyten leger treckende ende een dcel vuyte onnodichste garnisoenen. Dese propositie was gedateert vanden ix<sup>en</sup>, waeromme men vermoede dat se met .ernevelt ofte yemant anders wel mocht gecommuniceert sijn geweest, te meer soe tcollegie vande Staeten Generael vande andere provincien swack was ende de propositie evenwel den xj<sup>en</sup> overgenomen werde, met een brieff vanden Coning, daerinne hij screeff dat hij Camerick soude ontsetten, al soude hij den laesten man van sijn rijck daeraen waegen, ende dat hij die van Camerick sulcx mede aengescreven hadde.

Den xij<sup>en</sup> Septembris was het betrocken weder ende exerceerde men vast in tleger soe wel de cavalerie als voetknechten in t'maecken ende swencken vande slachdren. Oick werde een jacht naer Arnhem gesonden om tgelt dat men verwachte te haelen.

Den xij<sup>en</sup> Septembris was het schoen weder, ende naerdats men tvolck geexerceert hadde, creech men tijdinge dat den viant opgetoogen was ende den pas genoemen hadde naer de Roere toe, sonder dat men in tseecker wiste oft om tgcereck van vouragie was, ofte om over Rijn te trecken ende naer Camerick te gaen, dat men seyde dat de Francoisen wilden ontsetten. Op den naernoon voer Sijn Ex<sup>tie</sup> met sijn schip de stroom op tot boven de Lippe toe ende sach van verre de plaetse daer den viant smorgens vrouh vuyt vertoogen was, hem werden daer gebracht 5 gevangenen die de gasten vanden scheepschapiteyn Jongbloet gekregen hadden, dwelcke seyden verstaen te hebben dat heur leger om tgebreck van vouragie most vertrecken.

Den xiiij<sup>en</sup> Septembris was het regenachtig weder. Men creech continuatie van tvertreck vanden viant naer de Roere ende dat se langes de reviere optoogen. Op den avont quam vuyt Hollant in tleger de somme van 50000 gulden tot onderstant van tvolck ende de extraordinaris oncosten.

Sijn Ex<sup>tie</sup> nu eenigen tijt doen beleyden hebbende een aenslach op tcasteel van Meurs ende wel wetende datter niet dan 30 mannen op en waeren ende dat in de stadt geen volck en was, heeft desen nacht den beleyder vanden aenslach met een ander officier daerwaerts gesonden om de plaetse eyntelijck te besichtigen, om te weeten hoe lange de ledders souden moeten wesen ende oft wel doenlijck was dan niet, die daertoe de mate van een ledder mede genomen hebbende, tselve achten practickabel.

Hoewel veelen de propositie van Busenval gansch ongefundeert ende ridiculeus geacht hadden ende tegen alle ordre van goede regieringe, dewijle niemant sijn eygen staet behoort in hasart ofte verloop te brengen, om een ander te secoureren, soe hebben nochtans de aenwesende gedeputeerden der Staeten Generael resolutie genomen, dat men tottet ontset van Camerick naer Cales seyden soude 2 regementen knechten, niet excederende 20 ofte ten hoogsten 24 vendelen (boven tsecours vande 3000 Gascons daer wesende)

ende daeronder de 19 vendelen Scotten, ende bovendien tleger noch eenigen tijt te velde houden om den viant te amuseren, ende dat men tvolck vuyten leger seynden soude om daerwaerts te gaen, waertoe men de aenwesende Raeden van Staete weder naer den leger seynden soude om aenden Raet ende Sijn Ex<sup>tie</sup> aldaer wesende dese resolutie le oepenen ende t'effect doen volgen ende volbrengen, sonder alsoch te letten hoe seer heur de voergaende tochten geswackt hebben ende alle victorie belet, die sij lichtelijck obtineerdenl doen den viant met gelijcke tochten sijn volck harasseerde ende in Vranckrijck swack maeckte, maer waeren mettel nemen van dese resolutie voortgegaen, selfs niettegenstaende Fauckerolles opentlijck seyde dat die van Camerick in extremitet waeren om quaelijck gemenagieert te hebben, ende dat Busenval in sijn versouck aengehaelt hadde, dat men de compagnien van dese regementen vooreerst binnen Cales ende Boulognen in garnisoen soude leggen ende men daer vuyt wel hadde konnen affnemen tseecker verlies van Camerick ende dat dese regementen tot dat ontset te laet souden commen, dewijle de Francoisen selfs de hehoudenissen vande andere steeden soucken. Tnemen van dese resolutie was meest gefundeert daerop, dat men met alle middelen de Francoisen most soucken in oirloge te houden tegen de Spangiaerts ende dat men heur in heur versoucken most accomoderen, opdat se niet tot sulcken spijt en commen dat se heur pays sochten te maecken buyten den Staeten. Hoewel nochtans veelen het daervoor hielen, dat niet aenden Francois maer aenden Coning van Spangien en ontbrack datter geen pays gemaect werde, ende dat den pays niet eer en kan verhindert wesen dan mits dat den Spangiaert groote conquesten daer doet, die hij niet en sal willen overleveren, ende sonder welcker restitutie de Francoisen geen pays en sullen maecken.

Den xv<sup>en</sup> Septembris was het seer regenachtich ende buijch weder. De Gedeputeerden vande Staeten Generael vertoogen naer Wesel om de stadt te besien. In tleger exerceerde men vast tvolck als de voorleden daegen geschiet was. Des avonts creech men tijdinge dat den viant de Roere gepasseert was ende getoogen naer Keyzersweert, soe men seyde, om den Rijn te passeren.

Sijn Ex<sup>tie</sup> verstaen hebbende het rapport vande personen den voorleden nacht naer Meurs geweest, heeft gedecreteert desen nacht den aenslach te maecken, waeromme hij op den naerhoen de trancheen alomme soe geslooten heeft doen houden, dat niemant daer vuyt en mochte. Op den avont heeft hij doen over Rijn setten 500 man te voet, beleyt bij Schaeff ende Matthijs Helt met een Lieutenant ende de ruyteren van Contelaer met 50 , maetroosen, die verscheyden ledders ende andere instrumenten om poorten te breecken droegen. Van dese 500 souder 200 den aenslach doen, thuyt beclimmen ende de stadt innenemen op den morgenstont, de andere 300 mette ruyteren souden heur escorte doen ende oick helpen soot noot ware. Daernaer ontrent 10 vuyren begonst men te passeren ende over Rijn te setten ontrent 12 vaenen ruyteren ende 1500 mannen te voet, daermede men besich was tot morgens ten 3 vuyren, wanneer Sijn Ex<sup>tie</sup>, Graeff Willem ende Vere mede passeerden om bij deselve troupe te blijven ende de anderen een rugge te geven ende te secoureren, oick soe den aenslach geluckte op alles ordre te stellen ofte de retraicte met gemak te doen soe se misluckte. Tot desen aenslach was Sijn Ex<sup>tie</sup> beweecht bij de Graevinne van Meurs om heur wederom in heur guet te helpen, ende soe men seyde omdat dselve Gravinne hem die partije naer heur doot gemaect hadde ende voorts om Berck te benauwen ende in allen gevalle den viant daermede over Rijn te locken ofte een affronte te doen. Desen dach sijn de Heeren Aleman ende Foeck met te voors. resolutie vuyten Haeghe vertoogen.

Den xvj<sup>en</sup> Septembris was het seer buijch regenachtich weder. De 500 mannen naer Meurs gesonden, hadden totten aenslach, een tamelijck weder, omdattet alle de nacht seer stormde ende regende, tweleke gemeynlijck de sentinellen doet quaelijck toesien ende belet dat se tgeluyt dat in t'aencomen gemaect wert, niet wel en hoiren ende soe se yet hoiren doet vermoeden dattet het onweder is, doch hadden alleen dat ongeluck dat de maene bij intervallen seer claer scheen, waeromme sij soe haest niet en dorsten approcheren. Eyntelijck gecommen sijnde in de grachten die vol riets stonden, quaemen daer door, maer soe se aende walle een starcke pallissade vonden, die se niet gevouchelijck en conden breecken, saechden sij allenskens eene paele wech, twelcke soe lang aenliep, dat den dach begonst te commen, waeromme sij luyden vresende ontdeckt te werden, weder afftoogen, daermede den aenslach te niet liep, die wel soude geluckt hebben, hadde het weder gestaedelijck soe duyster gebleven dat se vrouger aende pallisade hadden mogen wercken om die wech te krijgen. Hiernaer toogen se aff ende quam Sijn Ex<sup>tie</sup> met alle tvolck weder in tleger, sonder dat die van Meurs heur gewaer waeren gewerden. In tleger werden bij Sijn Ex<sup>tie</sup> gebracht 2 gevangenen op gisteren avont aen des viants leger met 8 peerden bij den ruyteren van Smeltsing gevangen, desen seyden dat heur leger lach tusschen Ratingen ende Angeroirt beneden Keyzersweert ende bevel ontfangen hadden dat alle de Switsers, Spangiaerden ende Italiaenen ende ruyters naer Camerick mosten trecken ende dat men tvolck vuyte garnisoenen gelicht weder daerinne brengen soude, oick dat se op morgen den Rijn voor Keyzersweert souden beginnen te passeren, ende hoewel dit onwaerachtich was, nochtans omdat Sijn Ex<sup>tie</sup> van andere plaetsen mede gelijcke advertissementen ontfangen hadde, leyde hij

met eenigen vanden Raet van Staete in deliberatie oft niet goet en soude wesen noch yetwes te doen, tsij op Grol oft Berck soe den viant wech ging ende daertoe aende Staeten Generael te scrijven ende dat hij middelertijt thys te Weert soude doen besichtigen om den viant dat aff tenemen.

Den xvij<sup>en</sup> Septembris was het schoen cout weder ende bleeff den viant tot Angeroirt stille.

Den xviii<sup>en</sup> Septembris was het betrocken weder ende werde den oversten Lieutenant Egmont met 500 man te voet ende 5 vaenen ruyteren gesonden metten Lieutenant vande artellerie naer thys te Weert om dat te besichtigen, off men daer bequaemelijck soude mogen aencommen ende mettet geschut genaecken endr off de wegen om geschut over te brengen goet waeren, die daeraff telle quelle besichtinge gedaen hebbende, rapporteerden dat men tgeschut daer wel soude kunnen brengen, hoewel met moyten, dat thys niet beschanst en was, maer goede grachten hadde, daer men staet soude moeten maecken over te commen, als men de plaetse soude willen veroveren. Den viant hielt hem noch stille.

Den xix<sup>en</sup> Septembris was tschoen weder ende exerceerde men noch in tleger de voetknechten ende de ruyteren in de slachordren Op den avont quam in tleger den Ambassadeur Busenval om met Sijn Ex<sup>tie</sup> te communiceren van sijn versouck ende de resolutie daerop genomen ende hem daer henen te bewegen dat hij dselve niet en wilde tegenstaen. Oick quaemen in den leger Aleman ende Foeck Raeden van Staete, medebrenge de propositie van Busenval ende de resolutie daerop genomen met last om alhier bij Sijn Ex<sup>tie</sup> ende den Raet te voorderen de effectueringe van dien.

Den xx<sup>en</sup> Septembris was tschoen weder. Sijn Ex<sup>tie</sup> siende dat bij tvolck op de laeste defaichte bij Graeff Philips geweest, hoe langer hoe verscheydender daarvan gesproocken werde, is desen dach met 9 vaenen ruyteren met Graeff Willem, Vere ende veel andere Rilmeesters over de Lippe gereden om te besichtigen de plaetse daer die geschiet was, waer commende hij bevonden heeft dat den viant seer groote advantaige heeft gehad ende tvolck vanden Graeff voornt. seer veel incommoditeyten, soe dattet noch veel is dat eenigen soe wel gevochten hebben, immers dat de haesticheyt ende onvoorsichticheyt van Graeff Philips oirsaecke van sijn verderff geweest was. Sijn Ex<sup>tie</sup> wederom gecommen sijnde heeft men hem openinge vande resolutie der heeren Staeten Generael gedaen ende dien volgende versocht dat hij t'regement vande Schotten wilde doen vertrecken met noch 4 vande swackste vendels ende tvendel van du Bois d' Ardenne, om in plaetse vande vier vuyte garnisoenen te trecken de vendelen van Vaillant, Khael, Achthoven ende Vermerten, die mette Schotten ende 5 Zeeusche vendelen naer Vranckrijck te senden gedestineert waeren, ende voorts adviseren off men tleger hier langer soude kunnen behouden, ofte dat ment op een ander plaetse soude moeten brengen, mits de meyninge der Staeten Generael was tleger te doen bijeen houden, ten minsten tot dattet met Camerick t'een ofte een ander soude sijn. Hierop vielen veel deliberatien, maer en werde niet eyntelijck gearresteert, sijnde die vanden Raede van Staete seer verwondert vande voors. resolutie, dewijle sij het daer voor hielen dat meest alle de provincien waeren absent geweest ofte daerinne niet geconsenteert en hadden, als Gelderlant, Vrieslant, Utrecht, Overijssel ende Groeningen, ofte ten minsten dat heur gedeputeerden geen last en hadden gehad van heure principaelen om soe een saecke ende daeraen de landen soeveel was gelegen als tot groote schaede ende bederff streckende, te consenteren.

Des naernoens was den viant tot veel plaetsen over tleger tot op den Rijn ende kreech verscheyden personen gevangen, naemen oick een cagerschuyt tusschen Wesel ende het leger ende schooten twee personen doot op een vlot houts dat affquam.

Den xxj<sup>en</sup> Septembris was tschoen weder ende delibereerde men lang soe op tsecours naer Vranckrijck te senden als op tleger, twelcke men wel achte noodich van hier te brengen om tgebreck van vouragie ende dat men alle daegen vouragiepeerden verloor, maer men const quaelijck arresteren op de plaetse, omdat men tleger niet hooger brengen en konde ende met eeren oick niet laeger, ende dat men ganschelijck wilde excuseren het lant over Rijn leggende, tsij dat Sijn Ex<sup>tie</sup> dat dede ter begeerte vande meenichvuldige Cleeffsche gesanten ofte ten regarde van eenige handelinghe van Jonckvrou Sibilla van Cleeff. Nietemin werde gearresteert dat men metten eersten de xv vendelen vuyten leger sal doen vertrecken, om mette 5 naer Zeelant gesonden naer Cales te mogen geschickt werden tottet ontset van Camerick ofte soe dat verlooren ging (daertoe apparentie was, mits de verclaeringe van Fauckerolles voors. ende de woorden in tversouck van Busenval gestelt) tot Cales ofte Bouloignen in garnisoen te leggen, welcke plaetsen de Francoisen anders niet en sien te houden, te meer soe de Coninginne de Francoisen niet royalijck en wilt assisteren, dan mits in handen hebbende dvoors. plaetsen, daertoe sij haer fundeerde op t'accoort nopende Cales gemaect ende de Francoisen sulcx weygeren, opdat sij achten dat tselve heur al te prejudiciabel soude wesen. Den viant is desen dach met een groote troupe peerden tot aende Lippe geweest, soe men vermoet om te sien wat Sijn Ex<sup>tie</sup> gisteren daer gemaect hadde.

Den xxij<sup>en</sup> Septembris was tschoen weder ende vertooch den Ambassadeur Busenval vuyten leger, sonder de Raeden van Staete aen te sprecken, achtende dattet hem genouch was de voors. resolutie te hebben,

waeromme oick de Raeden van Staete heur tot dese saecke niet en hebben willen innelaeten, maer hebben geresolveert tvolck alleen naer Hollant te senden, ten eynden de Staeten Generael daermede deden, als sij van heure principaelen in last hebben, waertoe men de compagnien die vuyten leger soudent vertrecken sulcx dede aensegen. Op den avont quam weder in tleger Graeff Ernst van Nassau, hebbende te rantsoen betaelt f 10000 gulden, daarnaer werden noch innegebracht 3 gevangenen vanden viant, daeronder een Sergiant was. Ende omdat tbeleg van Camerick altoes verswaerde ende den Gouverneur van Cales daeromme om der Staeten volck screeff, sijn desen dach vuyt Zeelant vertoogen dvoors. 5 vendelen knechten om naer Cales te seylen.

Den xxij<sup>en</sup> Septembris was tschoen weder. De heer Pauli vertooch vrouch naer Hollant met brieven vanden Raede van Staete, houdende dat men tvolck heur toeschickte om daermede te doen volgende heuren last ende datter geen middel en was tleger hier langer te houden om tgebreck van vouragie, dat se daeromme adviseren soudent, waer sij het begeren gebracht te hebben, ende om de compagnie van Vermeerten vuyt Lochem te trecken werde daerwaerts geschickt de compagnie van Coenders. Des avonts begonstet te regenen ende regende den heelen nacht door.

Den xxiiij<sup>en</sup> Septembris was het betrocken weder ende vertoogen de Schotten heel vrouch vuyten leger gaende voor Bisselich in paelscheepen ende aecken, om daermede aff te vaeren tot Rees ende daer te veranderen in scheepen om te gaen naer Dordrecht ende daer te verwachten naerder bescheyt vande Staeten Generael. Noch vertoogen vuyten leger de compagnien van Grenu, Damman ende Hoboocken om te gaen naer Bergen op den Zoem ende daer te verlossen de vendelen van Vaillant, Khael ende Achthoven voors. die naer Vranckrijck gedestineert waeren, ende de compagnie van du Bois d'Ardenne vertooch mede vuyten leger om naer Dordrecht te gaen ende van daer naer Vranckrijck, maeckende mette 5 Zeeusche vendelen 20 vendelen knechten.

Den xxv<sup>en</sup> Septembris was tamelijck weder ende exerceerde men vast in tleger de compagnien te voet ende te peert in t'maecken ende swencken vande slachordren als oick de voorleden daegen. Op den naerhoen quaemen veel gedeputeerden van Gulick ende Cleeff in tleger om te versoucken dat men tleger niet over Rijn en brachte, hoewel tselve de eenige ruine van tleger was, omdat men noch van daege op de vouragie 19 peerden verloorde hadde. Des avonts begonstet weder te regenen.

Den xxvj<sup>en</sup> Septembris was t'regenachtig weder ende omdat men vast alle daegen vouragiepeerden verloorde ende d'andere peerden bedorff, mits dat men de vouragie 4 ofle 5 vuyren van tleger haelen moste ende daerover bij de gemeyne ruyteren seer geclaecht werde, heeft Sijn Ex<sup>tie</sup> metten raet in deliberatie geleyt dat men tleger nootelijck op een ander soude moeten brengen ofte voor alle de ruyteren vouragie coopen ende die heml. vuytdeylen. In tverbrenge van tleger en achte men niet goet tselve hooger te brengen, omdattet aldaer alles bij den viant bedorven was, men en achte het oick niet eere genouch tleger laeger te brengen, benefens dattet tot Emmerick toe soe heel bedorven was, datter niet meer en resteerde. Sijn Ex<sup>tie</sup> en const oick niet wel beweecht werden om een brugge te slaen ofte tleger over d'andere sijde vanden Rijn te brengen om in Cleverham ofte andere bequaeme plaetsen te gaen logeren, tsij dat sulcx geschiede om de menichfuldige intercessien van veel nichten ende neven van die van Cleeff ofte om eenige heymelijcke handelinge met Jonckvrou Sibilla als voerseyt is.<sup>5</sup> Oick tleger weder in de Limers te brengen bij Zevenaer werde mede geacht te verde vande hant te sullen wesen ende die van Gelderlant al te schaedelijck, soe datter niet en resteerde dan de vouragie te coopen ende die van tlant van Cleeff met geene nieuwe inlegeringe te beswaeren, daertoe den Raedt verclaerde niet te kunnen verstaen, waeromme goet geacht werde van alle desen de Staeten Generael te verwittigen om heure goede meyninge hiervan te verstaen, daertoe desen dach een boode daerwaerts in haeste affgeveerdicht werde, ende middelertijt een brugge over den Rijn te doen slaen om oick over de andere sijde vouragie te mogen doen haelen. Desen dach verloor men noch al in de 20 peerden op de vouragie. Overmits over eenigen tijt den Hopman Villers gestorven was, heeft Vuytenhove ontrent dese tijt de compagnie gekregen.

Den xxvij<sup>en</sup> Septembris wast taemelijck schoen weder ende exerceerde men vast in tleger tvolck soe te peerde als te voet, sonder dat men anders yet dede als tleger in hem selven doen consumeren, want, benefens datter veel vouragiepeerden genomen werden, soe werden oick eenige personen voor Wesel gevangen (daeronder den gewesen Hopman Schungel) ende eenige peerden genomen, sonder dat hierinne ordre was te stellen, mits men soe verre om vouragie moste rijden meest door heggen ende bosschen tot alle embuscaden bequaem. Den viant was desen dach met eenige peerden tot op de Lippe geweest ende hadde

---

<sup>5</sup> Het schijnt, dat Duyck hier enigszins wil aanduiden, wat hij later (zie 3 november) meer bepaald uitspreekt, dat men vermoedde, dat Naurits naar de hand van de Gravin Sibilla van Cleef dong.

los gelaeten verscheyden gevangenen van Sijn Ex<sup>tie</sup> leger, ende onder dien Jaspar Barnart, Lieutenant vande vaene ruyteren van Graeff Hendrick van Nassau, gerantsoent op 600 gulden, houdende noch altoes eenigen, sonder dat men weet waeromme, anders dan om daermede tvolck van Sijn Ex<sup>tie</sup> in bride te houden, dat se mede niet eenigen vande sijnen, die se souden kunnen becommen doot en sloegen als sij eenigen van Sijn Ex<sup>tie</sup> leger op de laeste recontre gedaen hadden.

Den xxvii<sup>en</sup> Septembris was tbetrocken weder ende was men in tleger doende om een brugge over den Rijn te slaen tegenover Zanten vanden vuyterwert van Bisselich aff, daer de reviere wijt was 1360 roedevoeten, daertoe men oick veel schuyten ende aecken bederff hadde, maer omdattet scheen geen ernst te wesen, gebraecken daer veel behouften, beneffens dattet nu ongelegen was, omdat nu de meeste intentie vande Staeten was tleger van Mondragon hier te houden, tot dat men sach hoe t' met Camerick ging, daer te vooren de Staeten daeraen seer veel gelegen was, soe men den viant over Rijn hadde kunnen treckcn, twelcke men ontwijffelijck soude gedaen hebben, soe men de brugge in tbegin vanden leger alhier geslaegen hadde, twelcke tot noch toe om particuliere ende geen publycke consideratien gelaeten en was, beneffens dat men doen daermede belet soude gehadt hebben tverlies van soe veel peerden ende mogelijck oick van Graeff Philips ende anderen, ende nu die slaende om de vouragie wille, mocht men van daer wel een ander ongeluck krijgen, omdat alle degeenen die daer sullen willen rijden, terstont op tlijff sullen hebben alle de garnisoenen van Gelder, Wachtendonck, Straelen, Berck, Meurs, Alpen ende anderen, die sonder heur verre te hasarderden op tvolck van Sijn Ex<sup>tie</sup> leger altoes veel voirdeels kunnen hebben, insonderheyte op degeenen die wat buyten aff sullen willen rijden als in tvouragieren meest geschiet. De Lantdrost van Cleeff hoirende dat men de brugge wilde slaen, heeft gescreven aenden Raet van Staete datter een coopman binnen Zanten was die noch wel raet wiste om 100 malder havers, maer als men metten man wilde handelen hielt hij dselve soe dier op gelt dattet niet geraeden en was die te coopen, beneffens dat dat geen middel en was om tslaen vande brugge te beletten, overmits men evenwel hoey ende stroy most hebben. Hier en tusschen hielt den viant hem stille. Desen dach vertooch vuyt Hollant naer Duytslant Graeff George valt Solms in sijn privee saecken.

Den xxix<sup>en</sup> Septembris was t' betrocken weder ende omdat men mette brugge voorts wilde, hoewel heel slappelijck, dede men affsteecken ende aenbesteeden een schantse over twaeter tot bewaeringe vande brugge groot van binnen 400 voeten viercant met 2 heele ende twee halve bolwercken, dwelcke aenbesteedt werden op ontrent 6 gulden de roede, mits dat se op most gemaect wesen t'eynde twee daegen. Hier en tusschen was men dese ende eenige volgende daegen doende in tleger mette saecke vanden Drost van Zallant tegen eenen Jan Renart, die den Drost naer geseyt hadde, dat hij op de recontre den ij<sup>en</sup> deser gevallen, sijn devoir niet en hadde gedaen, daerover den Drost den anderen in rechte betoogen ende als een valsche calumnieur beclaecht hadde, te meer soe Jan Renart niet veel raets en wiste om sijn geseyde te bewijzen. Desen dach was Mondragon binnen Dusseldorp ende dede vrouch daer ontrent 300 mannen commen, die in stadt begeerden te wesen om heur te biechten ende het sacrament te nemen, ende soe se inne hadden kunnen commen, souden sij heur meester vande poorte gemaect hebben ende innegelaeten noch 500 man te voet ende 300 ruyteren, die des nachts vuyt sijn leger te Derendorp ende Vlingeren waeren gcommen, maer omdat de borgers dvoors. 300 mannen niet en wilden innelaeten, bleeff den aenslach terugge, die geschiet soude hebben, soe men meynde ten behouven vanden Keyser ende den Marckgraeff van Lichtenberch voor de gevangen Vorstinne.

Den lesten Septembris was het schoen cout weder ende ging de brugge altoes slappelijck voort, mitsgaeders de schantse, die men over twaeter dede slaen. Desen dach vertooch vuyten leger Justinus van Nassau, Almirael van Zeelant, bescreven sijnde bij de Staeten Generael om over tvolck naer Vranckrijck te seynden, te commanderen. Ontrent dese tijt verbot gedaen sijnde aende Marckgraeven van Baeden ende van Durlach met waepenen niet meer te atteneren, maer heur questien te submitteren aenden Keyser ende werelijcke Churfursten ende sij daeromme heur volck affgedanckt hebbende werde Graeff Everard van Solms met alle tvolck vanden Marckgraeff van Durlach naer Vranckrijck gesonden, ende soe men vermoede bij de Duytschen betaelt.

Den eersten Octobris was tschoen weder ende bleeff tleger altoes stille leggen, doende soe slappelijck aende brugge arbeyden dattet scheen, dat men de boeren socht tijt te geven ende te waarschouwen, dat se heur vouragie alles wech brengen mochten. Op den avont quam den viant met eenige peerden aenden Vosterberch ende creech eenigen, die heur op tvelt wat te verre bloot gegeven hadden, gevangen. Desen dach vertoogen van Dordrecht naer Zeelant de 15 andere vendelen naer Vranckrijck gedestineert, om de Wielingen vuyt te loopen naer Cales. Desen dach vertooch mede naer Braunswijck ende Duytslant den Graeve van Hohenloe in sijn privee saecken.



Den ij<sup>en</sup> Octobris was tshoen cout weder ende waeren meest alle de ruyteren vuyten leger om vouragie te haelen tot onder Emmerick toe ende brachten een goede quantiteyt in den leger. Desen dach creech den viant Camerick inne bij appointement, dat de burgers (siende dat den viant heur een ravelijn ende een casamatte affgenomen hadde ende in heur grachten gelogeert was) des morgens vrouch begonnen te maecken ende ten elff vuyren aengingen ende slooten, omdat se al langerhant daer toe hadden beginnen te trachten om heur te ontdoen van tquaet tractement, dat Balingy nu 14 jaren heur aendede, ende om tot heur te trecken de Switsers, ende 2 vendelen Waelen in de stadt sijnde, hadden heur beloofd te geven drie maenden solts. Naer t'appointement gemaect naemen se inne de regementen van Mesias ende La Barlotte, hebbende Balingy hem geworpen op tcasteel met alle de Francoisen, naerdad hij sach dat hij der burgers voornemen niet en const beletten. Dus slechtelijck verlooren de Francoisen de schoene stadt van Camerick ende die van Camerick naemen aen het quaet tractement der Spangiaerden om te ontgaen dat vande Francoisen. Soe seer is de mensche tot nieuwicheyt geinclineert.

Den ij<sup>en</sup> Octobris was tshoen weder ende exerceerde men vast alle daegen het crijsvolck in den leger in t'maecken ende swencken vande slachdren. Den viant verthoende hem op den avont met eenige peerden aenden Vorsterberch ende tot bijnaest aende schantse over twaeter toe, die meest in defensie was ende creech daer gevangen een werckmeester Ietse genaemt met noch 6 ofte 7 anderen ende sloegen eenigen doot, ende soe se affreckende toogen beneden langes de beecke, schoot hel oirlochschip daer naer.

Den iiij<sup>en</sup> Octobris was t'regenachtich weder ende was de viant wederom op de andere sijde vanden Rijn, daer hij gevangen creech 6 peerden ende wel 20 mannen, die over twaeter gevaeren waeren, omdat men noch niemant over de brugge en wilde laeten, hoewel die bijnaest volmaect was, leggende op 54 paelscheepen, schuyten ende aecken, ende lang wesende ontrent 1370 voelen. Desen dach vertooch vuyten Haege Justijn van Nassau om naer Zeelant ende Vranckrijck te gaen ende aldaer over tvolck te commanderen.

Den v<sup>en</sup> Octobris was het schoen cout weder ende exerceerde men vast in tleger alle daegen het volck.

Den vj<sup>en</sup> Octobris was tshoen cout weder. In tleger quaemen de Gedeputeerden van Utrecht om bij Sijn Ex<sup>tie</sup> den nieuwen magistraet te doen verkiesen. Vuyten leger vertooch de vaene ruyteren van Herauguier naer Bredae, daer se bij den Gouverneur ontbooden was om een aenslach die hij op Liere hadde te mogen in twerck slellen. Den Heere van Swieten creech de compagnie voetknechten van Capiteyn Adam die overlange doot gebleven was. Hier te vooren hadde Graeff Harman vanden Berch als Gouverneur van Gelderlant van sConings sijde, die vande Betue verboden op tverlies van heure sauegarden niet te dijcken, twelcke de Staeten Generael verstaende, gebooden ontrent dese tijt, dat men tbosch bij sHeerenberch leggende ende toecomme den voors. Graeff ende sijn moeder soude affhouwen ende tot sHeerenberch ende op sGraevenweert brengen, ende vresende off dat niet genouch en waere om tvoors. verbot te doen affdoen, resolueerden mede alle dien van t'overquartier heur sauegarden ende contributien op te seggen, ende deden heur daeraff verwittigen, om twelcke te voorhoeden sijn. te wege brachten dat tvoors. verbot affgedaen werde, soe dat men mettet dijcken in de Betue weder voort ging.

Den vij<sup>en</sup> Octobris was het schoen cout weder ende was men in tleger seer becommert mette vouragie ende om gelt, overmits de meeste gereede penningen naer Vranckrijck waeren gesonden. Desen dach accordeerde den Heere van Balingy metten Graeve van Fuentes om hem over te leveren tcasteel van Camerick, op conditien dat hij tcasteel met geschut, vivres ende amunitie sal overleveren den ix<sup>en</sup> deser, dat den Graeve van Retelois, soen van Nevers, Balengy ende Vikes met alle tvolck op tcasteel sijnde sullen mogen vertrecken met vliegende vendelen, waepenen, slaende trommel ende alle heure bagagie ende peerden die op tcasteel ofte in de stadt ende noch in wesen sijn, ende die niet in wesen en sijn, sal den Graeve van Fuentes ter taxatie van vieren, bij beyden sijden daertoe genomineert, betaelen, dat Balengy vergeven sullen sijn alle sijn voorgaende actien, beloften ende nemen van penningen, daarvan hij ten eeuwigen daege niet en sal mogen gerechercheert werden -, dat Fuentes sal betaelen alle de schulden, die Balengy ofte yemant vande sijnen in de stadt aende borgers ofte anderen mogen gemaect hebben ende Balengy mette sijnen daarvan indemneren, mits dat den Graeve van Retelois ende Balengy beloven vuyt Vranckrijck ongemolesteert te doen wedercommen de Gedeputeerden van Camerick, ende heur beste te doen om alle Camerickse coopluuden in Vranckrijck gevlucht te doen wederkeeren -, dat Fuentes consenteerde te laeten demanteleren thuys van Clery bij Peronne, daertoe men vuyt Peronne metselaers ende ambachtsluuden soude moeten senden, volgende welck accoort tcasteel den ix<sup>en</sup> hieraenvolgende overging. Met t'overgaen van dese stadt ende tcasteel werden seer beset ende verseeckert de saecken van Artois ende Henegouwen die meest tot nieuwicheyt ende een pays genegen waeren ende ten deelen oirsaeck waeren van alle den voorslach van dien, omdat men vreesde dat se tot eenige extremitieyt, souden commen, waeromme dese veroveringe soe seer redresseerde de auctoriteyt vanden Coning van Spangien in

die landen, datter veele waeren die te vooren hooch gesproocken hadden, die nu begonsten terugge te sien ende te vresen, omdat hij nu hem daer wel verseeckert vindende, middel heeft dselve sonder naerdencken te mogen doen straffen. Ende gelijk dese veroveringe verseeckert den staet vande Spangiaerden, alsoe verswackt dselve seer den staet vande Francoisen, die deur dese stadt alleen middel hadden gansch Artois ende Henegouwen te bederven, waeromme de negligentie in desen bij heml. gecommiteert egeensins excusabel en is. Den soen van Nevers, wesende noch jong van jaeren excuseerde hem selven met traenen, waeromme sijn vader den Hartoge van Nevers, die een braeff man was (ende sijn soen in Camerick gesonden hadde om hem groot te maecken ende een renommee van een goet chrijsman te wesen doen verkrijgen) van hertsweer storff. Balengy excuseerde hem selven soe hij best conde ende hoewel sijn fauten veel waeren, werden achternaer sijn excusen noch aengenomen.

Den viij<sup>en</sup> Octobris was tschoen cout weder ende werden eenige penningen tot ontrent 40000 £ toe in tleger gebracht, tot groot contentement van veel Ritmeesters ende Capiteynen, die alles van gelt bloot waeren.

Den ix<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende kregen de Raeden van Staete scrijvens vande Staeten Generael dat sijnlyuden terstont naer den Haege wilden commen om te helpen adviseren in de saecke ende versouck van Botley. Desen dach creech den viant bij Griet twee schuyten, die van beneden op quaemen naer den leger. Des avonts vierden ende schooten alle de omleggende steden, als Gelder, Wachtendonck, Straelen, Berck ende anderen seer over t'innenemen van Camerick, hoewel sij van tcasteel noch niet en konden weeten. Desen dach werde in den crijsrade gepronunciert de sententie tusschen den Drost van Zallant ende Jan Renart, daerinne Jan Renart verclaert werde den Drost t'onrecht gecalumnieert te hebben, ende gecondemneert de woorden weder inne te cloppen.

Den x<sup>en</sup> Octobris was tseer schoen weder ende vertooch den Raet van Staete vrouch vuyten leger naer den Haege, oick sont men 6 vaenen ruyteren over de brugge ende den Rijn om aldaer convoy tot te vouragie te doen, onder faveur van twelcke meest alle de ruyteren ende seer veel volcx vuytlieden om vouragie, daeraff sij een groot quantiteyt in tleger brachten sonder merckelijck verlies.

Den xj<sup>en</sup> Octobris was tseer windich weder ende reden wederom meest alle de ruyteren over de brugge om vouragie ende brachtens seer veel in tleger. Desen dach kreech men in tleger seeckerheyte van t'overgaen van Camerick, mits Graeff Harmanl aen Graeff Willem sondt een brieff aen hem, roerende die saecke vuyt Bruessel gescreven, van date den iij<sup>en</sup> deser, doch omdat men noch geen scrijvens van beneden en creech, bleeff men evenwel mettee leger noch leggen. Den viant creech desen dach bij Emmerick eenige peerden van tleger.

Den xij<sup>en</sup> Octobris was t'regenachtich weder ende den viant mogelijk meynende dat men weder om vouragie soude commen, heeft met 5 vaenen ruyteren daerop gepast, maer niemant vernemende (omdattet in tleger verbooden was vuyte trancheen te gaen, om geen vole te verliesen) heeft hem op den naerhoen verthoent tot aende schantse over twaeter leggende, maer is sonder yet te doen weder vertoogen.

Den xiiij<sup>en</sup> Octobris was tamelijck weder ende was in tleger noch verbooden vuyte trancheen te gaen, omdat men sach, dat men alle daege veel volcx verloor, soe vande geenen, die vuyt armoede overliepen aenden viant, als vande geenen die den viant gevangen creech. Den viant verthoende hem met eenige ruyteren ontrent Wesel, waeromme veelen, die op wech waeren om daerwaerts te gaen, wederkeerden.

Den xiiij<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende en most wederom niemant vuyte trancheen gaen. Oick omdat men sach dat de armoede vanden leger hoe langer hoe meer verswaerde ende dat alle tvolck soe naeckt ende beroyt was, dat niemant die souder commiseratie const aensien ende dat daerdoor dselve alle daegen met hoopen cranck wierden ende aenden viant overliepen, dat oick alle de ruyterie wech smolt ende verging ende heur peerden mettet verre haelen vande vouragie druckten ende bedurven ende het daeromme niet wel mogelijk en was tleger langer te velde te houden, soe men tvolck niet alles in de gront wilde bederven, heeft Sijn Ex<sup>tie</sup> desen dach den Staeten Generael alle dien overgescreven ende versocht, dat sij souden willen verclaeren, off men tleger opbreecken ofte op een ander sal brengen, wesende Sijn Ex<sup>tie</sup> geresolveert sonder derselver schriftelijcke last hierinne niet te doen, om bij den Coning van Vranckrijck hieraff geen naerdencken te behaelen, te meer soe men verstont dat de Staeten van Gulick, Cleeff, Berch ende der Marck op den xvij<sup>en</sup> deser tot Dusseldorp souden vergaederen om te beraemen de middelen, daermede sij beyde de legers van heuren bodem mochten doen vertrecken ende heur selven van voorder bederff te beschutten, hebbende die van Berch ende der Marck de waepenen in de hant genomen om tloopen vande vouragiers vanden viant te beletten.

Den xv<sup>en</sup> Octobris was het schoen weder ende reet men wederom heel starck over de brugge om vouragie met een convoy van 8 vaenen ruyteren, daermede men een groot deel vouragie in tleger bracht. Eenige ruyteren van Smeltsing te nacht over de brugge vuytgelaeten, kregen gevangen 7 ruyteren ende 12 wel bereeden peerden vanden viant, die om contschap naer Zanten waeren gesonden. Desen dach quaemen wel

eenige brieven vande Staeten Generael in tleger, maer omdat dselve noch niet en hielen van tvolle verlies van Camerick ende dselve Staeten daerinne niet eyntelijck en ordonneerden op tleger, maer stelden als te vooren ter discretie van Sijn Ex<sup>tie</sup>, om daerop te resolveren, soe hij geraeden vinden soude, is Sijn Ex<sup>tie</sup> evenwel daer bij gebleven om precys bevel te willen hebben alleer te vertrecken om redenen voors.

Den xvj<sup>en</sup> Octobris was twindich betrocken weder ende omdat Sijn Ex<sup>tie</sup> van meyninge was soe haest hij bevel soude krijgen vande Staeten Generael tleger te breecken, soe beraemde hij theele leger eens in tvelt te brengen ende in tswencken ende maecken van slachdren te exerceren ende met eenen een reveue van dien te mogen doen.

Den xvij<sup>en</sup> Octobris was t'regenachtich, waeromme de reveue vuytgesteld werde ende werden over de brugge om vouragie gesonden een convoy van 500 peerden ende 500 mannen te voet, daerdoor een goet deel vouragie in tleger gebracht werde, ende omdat de armoede soe seer groot was, verliep des nachts een Corporael van Jan van Niel met 11 soldaeten vande selve compagnie, verlaetende heure wacht aen de trancheen.

Den xvij<sup>en</sup> Octobris was t'regenachtich weder, daeromme tleger stille bleeff leggen.

Den xix<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende dede Sijn Ex<sup>tie</sup> alle tleger in tvelt voeren buyten de trancheen naer Rees toe, alwaer hij alle de regementen in slachordre stelde ende dede tselve verscheydentlijck voort trecken, swencken ende keeren ende oick tegen malcanderen voeren als off se chargeren soudon om deselve alsoe te exerceren. De Engelschen marcheerden in 2 regementen, t'eerste van 8 vendelen, hebbende in elcke vleugel 12 roers ende musquetten in thooft, in t'midden 31 piecken, elcx 10 lang, maeckende 240 roers ende musquetten ende 310 piecken ende mette Officers tegen 10 voor elck vendel starck 630 mannen. Tweede regement was van 9 vendelen, hebbende 260 roers ende musquetten ende 250 piecken ende wesende starck mette Officers 600 mannen. Brant met 5 vendelen hadde 230 roers ende musquetten ende 150 piecken ende was mette Officers starck 410 mannen. De compagnie vanden Graeff van Hohenloe hadde 76 musquetten ende 76 piecken ende die vande garde van Sijn Ex<sup>tie</sup> 60 musquetten ende 60 piecken ende maecken mette Officers tsaemen 292 mannen. Tregement van den affgestorven Graeff Philips was van 9 vendelen ende hadde 300 roers ende musquetten ende 240 piecken ende was mette Officers starck 650 mannen. Tregement van Duvenvoorde was van 9 vendelen ende hadde 380 musquetten ende roers ende 270 piecken, maeckende mette Officers te saemen 740 mannen. De V riesen marcheerden in drie regementen t'eerste van 6 vendelen hadde 360 roers ende musquetten ende 230 piecken ende was starck mette Officers 650 mannen. Tweede was van 7 vendelen ende hadde 360 roers ende musquetten ende 280 piecken ende was mette Officers starck 710 mannen. Het derde regement was mede van 7 vendelen ende hadde 340 roers ende musquetten ende 320 piecken ende was starck mette Officers 730 mannen, in vougen dat alle tvoetvolck te saemen starck waeren 5392 mannen. De vaen ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup> was starck 70 peerden, die van Graeff Hohenloe 41, Graeff Hendrick 48, Graeff Philips 55; Baelen, 100, Barchon 36, de Bois 41, Contelaer 54, Wermeloe 71, Pauls Bax 40, Marcel Bax 47, Chynsky 47, Onsten 60, Donck 46, Edmont 58, Smeltsing 65, Laurens 41, Parcker 54, Vere 54, Sidnei 29 peerden, ende waeren in alles ende te saemen noch starck 1057 peerdell, welck getal sij te saemen vuytmaeckten boven de drie compagnien die op de wacht voor de brugge waeren, ende eenige soldaeten die in de quartieren gelaeten waeren om die te bewaeren, daervuyt men sach dat tleger over de 2500 mannen te peert ende te voet geswackt was, soe in crancken, doden als verloopenen. Vande ruyteren mochten mette compagnie van Herauguier vuyten leger wesen ontrent 200 peerden, daarvan de meeste tot Liere gebleven waeren. Vuyt alle desen verstont Sijn Ex<sup>tie</sup> dattet niet alleen noodich en was tleger metten eersten te breecken, maer oick dat de saecken vande landen nopende den crijch soe seer verliepen datter geen hoop en bleeff selff tegen toecommende jaere yet te mogen doen. Op den naerhoen creech Sijn Ex<sup>tie</sup> brieven vande Staeten van Hollant vanden xvj<sup>en</sup> deser, daerbij sij versochten, dat hij metten eersten noch 3 off 4 vendelen knechten naer Bredae ende Bergen op den Zoem wilde seynden, opdat die steden metten aenslach op Liere seer geswackt niet onvoorsien geïnvesteert en werden bij den viant.

Den xx<sup>en</sup> Octobris was tamelijck weder ende destineerde Sijn Ex<sup>tie</sup> naer Bredae te seynden de compagnien van Langvelt, vanden Eynde ende Braeckel, ende naar Bergen op den Zoem de compagnie van Jan vander Dussen, daeraff hij de Staeten van Hollant adverteerde. Oick werde een starck convoy over de brugge gesonden om vouragie, onder faueur van twelcke een goet deel in tleger gebracht werde.

Den xxj<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende vertoogen vuyten leger dvoors. 4 compagnien naer Bredae ende Bergen. Men creech voorts scrijvens van de Staeten Generael, dal se goetgevonden hadden dat men tleger soude breecken ende metten eersten in garnisoen brengen, daertoe oick eenige penningen quaemen te weeten 8000 £, twelck soe weynich was, dattet de armoede van tvolck gansch niet helpen en conde, omdat die meest aen extraordinaris lasten mosten verstreckt werden. Op den avont creech Sijn Ex<sup>tie</sup> tijdinge dat

den viant sijn leger scheyde ende over Rijn dede gaen ende naer Overijssel gesonden hadde de 5 vaenen ruyteren van t'garnisoen aldaer, waeromme Sijn Ex<sup>tie</sup> resolveerde met alle de ruyterie van sijn leger vuyt te rucken, om dselve 5 vaenen den wech aff te snijden, twelcke volgende is op den avont ontrent 9 vuyren met Graeff Willem ende Vere ende alle de ruyterie starck omtrent 1000 peerden vuytgeruckt, ende gemarcheert hebbende den heelen nacht is den volgenden daege ontrent Coesvelt gecommen, daer hij verstont dat den viant al gepasseert was, ende omdat daer een quaet gat was, daer de peerden niet dan een voor een door en mochten, heeft hij daer moeten tarderen wel anderhalff vuyr, twelcke oirsaecke was dat hem den viant die altoes soe seer starck door reedt als hij const ontquam. Door wesende reedt Sijn Ex<sup>tie</sup> met grooter haest naer, ende quam heur noch soe dicht achter, dat de laeste vanden viant vuyt Eep reden, doen ontrent 30 peerden van Sijn Ex<sup>tie</sup>, die seer voort gehouwen waeren in t'dorp quaemen ende aldaer beclemde drie waegens met bagagie vanden viant, daer onder anderen seer veel clederen vanden Ritmeester Boetbergen ende sijn huysvrouw waeren, ende gecommen sijnde ontrent Grannou, heeft den viant een brugge affgebroocken ende daermede de ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup> soe veel belet, dat sij alles middel hadden heur binnen Enschede te salveren, alleer de groote troupe van Sijn Ex<sup>tie</sup> aencommen conde ende de peerden die voor waeren heur sulcx niet beletten en conden, omdat se eenige peerden terugge hielden die tegen dselve aende gebroocken brugge schermutseerden, terwijl de anderen naer Enschede reeden. De huysvrouw van Boetbergen salveerde heur binnen Grannau, soe wel datter naulix tijt en was, om de ruyteren van Sijn Ex<sup>tie</sup> de hameye voor thoof te sluyten, in vougen dat se niet meer en kreegen als de voors. drie waegenen ende 4 oft 5 gevangenen ende ettelijcke peerden die niet en hadden konnen volgen. Op dese cavalcade was Sijn Ex<sup>tie</sup> met alle de ruyteren 18 vuyren te peerde geweest sonder affsitten ende hadde de laeste 8 vuyren soe seer gegalopeert, datter veele ruyteren wiens peerden niet volgen en conden onderwege hadden moeten blijven, gelijk mede eenige peerden van Sijn Ex<sup>tie</sup> stallinge selffs.

Den xxij<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende passeerde den viant ontrent twee vuyren naerhoen sijn laeste volck over den Rijn voor Keysersweert, wesende Sijn Ex<sup>tie</sup> in t'vervolch vande ruyteren vande Twente ende snachts logerende te Eep, omdat hij den viant niet en hadde konnen achter haelen.

Den xxij<sup>en</sup> Octobris was t'schoen weder. Den viant tooch voort wech naer Maestricht toe ende Sijn Ex<sup>tie</sup> keerde weder naer sijn leger, daer hij ontrent middernacht quam, hebbende seer veel peerden achter gelaeten, die niet volgen en konden. Ontrent dese tijt was men in de Staeten Generael seer veel daegen besich geweest mette differenten tusschen die van Groeningen ende de Omlanden, ende omdat men sach dat se seer op malcanderen verbittert waeren ende daeromme quaelijcken conden verdraegen werden, werden bij de Staeten Generael tot indicature van alle heure differenten gedelegeert 9 rechters vuyt verscheyden provincien, drie als namentlijk Hessels, Casenbroot ende Marotel, om t'proces te doen furneren ende in staete van wijsen te brengen om daernaer mette 6 anderen daerover te sententieren.

Den xxiii<sup>en</sup> Octobris was het betrocken weder met regen, ende omdat Sijn Ex<sup>tie</sup> bevel ontfangen hadde den leger te breecken, heeft hij ordre gestelt om op morgen tgeschut ende alle de gereetschap tscheepe te doen om metten eersten te vertrecken.

#### THUYS TE WEERT BELEGERT.

Den xxv<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende werde alle tgeschut schoen gemaect ende tscheepe gedaen op 4 halve canons naer, die men meynde mede te nemen om thuyt te Weert te beschieten, daertoe van daege daerwaerts toogen de regementen van Vere ende den affgestorven Graeff Philips mette cavalerie in tlant te Zutphen ende Overijssel in garnisoen gedestineert met last thuyt op te eyschen, ende soe sij t'niet en willen opgeven, dat men dan te nacht tgeschut planten soude, ende dat Sijn Ex<sup>tie</sup> op morgen mettet leger vertrecken soude ende waert noot daer mede commen, in welcken gevalle men de xxxij mannen, die men seyde dat daer op waeren soude den beck breecken, volgende welcke last op den naerhoen verthoogen sijn de ruyteren ende soldaeten voornt. met 3 halve canons (mits dat tvierde hij gebreck van treckpeerden niet en const mede gebracht werden) om daerwaerts te gaen, dewijle men in t'leger alle saecken aenstelde om op morgen te vertrecken. Tvoors. volck commende voor Weert dede thuyt op eyschen, daerop die van binnen antwoorden tselve niet over te willen geven, maer behouden, te meer soe sij van daege ende bij hasart renfort van 15 soldaeten van Grol gekregen hadden, die op hasart vuyt gegaen ende om t'aencommen vande voors. trouppen daerop gewecken waeren, waeromme men des nachts de drie stucken dede planten, hoewel heel verde daarvan. Desen dach werde Capiteyn Bagnol, Sergiant Major van de Engelsens in particuliere questie van Capiteyn Haman Jaxley seer periculeuselijck gequest.

Den xxvj<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende vertooch t'leger heel vrouch van Bisselich. Voor reedt Edmont (commanderende over t'regement van Chynsky) met 4 vaenen ruyteren, daernaer volchde den Drost van Zallant ende Risoir met heure ruyteren, daernaer de garde mette compagnie van Hohenloe, naer dien de

Vriesen ende Duvenvoorde ende eyntelijck Brant met sijn vendelen, ende werden beslooten bij de ruyteren vande regementen van Baelen ende Parcker, ende quaemen alsoe mettet leger tot Dornick, tusschen Emmerick ende Rees. De scheepen bleven eenigen voor Rees (daer mede bleven de ponten mettet geschut ende sloopbrugge) ende eenigen voeren naer sGraevenweert, anderen naer Arnhem ende Nieuwegen. Vere sijnde voor Weert dede des morgens heel vrouch daerop schieten, maer omdat tgeschut soe heel verde affstont, en dedet sulcke operatie niet als men wel meynde dattet gedaen soude hebben, daeromme die van binnen te meerder moet greepen om thuyt te houden ofte een goet appoinctement te becommen. Dit Vere siende dede langsaemelijck schieten, ende Sijn Ex<sup>tie</sup> van alles verwittigen, mitsgaeders dat hij de volgende nacht tgeschut naerder soude doen stellen, versouckende meerder coegels ende cruyt, twelcke Sijn Ex<sup>tie</sup> hem noch op den avont sont tot 150 schooten toe. Des nachts dede Vere 2 stucken in de kercke, die dicht aen thuyt stont, brengen, ende gaeten in de kerckmuyre maecken om door te schieten ende het derde stuck dede hij mede veel naerder op den wech planten.

Den xxvij<sup>en</sup> Octobris was tschoen weder ende begonst Vere heel vrouch op Weert te schieten, ende naer eenige scheuten gedaen, begonnen die van binnen te parlementeren ende gaven eyntelijck thuyt seer confuselijck over, alleen op tseggen van Hopman Schaeff, dat men heur crijsgebruyck

### Groen van Prinsterer

#### LETTRE CXXXIII.

*Le Comte Guillaume-Louis au Comte Jean de Nassau. Nouvelles.*

(pag. 340) Wolgeborner freundlicher lieber Her Vatter .....

Und ist demnach des ufziehens für Groll verursacht worden, dieweil das leger nur 9 tag dafür hat gelegen, der feindt mit ungefehrlich 6000 zu fues und 1000 zu ros über Rhein kommen und ausz der Twent und andere garnisonen so viel bei sich erbotten das er 1500 pferdt und 7000 zu fuesz in allen starck gewesen, und obwol der feindt uns gleich mit stärke von fueszvolck, so ist er uns nochtans überlegen gewesen mit seiner reuterei, wir auch nothwendich umb desto besser die stadt zu beschlieszen, zwei lagers haben schlagen muessen, diewelche nit allein ahn inen selbst sehr grosz gewesen umb zu bewaren, dan das übrich *spacium* daswelche uf beithen seiten zwisschen unsern lägern dermaszen weitleunftig gewesen, das es nit allein in solcher eil und kurtzer zeit hat können nottürfftig begraben werden, dan auch mit solchen fuesvolck sehr beschwerlich hette können zugleich berennet werden und mit den approachern und angreifen der stadt vortzuffahren, und insonderheit dieweil Groll weitt in das landt und von allen vorthelen und rivieren ist, der feindt leichtlich die vivres und proviandt hette affsneiden können; für al aber nachdem die General staten geenszins haben guttgefunden wegen Groll die gantze sachen in zweiffel oder einige (pag. 341) wage zu stellen, ist man ein tag zuvorn ufgezogen, ehe der feindt uns uf den hals hat sein können, umb desto sicher und unverhendert unser geschütz, welches viel und schwer gewesen, abzubringen; est ist aber inmittels inwendig den 8 thagen das wir dafür still gelegen, groser fleis geschehen und, unangesehen das die stadt bei Keiser Carolen und hernacher mit kleine bolwercken und casamatten versehen und von den feindt für eine grosze festung derenthalben gehalten wirdt, hat man gleichwol den graben albereidt über die helffte beinahe mit der galeri gefüllet, und were sonder zweiffel in 6 tagen demselbig garnison so damals darin gelegen unmöglich gewesen länger zu halten. Der schaden so dafür von unser seitten gelitten ist nichts zu achten, dan allein die persohn des gutten Kempes schultiszen zu Gorckum, dessen verlus u. L. so wol als mir whe thuen würde. Dem gantzen handel were leichtlich fürgekommen gewesen, so man hette wollen zeitt und occasie wharnemen und S. Exc. neben andere guttherzigen rhat volgen, doch ist, Godt lob, nit mehr (wiewohl ich dasselbe für mich sehr gros achte) als zeit verloren. Der sachen sol gleichwol noch wol zu rhaten sein, und durch schaden pflegt man weiser zu werden. - S. Exc. mit dem leger ligt gegenwortich ein stondt reitens von Wesel, Mondragon aber recht gegen Brock über, und dieweil beide läger sich beschantzen und one das zu einem vesten ort und in ihrem vortheil ligen, ist biszhero anders nicht geschehen, und so einer oder der ander nit anders etwas wirdt fürnhemen, ist wol vermuehlich das beiderseits ein schwerdt das andere in der scheite wirdt halten.

In Franckreich stehen die sachen, Gott lob, in allen wol, auszgenommen das der Graff von Fuentes newlich Dorlans, ein stetgen uf den frontieren von Picquardien, inbekommen durch sehr übelhaltens und uneinigheit unter einander des garnisons so in dem stedtlein und castel aldar gelegen; dan der obgemelter Fuentes desto mehr mueth und anleitung bekhommen die belegerungh zu (pag. 342) volfüren und mit ernst

vortzufahren durch einig rencontre gegen die unsere, darin er, der feindt, das vorthail gehabt, welchs in der warheit verursacht ist geworden von unser seitten durch eitel verachtung unsers feindts, unser eigen presumptie und temeritet, dan die Frantzosen nit mehr als 1000 pferdt und 300 zu fues allein starck gewesen, ein engen wegh und berg-auff gegen den feindt gezogen, denselbigen unterstanden anzugreifen, da er in voller schlachtordnung mit vielen geschütz und gutter ordnung darober gehalten und ihrer erwartet mit seinem gantzen leger, das zum wenigsten 2000 pferdt und 10,000 zu fues starck geachtet wirdt, allein das er 1500 soldaten, nach seinem eigen schreiben, in seinem leger und jegen die stadt gelaszet hat, worin der feindt sehr triumphiert und grosze streich in truck hat lassen ausziehen, doch mögen E. L. für sicher wissen das die schande mehr ist als der schade, dan man nit mehr misset als 40 pferde und über Mons<sup>r</sup> de Vilars, Admiral von Franckreich, drei oder 4 zum höchsten fürnheme edeleuth; gleichwohl ist hierdurch dem feindt der mueth sehr gewachsen, welchs verursacht das die General staten starck garnison uf des Könichs begern nach Calais gesonden haben umb des feindts fürnemen jegen dieselbe stadt fürzukommen, davon man geadverteert ist gewesen deer Fuentes vor Dorlans gezogen weer. Seine intercipierte brieff vermelten das er was hohes und groeszers als Dorlans wil für der hand nhemen. Man gisset under einige des feindts brieve drucken Camerich deutlich ausz; was hieran ist wirdt man baldt sehen; ob es ihm auch glücken sol, oder aber das der schade ihm alsnoch, einen neuwen und erst ankommenden kriegsman, lehren mues, wie man das glück gebrauchen sol, mach die zeitt ausweisen .....

*Datum* Bislich, den 15 Augusti 1595.

S. G. Her Vatter *manu propria*.

#### LETTRE CXXXIV.

*Le Comte Guillaume-Louis aux Comtes Jean le Jeune et George de Nassau. Gombat de Bislich; mort du Comte Philippe.*

(pag. 343) Wolgeborne freundliche liebe Bruedern. Den 22<sup>ten</sup> dieses des abens ist mein brueder Philips ausgeschickt worden ombtrent neuhn uhren, mit 600 auszgelesene reuther und den Capitainen, umb des feindts reutherwacht und fourage pferdt abzusneiten und niederzuliegen; daruf s. Exc. persönlich gistern den tagh frue mit die reste der cavaillerie und 4000 soldaten uf dem wegh sich begeben hatt, umb meinen Broeder an die Lip zu erwarten und seine passage zu freyen; dan recht für Wesel haben wir böse zeittung empfangen, und ist gebeurt das elff des feindts pferde, diewelche umb andere sachen doch auszgewesen seindt, von ungefehr in der morgenstundt den hoeffslach von den unsem im wiederkiern nach irem lager inne geworden, und alsbaldt die ihrige geadvertiert; daruff Mondragon alle seine reuther ansondt hatt laszen ufsitzen und einige von des feindts vorderste vhanen mit den unserigen gestossen, von denwelchen ich verstehe das mehrentheils die officieren geplieben und zimlichen schaden gelitten haben. Mein brueder Philips ist fast mit einige 30 oder 40 pferde weit forn gewesen, umb selbst des feindts gelegenheit zu besichtigen, und darüber im ausgang von einem engen wegh von diversen so wol von hinder als forn gechargeert worden, dar mein broder Philips alsbaldt schwerlich gewunt ist, das er vom pferde gekommen und nit wieder daruff hat kommen khennen, dieweil s. L. das reithen nit hat khönnen verdragen. ...

Und ist der schade vor es gemein gar gering, weil man gister abend nit mehr als bei die 50 pferde gemist hat, dan vor mich und vor uns andern in 't particulier ist er nit gering und desto gröszer, nachdem mein Bruder Philips uf der walstadt schwehr gewondt hat mueszen liggen pleiben, und gistern in unsers vettern Graff Harmen zu dem Berge behauszung binnen Berck gebracht ist; wie (pag. 344) auch insgleichen unser jonger Vetter von Solmsz noch schwerlicher, wie Graff Harmen schreibt, gewondt ist und gen Berck gefuert worden. Mein brueder Ernst ist von den zwehen der erst, doch, Gott lob, gantz unbeschädigt, gefangen worden; Ludwig ist ein wenig in 's been gewondt, doch wol dar ab kommen, dan mein brueder Philips s. L. geschickt hatt umb die trouppen, mit welche er auch gechargeert, zu avanceren; anders, glaub ich, solte s. L. nit bäszer gefahren sein als mein bruder Ernst und der von Solmsz, welche bei meinem bruder Philipsen geplieben. Gistern hab ich ein chyrurgien von dem Marckgrafen zu Baden gesprochen, welcher bei dem ersten verband meines bruedern Philipsen gewesen und darzu geholfen, sagt das die wundt sei fast wie die meine für Covorden, doch ungleich schwehrder, umbdas die kuegel in es dick des been gegangen und darin ist ligen plieben, und das s. L. sehr von den pulver gebrandt, dan die hosen welche vol baumwol gewesen und das wambois von [fuslein], durch das pulver, das mit speck gestopt, sehr gebrandt

hat, doch sagt der balbierer das s. L. am leben kein noth sol habe. Graff Ernst von Solmsz schosz soldt durch den einem arm und leib gegangen sein und noch einer im ruggen und ein haw uf dem kopf, darvon ich, wie gesagt, auch bescheidt erwarten. III. LLL. semptlich und ein jeder besonder werden sehr von dem feindt gerhuet, ires wolhaltens und gegenwehr halber so sie gethaen. Mondragon hatt mein bruder Philipsen sehr courtoislich angesprochen, gelobt seine manlicheit uud getrost seines trübseligen stants, neben das ehr seine LLL. sehr wol tractern thuet, in masen das man gegen ihm und unserm vettern Graff Harnz danckbar zu sein groszer ursach hatt. ... Im lager zu Bislick, unter Wesel, den 24 Aug. 1595, *stilo veteri*.

EE. LL. getreuwer brueder,  
WILHELM LUDWIG, GRAFF zu NASSAU.

Dem wolgeb. Johan dem jüngern und Georgen,  
Graven zu Naszau Catzenelnbogen, ...  
meine freundl. liebe Bruedern.

### LETTRE CXXXV.

*Le Comte Guillaume Louis au Comte Jean de Nassau. Même sujet.*

(pag. 345) Wolgeborner freundlicher lieber Herr Vatter .....  
Eben uf dieser stundt .... habe ich von meinem bruder Philipsen soldaten einer, so uf ihn gewartet, verstanden s. L. dise vergangene nacht zu eilf uhren in dem Herren gantz verständtlich gerüstet ist, und die gantze zeitt über , nachdem ehr so schwerlich gewundet, gantz heftig Gott seinen seligmacher undt heilandt *Christum Jesum* ahngeruffen hatt, so hab ich solche beschwärlliche zeittung, undt die mir, weis Gott, mehr als zu nahe gehe, uf der stundt wider durch bringer dieses, zu wissen zu thun nödig geacht, der gentzlichen zuversicht das es E. L., als ein verständiger, mit gedult und bescheidenheitt werden tragen, dan wir elendige menschen alle gar den gangk der welt gehen müssen, und Gott der Almechtige den seinen alles zum besten schickt, ja der todt selbst der eingang ist zur ewigen freudt und vatterlich erbtheil des ewigen lebens. S. L. wirdt nicht weniger zum höchsten von dem feindt als seinen freunden gerhümet undt beklaget, dewelche den nhamen von Nassau mit ehren ints grab getragen hatt und ein perlin unter uns andern gewesen ist ..... *Datum* Biszling, den 24<sup>n</sup> Aug. *stilo veteri*.

E. L. untertheniger, gehorsamer sohn,  
WILHELM LUDWIG, GRAFF ZU NASSAU.

Dem wolgeb. Hern Johan. Graven zu  
Nassau, ..... meinen freundtlichen  
lieben Hem Vatter.

Van Reidt écrit le 30 Août d'Amsterdam a Stöver: "Die betruete zeitung von unsers gnedigen alten Hern sohne, wirdt leider numehr zu Dillenberg ankhommen sein. Ich zweifel nit sie wirdt den hern Vattern hart trücken und bekhümmern. Gottes willen aber mues geschehen und mit christlicher gedult getragen sein.

L. Guicciardini, Beschrijvinghe van alle de Nederlanden, Amsterdam 1612  
pagina 145 t/m 147

## 1595

p. 146

### GROL IS OP TWEE MIJLEN NAER BY BREDERVOORDE

Grol heeft hem meestendeel aen de Spaensche zijde ghehouden. Dies is de Prince Mauritius in't jaer 1595 voor Grol getrocken zijnde sterck stijf thien duysent mannen daer hy den 14 Julij zynen Leger voorsloech in hope van die stadt korts te vermeesteren midts dat die onversien was van buskruyt. Het garnisoen daer binnen liggende alle wederstant nae vermoghen deden ende de stadt hielden op hope van ontset. Waer toe Montdragon een out krijchsman sterck zijnde ses duysent te voet ende twaelf hondert peerden seer dapper

den Prince Maurits gevolgt is passerende boven Rijnsberck over Rijn by Orsoy nae de Lippe op Dorsten in Westphalen daer een brugghe lach ende soo voort. Maer Prince Mauritz ongheraetsaem vont hem voor de stadt te verwachten ende heeft zijn Legher op ghebroken sonder yet op de stadt die nu ontset was voor dat jaer te attenteren.

**C.M. van der Kemp: Maurits van Nassau, prins van Oranje (Rotterdam 1843).  
4 delen. Deel 2 Pagina 1 t/m 10.**

MAURITS VAN NASSAU, PRINS VAN ORANJE, ENZ. ENZ. ENZ.<sup>6</sup>  
MAURITS BEDRIJVEN GEDURENDE 1595-1606.

Door het afzenden van den Franschen onderstand en bij gebrek van een genoegzaam veldleger stond, als wij in het vorige Deel zeiden, op het einde van 1594 het platte land aan de grenzen bijna geheel voor den vijand open, en werd het gevaar vermeerderd door de voorbeeldeloos strenge vorst, die alle rivieren en wateren toevroor en den overtocht met de zwaarste lasten mogelijk maakte. Gelukkig kwam derhalve de munterij in het Spaansche leger. De Italianen namelijk, klagende over wanbetaling hunner soldij, weigerden gehoorzaamheid aan hunne Officieren, vereenigden zich onder den naam van de Italiaansche Republiek, kozen eigene hoofden en nestelden zich in het stadje Sichem nabij Diest. Hier groeide hunne macht allengskens, door de bijvoeging van misnoegden ook uit andere natien, uitgenomen de Spaansche, zoo aan, dat zij eene legerbende van ongeveer 3000 mannen uitmaakten. Dan door eene grootere Spaansche macht bestookt, zonden zij hunne afgevaardigden naar Maurits met verzoek om hulp en onderstand. Deze gewierd hun, ofschoon met de uiterste omzichtigheid, daar Maurits wel van oordeel was, dat men s' vijands munterijen niet moest helpen dempen, maar veeleer aanwakkeren, doch ook tevens begreep, dat men zich op zulk eenen wuften hoop niet onbepaald konde verlaten. Eindelijk zagen zij zich in de laatste helft van December door een Spaansch leger, hetwelk zich vervolgens te Turnhout nedersloeg, genoodzaakt den wijk te nemen naar Tilburg en de omstreken, alwaar zij door Maurits en de Staten, evenwel niet zonder groote bezorgdheid, werden onderhouden en gedurende den geheelen winter tot eenen krachtigen voormuur tegen den vijand verstreken. Het was dan ook hieraan, en niet aan der Staten wijsheid, die het land zoo onvoorzichtig ontbloot hadden, te danken, dat er geene invallen en verwoestingen door den vijand gedaan werden.

Intusschen was Maurits op den voorlaatsten dag des jaars met eenigen uit den Raad naar Gorcum vertrokken, om dichter bij de Italianen te wezen en voor de gevaarlijke plaatsen des lands de behoorlijke zorg te dragen. Hier hield hij het oog op alles. Van Gorcum tot Dordrecht toe liet hij het ijs bijten: hij zond volk tot bewaring van Tholen, Willemstad, Schoonhoven, Worcum, Asperen, Heukelom, Leerdam, om op allen inval des vijands, die zich te Turnhout versterkte, te letten: in de Veluwe, waar men vernomen had dat de vijand het oog op had, had hij belast het doen van vuurtekenen en andere seinen, zoodra men eenigen vijand zou gewaar worden, bevelende tevens aan alle Oversten in die streken, om zich in dat geval terstond met hun volk naar Zutphen en Deventer te begeven en aldaar zijne orders af te wachten. Door dit een en ander werd de vijand in toom gehouden.

De Italianen, met welke zich ook eene menigte van de Iersche natie uit het vijandelijke leger vereenigd had, waren middelerwijl met den Aartshertog Ernst van Oostenrijk, den Gouverneur Generaal der Spaansche Nederlanden, aan het onderhandelen over hunne verzoening. Dit had echter groote moeite in zoo uit hoofde van de bovenmatige eischen der gemutineerden, als dat het vijandelijke bewind eensdeels niet konde, anderdeels weigerde toe te geven uit vreeze voor meerdere munterijen. Ook van onze zijde was men niet in 't volle vertrouwen: liever zag men ze ver van de hand: en daar men begreep, dat zelfs hunne verzoening den vijand duur zoude te staan komen en hem in zijn gebrek aan geldmiddelen merkkelijk belemmeren, zoo liet Maurits toe, dat een Agent van 't Spaansche Gouvernement over en weer trok om eene verzoening te bewerkstelligen. Deze kwam eindelijk tot stand, hoezeer de gemutineerden toelieten, dat hunne

<sup>6</sup> C.M. van der Kemp: Maurits van Nassau, prins van Oranje (Rotterdam 1843) 4 delen.  
Koninklijke Bibliotheek Den Haag nr. 249 E5  
De hier opgenomen teksten zijn ontleend aan deel 2.



afgevaardigden herwaarts er buiten gesloten wierden. Zulk eene schandelijke trouweloosheid kon Maurits niet dulden: en in antwoord op hunnen brief van den 1<sup>sten</sup> Mei 1595, waarbij zij hem bedankten voor zijnen bijstand in hunnen nood en voor zijne hulp hun bewezen om tot eene goede schikking met het Spaansche bewind te geraken, schreef hij hun op den 12<sup>den</sup> Mei eenen brief, waarbij hij hun hunne ontrouw ten dezen scherpelijk onder de oogen bracht.

Twee jaren lang had Maurits eenen aanslag op de stad Huy, tusschen Namen en Luik, in het hoofd gehad, en vond nu eerst bekwame gelegenheid om dien ten uitvoer te leggen. Daartoe beraadslaagde hij zich met den schranderen Heraugière, thands Gouverneur van Breda, door wiens beleid hij zich in 1590 van het kasteel van Breda had meester gemaakt. Zijn oogmerk was thands, zoo om door de bemachtiging dier stad, welke een, gelijk het scheen, sterk kasteel had, aan het Fransche leger en de verbonden Nederlandsche troepen, ingeval van nood, eenen veiligen overtocht over de Maas te bezorgen, als om er tevens de muitende Italianen henen te brengen, die hij en de Staten wel gaarne zoo ver mogelijk van onze grenzen verwijderden wilden. De aanslag gelukte in zoo ver, dat Heraugière op den 6<sup>den</sup> February 1595 het kasteel bemachtigde en ook inhield tot den 20<sup>sten</sup> Maart toe, als wanneer hij, na eenige dagen door den vijand belegerd en hevig beschoten geweest te zijn, en wetende dat Maurits hem niet konde ontzetten, zich genoodzaakt zag hetzelfde weder bij eerlijk verdrag over te geven. Heraugière behaalde hierdoor wel eenigen ondank bij degenen, die van den aanslag niets hadden afgeweten: doch Maurits hield hem de hand boven bet hoofd.

Ten dezen tijde werd er alweder van wege de Spaansche zijde op eene Vredehandeling aangedrongen. Doch daar de Staten Generaal reeds meermalen verklaard hadden, dat zij met den Spanjaard in geene onderhandeling meer komen wilden, gebruikte het Spaansche bewind alsnu het deksel der overige Nederlanden, als of deze met de Vereenigde Provinciën eenen vrede zochten. Door dit deksel misleid, hadden de Staten Generaal zich daartoe bereid verklaard, en toegelaten dat er van den anderen kant een paar afgevaardigden te Middelburg kwamen, om met Maurits, die zich aldaar bevond, en eenige Gecommitteerden de onderhandeling te beproeven. Wel spraken zij Maurits op eene vleiënde wijze aan: doch daar men inmiddels den list ontdekt had, liet hij zich niet om den tuin leiden. Hij en de Staten verklaarden aan die afgevaardigden, dat zij vastelijk besloten hadden niet te handelen met den Koning van Spanje, die zich aan het beginsel vasthield, dat men ketters geen geloof behoefde te houden; maar dat zij wel bereid waren met de overige Provinciën eenen vasten en oprechten vrede aan te gaan, zoo deze zich slechts verbinden wilden ter geheele verdrijving der Spaansche Natie uit alle de Nederlanden, Luxemburg en Hoog-Burgundie daarin begrepen, terwijl in het stuk van godsdienst geene verandering zoude worden gemaakt, maar deze blijven ter beschikking van elke Provincie, zonder dat zich de overigen daarmede bemoeien zouden. Dan daar de Spaansche afgevaardigden eenen gants anderen last hadden, zoo liep ook deze poging tot vredehandeling vruchteloos te niet. Wel werd zij nog eens in October dezes jaars te vergeefs beproefd: doch de Staten Generaal hadden inmiddels verscheidene brieven van de Spaansche zijde onderschept waaruit het bleek, dat er bedrog onder school; weshalve zij besloten geheel af te breken. Opmerkelijk hetgeen men las in sommigen dier brieven, dat, terwijl het vroeger in Holland eene doodzonde gerekend was over vredehandel te spreken, zulks nu reeds voor minder dan eene vergeeflijke zonde werd aangezien.

Het liet zich vreezen, dat er dit jaar van onze zijde niets belangrijks zou worden uitgericht. De Staten Generaal waren zeer traag in het bewilligen der verzochte gelden, daar, ofschoon Holland, Utrecht en Gelderland reeds in het begin des jaars de verzochte consenten hadden ingewilligd, Zeeland en voornamelijk Vriesland groote moeite veroorzaakten en het nemen van een besluit beletteden: zonder hetwelk nochtans Maurits geene plannen vormen kon. Dit duurde, tot dat de Koning van Frankrijk, die in Henegouwen en Artois niet zeer gelukkig den oorlog voerde en eene afwending des vijands verlangde, over dat stilzitten der onzen zijn ernstig ongenoegen te kennen gaf. Men begreep dus iets te moeten uitvoeren, vooral toen in het midden van Juny onze onderstandstroepen uit Frankrijk waren teruggekomen. Maar nu viel er weder eenig verschil tusschen de Provinciën over hetgeen men zou aanvangen, daar Holland en Zeeland slechts een klein vliegend leger omtrent 's Hertogenbosch of Zevenbergen wilden hebben opgericht, ten einde op de Brabandsche grenzen het oog te houden, terwijl daarentegen de overige Provinciën verlangden, dat men den vijand met alle kracht uit de landen van Twente en Zutphen zou zoeken te verdrijven, om daarna al 's lands geweld op Braband en Vlaanderen te kunnen doen vallen. Dit laatste behield de overhand bij Maurits en den Raad van State, aan wier goeddenken de zaak door de Staten Generaal was overgelaten.

Ten gevolge van dit alles kwam Maurits eerst in bet begin van July te velde. Het besluit was om Grol aan te tasten. Den 7<sup>den</sup> vertrok hij uit den Haag naar Arnhem, terwijl hij een leger van omtrent 9000 man te

Zelhem en Hengel in bet Graafschap Zutphen vereenigde. Met dit leger kwam hij den 14<sup>den</sup> voor Grol. Deze stad was niet sterk, slechts met 600 man onder het bevel van den Graaf Van Styrum bezet. Maurits liet terstond het geschut planten, verschansingen en loopgraven maken, en op den 21<sup>sten</sup> na drie voleën uit het geschut de stad opeischen: doch zonder vrucht.

De reden, waarom hij zich met dit alles zoo gehaast had, was, dat hij den vijand wilde voorkomen, die hij verwittigd was dat al vast met een talrijk leger onder bevel van Mondragon naderde om Grol te ontzetten. En inderdaad trok deze met een leger, even sterk als het onze, maar volgens den roep nog sterker, den 24<sup>sten</sup> July over den Rhijn. Nu legde Maurits het met zijnen krijgsraad in beraad wat te doen. Velen waren van oordeel, dat de belegering moest worden voortgezet. Hohenlo, die drie dagen te voren in het leger gekomen was, bood zich aan, om in dat geval met een deel ruitery en voetvolk Mondragon te gemoet te trekken, hem op te houden en afbreuk te doen. Doch Maurits, denkelyk ook Graaf Willem, en anderen oordeelden, dat men niet sterk genoeg was om den vijand binnen Grol te bedwingen en tevens het aankomende vijandelijke leger af te weren, en dat het raadzaam was, om (gelijk men leest) van twee kwaden het minste te kiezen en daarom liever met wat disreputatie retraite te nemen, dan de forcen van den lande kwalijk te propooste te hasarderen. De aftocht geschiedde dan ook den 25<sup>sten</sup> 's morgens vroeg in alle orde, zonder dat zelfs de belegerden eenigen uitval doen durfden. Maurits trok met zijn leger naar Borculo, van daar naar Lochem, zond een gedeelte van zijn geschut naar Zutphen en Doesburg en trok voorts den vijand te gemoet. Eenigen der Staten waren over Maurits afwijken uitermate verblijd, als of daar iets bij gewonnen ware, zorgende, hij zoude zijn voorgaand geluk en voorspoed te veel betrouwd en als een jong moedig man eenen sprong gewaagd hebben. Doch Maurits paarde steeds bij grooten moed en onverschrokkenheid veel beleid en voorzichtigheid, en als hij week, was het zeker nimmer, omdat hij vreesde den vijand onder de oogen te zien.

Hij legerde zich dien ten gevolge te Silvolde nabij Borch, om Deutichem, Anholt, 's Heerenberg en die streken tegen den vijand te beschermen, en vroeg vervolgens de orders der Staten, die daarentegen alles aan zijn wijs beleid overlieten, maar tevens vermaanden, om noch zich zelve noch het leger buiten nood in gevaar te stellen. Wel had hij lust den vijand een bezoek te geven, doch zag daar geen voordeel in, overmits het vijandelijk leger zeer bekwaam beschanst en gelegerd was. Mondragon was namelijk, zoodra Maurits zich van Grol in aantoch stelde, terstond weder teruggetrokken, en bleef eerst te Biselich, daarna te Wabsom tegenover Orsoy stil liggen, terwijl zijne ruitery het platte land afliep en veel kwaad ook onder Maurits volk aanrichtte. Hiertegen stelde deze met goed gevolg nadrukkelijke orde, bevelende aan sommigen zijner manschappen en aan de burgers der omliggende plaatsen, om de vijanden overal in de ruigten en bosschen op te zoeken, hen er uit te jagen en dood te smijten, waartoe men ook eene menigte honden gebruikte. Ondertusschen was Maurits alle dagen bezig zijn volk in den krijg te oefenen, het leerende zich in slagorde stellen, zwenken, teruggaan, voortgaan, de orde breken, maken, veranderen op verschillende wijzen, om de soldaten te gewennen aan het bewaren hunner ordeningen zonder die te verwarren.

Vervolgens trok hij den vijand nog nader te gemoet en legerde zich den 18<sup>den</sup> Augustus te Biselich nabij Wesel. Nadat het leger verschanst was, deed er de vijand met 300 ruiters eenen aanval op, doch die afgeslagen werd, zoodat hij weder aftrok. Daarna kreeg Maurits kondschap van de ligging des vijandelijken legers, en vernemende, dat er op verren afstand sterke wachten waren uitgezet, beproefde hij dezelve aan te vallen en van het gros des legers af te snijden. De aanval werd toevertrouwd aan Graaf Philips van Nassau, terwijl Maurits met zijn leger ter bestemder plaatse gereed zou staan, om den aanval, bij goed geluk, te ondersteunen. De onderneming geschiedde op den 1<sup>sten</sup> September, maar mislukte op eene droevige wijze. De vijand was er van onderricht geworden, en had buiten weten van Graaf Philips eene aanzienlijke krijgsmacht ter plaatse des aanvals henen gezonden, zoodat Philips, die uit hoofde van de gesteldheid der plaats de macht des vijands niet had kunnen bespieden, en meende slechts de daar dienst doende wacht aan te treffen, door het grootere getal overmand, met zijn volk verslagen, zelf gekwetst en gevangen genomen werd. Dit lot trof ook de Graven Ernst van Solms en Ernst van Nassau en andere Heeren van aanzien. Maurits had inmiddels met zijn leger gereed gestaan, maar moest nu onverrichter zake terug keeren.

De Graven Philips van Nassau en Ernst van Solms stierven, de een den 3<sup>den</sup>, de andere den 5<sup>den</sup> September aan hunne wonden. Mondragon had de vriendelykheid, hunne lijken, behoorlijk door acht Officieren begeleid, met eenen beleefden brief aan Maurits toe te zenden, die wederkeerig de begeleiders met alle hoffelykheid ontving: en terwijl er over tafel eenige twist viel, of onze gevangenen bij den vijand wel behoorlijk behandeld werden, verklaarde Maurits met volle waarheid, dat hij voor de gevangenen steeds

alle zorg droeg. De begeleiders keerden terug met eenen brief van Maurits aan Mondragon, vol van gelijke hoffelijkheid en dankzegging. Graaf Ernst van Nassau werd eenigen tijd daarna gerantsoeneerd. Den 16<sup>den</sup> September meende Maurits het kasteel van Meurs te verrassen: doch ofschoon men reeds ver gevorderd was, moest men het werk staken, overmits de dag aankwam en er nog veel te doen stond. Alzoo bleven de beide legers stil tegenover elkander liggen, behalven dat er soms niet noemenswaardige schermutselingen plaats grepen. Van beide zijden echter verlangde men te scheiden. Mondragon liet dit al schertsende aan Maurits weten, klagende, dat hem zonder noodzaak of reden zoo veel ongemaks werd aangedaan, dat hij op zijnen ouden dag van omtrent 90 jaren zoo laat te velde moest liggen, verzoekende mitsdien, dat Maurits, als het eerst in 't veld gekomen, ook het eerst, wilde opbreken, en hem de eere geven om zulks drie dagen daarna te doen, waartoe hij zich vastelijk verbond. Of en wat Maurits daarop geantwoord heeft, wordt niet gemeld: doch hij was voorwaar de man niet, om aan zulk een verlangen gereedelijk te voldoen. Aan de anderen kant echter hadden reeds op den 26<sup>sten</sup> Augustus de Staten van Holland verlangd, dat Maurits eershalve uit het leger zou keeren en het bevel overlaten aan mindere hoofden. Ook hadden reeds drie dagen daarna de Staten Generaal een besluit tot het scheiden des legers genomen; dan op verzoek van wege den Koning van Frankrijk den 9<sup>den</sup> September gedaan, hadden zij den 14<sup>den</sup> besloten het leger nog bijeen te houden. Eerst op den 17<sup>den</sup> October namen zij op het voorstel van Maurits en den Raad van State een vast besluit het leger op te breken en in de garnizoenen te verdeelen. Eindelijk op den 23<sup>sten</sup> October brak Mondragon het eerst op, terwijl weinige dagen daarna Maurits hetzelfde deed. Deze trok den 26<sup>sten</sup> met zijn leger naar Elten, van waar het volk in schepen, den Waal, den Rhijn en den Yssel af, naar de garnizoenen werd gezonden, en hij zelf nog dien avond te Arnhem kwam, om er vervolgens de lichamen der beide aan de Lippe gesneuvelde Graven plechtig ter aarde te bestellen. Den 4<sup>den</sup> November was hij in 's Gravenhage terug. En alzoo eindigde dit jaar zonder belangrijke wapenfeiten.

### **Jean le Clerc**, Geschiedenissen der Vereenigde Nederlanden

deel 1 pag. 240 (1595)

..... bier had laten weglopen.

Hy trok regt op Mondragon aan naar de Yssel, om te beletten dat hy niet in Gelderland quam, maar Mondragon vergenoegt dat hy het beleg had doen opbreken, trok te rug naar de rivier de Lippe, om die tussen hem en het leger der Staten te hebben. Maurits vernomen hebbende dat hy veel minder volk had als hy dagt, volgde hem. Hy liet vyf honderd ruiters over de Lippe gaan onder 't geleide van Philips van Nassau, om de paarden van Mondragon opteligen, die vry verre van zyn leger in de weide gingen; maar de Spaansche Veldheer daar van verwittigt door eenige overloopers, viel met zyn gantsche ruitery op een klein gedeelte van die van Philips, welke voor aan trok, en meinende dat Mondragon nog veel verder was, geslagen wierd; waar na de rest de vlugt nam over de Lippe. Philips zelf werd gequetst, als mede de Graaff van Solms zyn Neef. Philips en zyn Neef stierven aan hunne wonden.

### **Van Deursen**

Dat maakte de toestand in januari 1595 zo moeilijk. De Hollandse steden konden niet zonder garnizoen gelaten worden, maar toch had Maurits extra mannen nodig langs de grens. Het vroom zo hard, dat de rivieren begaanbaar waren geworden, zodat het hele land open lag.<sup>7</sup> Van Gorinchem tot Schenkenschans werden de boeren opgeroepen om de Waal onbegaanbaar te maken door bijten in het ijs te hakken.<sup>8</sup> Het was een geluk voor de Staten dat de andere partij juist gedurende deze winter door grote muiterijen geplaagd werd, nu de natuur zich tegen de opstand leek te keren. Ook toen de vorst eindelijk geweken was kon men zich hier in het noorden van Rusland wanen, met sneeuwstormen tot diep in de maand mei.<sup>9</sup> Daarbij kwamen dan de karakteristieke problemen van het Nederlandse klimaat, zodat het hele gebied tussen de rivieren in de derde week van maart aan zware overstromingen ten prooi viel. Langs Ede en Lunteren stroomde zo veel water het land in, dat zelfs Amersfoort gevaar liep.<sup>10</sup>

<sup>7</sup> Duyck, I, p. 516.

<sup>8</sup> Duyck, I, p. 519.

<sup>9</sup> Duyck, I, p. 571

<sup>10</sup> Duyck, I, p. 543

Fuentes heeft van al deze moeiten geen profijt getrokken.

Op de korte termijn echter waren de vooruitzichten nogal somber. De tocht naar Hoey was op een smadelijke nederlaag uitgelopen. De overstromingen in het riviergebied hadden het land financieel een eind achteruitgezet, en geld was toch al schaars genoeg. Onze landen verkeren in opperste verwarring, verzucht Duyck mismoeedig in mei van dat jaar.<sup>11</sup> We hebben de middelen niet om iets te ondernemen, maar Hendrik verlangt het, en dreigt ons anders in de steek te laten. De Engelse koningin wil geld terug, de Schotten houden de hand op, en dat moet allemaal komen uit dit kleine hoekje lands, terwijl de Vijand sterker is dan in jaren het geval was geweest. En op dat laatste punt had Duyck in elk geval gelijk. Niet alleen gaf Fuentes veel energieke leiding aan de operaties dan aartshertog Ernst, hij had tot zijn geluk ook nog een groot bedrag aan geld ontvangen. Zo kon hij de muiterijen eindelijk bezweren en zelf in de aanval gaan. Overeenkomstig de prioriteiten van zijn koning richtte hij zich voornamelijk op Frankrijk. Daar zou hij ook meer successen behalen dan al zijn voorgangers tezamen.<sup>12</sup>

Moest Maurits daar niet iets tegenover stellen? De publieke opinie begon in beweging te komen. De Raad van State waarschuwde begin juni dat 'de gemeente haer alomme begonste te altereren'. Aan succes gewoon geraakt, vroeg zij zich af wanneer de stadhouder eindelijk in het veld zou komen.<sup>13</sup> Dat is ten slotte nog gebeurd, maar pas in juli. Op de veertiende van die maand verscheen hij voor de muren van Grol. Hij is er elf dagen gebleven. Toen trok hij af, op de tijding dat Mondragon in aantocht was met een ontzettingsleger.<sup>14</sup> Maurits had niet de tijd en de middelen gehad zich in te graven zoals bij Coevorden en Geertruidenberg. Hij meende nu niet in staat te zijn tegelijk het beleg voort te zetten en Mondragon het hoofd te bieden, hoewel Hohenlohe zich royaalweg bereid verklaarde dat van hem over te nemen.<sup>15</sup>

Nu zegt dat niet veel, want Hohenlohes geest zat heel eenvoudig in elkaar. Zijn mening was altijd tegenovergesteld aan die van de kapitein-generaal. Maar Maurits' besluit werd toch verschillend beoordeeld. Enkele hoge officieren dachten dat de stad binnen een dag of drie, vier genomen had kunnen worden.<sup>16</sup> Bij de politieke heren heerste eerder opluchting, dat Maurits zijn reputatie er niet aan waagde.<sup>17</sup> Koningin Elizabeth roemde het als wijs beleid misschien ook wel omdat Grol haar niet veel waard was, 'ende prees oic hierinne ten; hoogsten Sijn Ex.cie'<sup>18</sup> Maurits' faam was toen zo groot dat de critici hem gewoonlijk gelijk gaven. In hoofdstuk 5 is ons al gebleken dat Duyck een eigen verklaring had voor het wansucces.<sup>19</sup> Vlak voor het beleg van Grol was een generale monsterring gehouden in het veldleger, met zeer ingrijpende gevolgen. De nominale sterkte van 7500 bleek ver af te wijken van de werkelijke. Meer dan duizend namen konden van de lijsten geschrapt worden. De kapiteins, die tot dan toe deze extra soldij in eigen zak gestoken hadden, lieten het er echter niet bij. Om geen inkomsten te verliezen ontsloegen ze na de controle op eigen gezag duizend soldaten. Daardoor was het leger te zwak om tijdig Grol te kunnen veroveren.

Misschien zegt Reyd hetzelfde op een andere manier. Hij meent dat de discipline behoorlijk was achteruitgegaan. Al te veel kapiteins waren niet voor hun taak berekend, omdat ze door gunst en niet door verdienste waren opgeklimmen. Reyd zegt er niet bij, maar onderstelt zonder twijfel als bekend, dat zulke benoemingen gewoonlijk niet door de kapiteins-generaal, maar door de Staten van de provinciën werden verricht. In elk geval deugden deze officieren niet. Hun hoofden stonden meer naar dobbelen en banketteren dan naar de plichten van hun beroep. Dat waren kostbare tijdpasseringen, en daarom moesten ze listen verzinnen om aan meer geld te komen. Zo kwamen er dan 'blinde namen' op de monsterrollen, en trokken de kapiteins liever onervaren soldaten aan dan geoefende veteranen, die recht hadden op een paar gulden meer soldij.<sup>20</sup> Veel dienst zouden ze dat jaar nietmeer doen. Maurits had het liefst in augustus het

<sup>11</sup> Duyck, I, p. 583

<sup>12</sup> Fruin, *Tien jaren*, p. 184

<sup>13</sup> Den Tex, II, p. 158

<sup>14</sup> Van der Kemp, II, p. 6.

<sup>15</sup> Bor, IV, p. 42.

<sup>16</sup> Duyck, I, p. 619.

<sup>17</sup> Reyd, p. 403.

<sup>18</sup> Veenendaal, III, p. 564. Caron aan Oldenbarnevelt, 22 augustus 1595.

<sup>19</sup> Duyck, I, p. 611

<sup>20</sup> Reyd, p. 414.

veldleger ontbonden, maar de Staten wilden nog niet. Stuurde Maurits zijn compagnieën naar huis, dan, hoefde Mondragon ook geen aanval meer te vrezen, en kon hij zich bij de legers in Frankrijk voegen.<sup>21</sup> Mondragon was met zijn negentig jaren verreweg de meest ervaren generaal van Europa. Maar de opperbevelhebber van het Spaanse leger was hij niet, en daarom vonden de Staten van Holland dat Maurits het bevel beter kon overdragen aan zijn neven Willem Lodewijk en Filips van Nassau, 'alsoo 't niet eere genoeg is voor den lande, dat Z. Exc. als chef van den oorloge te velde, zal blijven liggen met al zijn volk tegen de subalterne hoofden van den vijand'.<sup>22</sup> Een zonderlinge gedachtegang, want zo lang als Maurits kapitein-generaal was, hadden zijn hoogste tegenspelers bijna onafgebroken de voorkeur moeten geven aan het Franse front. Voorzijn humeur zou het echter wel beter geweest zijn als die laatste maanden hem bespaard gebleven waren. Het soldatenbestaan te velde was in de zomermaanden al hard en ongezond genoeg. Diep in de herfst na een campagne van enkele maanden was het eigenlijk wel alle jaren zo gesteld als Duyck het beschrijft voor oktober 1595, 'dat alle 't volck soe naeck ende beroyt was, dat niemant die sonder commiseratie const aensien'.<sup>23</sup>

Het belangrijkste krijsfeit van dat jaar is het ruitergevecht van 3 september geweest, waarbij Filips van Nassau en Ernst van Solms dodelijk gewond raakten. Beide behoorden tot de elite van het Staatse leger, Filips als vertegenwoordiger van het huis dat zich geheel aan de zaak van de opstand verbonden had, Ernst als een van de vele Duitse graven die het militaire handwerk uit lust tot avontuur en een vleugje idealisme in de Nederlandse oorlogen kwamen leren. Ernst was naar Maurits' oordeel uit het goede hout gesneden: moedig, ingetogen en studieus.<sup>24</sup> De dood van Filips van Nassau werd door allen als een groot verlies ervaren. Hij had weinig neiging zichzelf grenzen te stellen, en was daarom tamelijk los van leven geweest. 'Eenwildt en roeckeloos heer, zegt de strenge Fries Frederick Vervou.<sup>25</sup> Duyck, die hem dagelijks meemaakte, nam dezelfde eigenschap waar, maar voegde er vergoelijkend aan toe: 'begonst hem nu wat te temperen'. Zijn ongeremde natuur liet hem in de strijd nog altijd de voorzichtigheid uit het oog verliezen. Hij ontzag zichzelf nooit en die onbevagen aanvalslust maakte hem bij de soldaten ongemeen populair, zodat ze onder niemand liever dienden.<sup>26</sup> Hij was dan ook moeilijk te vervangen, besluit Duyck, omdat slechts weinigen over zo veel natuurlijke autoriteit beschikten.

Zijn broer Ernst Casimir raakte bij datzelfde gevecht in gevangenschap, en moest voor tienduizend gulden vrijgekocht worden<sup>27</sup> - een schamele prijs voor een toekomstig stadhouder van Friesland. Maurits doorstond alle gevaren van de veldtocht levend en wel. De twee moordplannen die we voor dit jaar kunnen registreren<sup>28</sup> begonnen al haast tot de gewone routine te horen. Maar zo kan men verstaan dat Willem Lodewijk zijn vader berichtte dat hij voorlopig niet naar Duitsland zou komen, omdat hij zich in de Nederlanden te zeer nodig achtte. Ik kan niet meer dan een ander, erkende hij volmondig, en God is bij machte deze provinciën bewaren zoals het Hem behaagt. Maar voor mijzelf zie ik niet waar ik beter van dienst zou kunnen zijn.<sup>29</sup> Dat zou in het jaar 1596 nader moeten blijken.

Zie ook:

Archives, II.I, p. 251, Maurits aan Jan van Nassau de jonge, 21 juli 1593; Duyck, I, p. 217.

Archives, II.I, p. 358, Willem Lodewijk aan Jan van Nassau, 22 november 1595.

### van Meteren

Emanuel van Meteren, Commentarien ofte Memorien van den Nederlandtschen Staat/ Handel/Oorloghen ende Geschiedenissen van onsen tijden etc. mede vervattende eenige haerder ghebueren handelinghen, beschreven door **Emanuel van Meteren** ende bij hem voor de tweede en leste reijse over-sien/verbetert ende vermeerdert, oock so verre ghebrocht totten af-scheyt .... van Wapenen ende Vrede in 't jaer 1608 ghedruckt op Schotylandt buyten Danswijck / bij Hermes van Loven voor den autheyr..

<sup>21</sup> Duyck, I, p. 667.

<sup>22</sup> Van der Kemp, II, p. 143.

<sup>23</sup> Duyck, I, p. 680.

<sup>24</sup> Duyck, I, p. 663

<sup>25</sup> Fruin, *Tien jaren*, p. 180.

<sup>26</sup> Duyck, I, p. 661

<sup>27</sup> Duyck, I, p. 656

<sup>28</sup> Duyck, I, p.543 (15 maart 1595) en Resolutiën, VIII, p. 402 (28 september 1595).

<sup>29</sup> Archives, II.I, p. 354, Willem Lodewijk aan Jan van Nassau, 22 november 1595

(Antwerpen 1608) tweede herziene uitgave.

## 1595

Uit het 18<sup>e</sup> boek, fol.

De Gheunieerde Landen hebben haren Legher te velde gebrocht onder den Prince Mauritz int begintsel van Julius, met veel schepen de Lek en de Rhijn opvarende: sij ghelieten haer als oft sij op den Bosch wilden vallen. Om hem te weeren was bij Fuentes gheordonneert den ouden Montdragon/ castelijn vant Antwerps casteel, die vergadert hebbende een Duytsch ende twee Spaensche Regimenten/ met Walen ende Vriesche is opghetoghen nae Tuernhout/ zijnde seer bescheijdelick veradverteert van Prince Mauritz optrecken ende voornemen/ die nochtans de Zeelandsche garnisoen ordonneerde om int Lande van Waest in Vlaenderen te vallen ende eenige schanse aldaer in te nemen/ also sij deden/ om hem terugghe te houden/ maer te vergeefs.

Prince Mauritz trock voor Grol/ sijnde sterck stijf thien duysent mannen daer hij den XIIIJ Julij sijnen legher voor sloegh in hope van corts die stadt te vermeesteren/ mits dat die onversien was van Buscruyt; Daer hadde bevel binnen den Grave van Stierom met elf vaendelen. Den XV Julij begonst Mauritz twee stucken gheschuts te planten/ schietende drie volleen/ ende sommeerde de stadt. Maer Montdragon/ wesende een oude krijghsman/ ende sterck sijnde ses duysent te voet ende twaelf hondert Peerden/ ende met hem sijnde den Graven van den Berghe ghevoecht/ alsoo, hem den aenslach ende voornemen ontdekt was/ is seer dapper den Prince Mautitz ghevolcht/ ende om van de Hollandsche oorloghschepen bevrijt te wesen/ passerde hij boven Rijnberch over Rijn bij Orsoy ende troc nae de revier Lippe op Dorsten in Westphalen/ daer een brugghelack/ die Prince Mauritz belast hadde den Ritmeester Balen af te breken/ maer de borghers vielen op hem uyt ende beletten hem. Vandaer quam Montdragon tot Rhees/ daer hij maer eenen nacht en toefde/ hoorende dat Prince Mauritz opgebroken ende ghecomen was tot Selwolden: want Prince Mauritz siende dat Montdragon hem soo nae was/ hoewel hij gheen cleyne hope hadde van die stadt corts te moghen dwinghen/ nae ghemeijn opinie/ Hoewel alle de begravinghen aenbesteet int werck waren/ so, hadde hij sijnen Legher den XXV Julij opgebroken/ om van Montdragon aldaer niet beset te wesen/ want hij niet volcx ghenoech en hadde om de stadt te besluyten/ de aencomste te besetten/ ende sijnen vijandt 't hooft te bieden/ niet willende sijnen Legher lichtveerdelickem avontueren/ en soo verliesen sijn reputatie van sterck/ voorsichtelick ende op goet fundament alle sijn aenslaeghen voor te nemen. De Grave van Hohenloh ende anderen boden wel aen met een deel volcks Montdragon het passeren des Rijns te beletten/ maer het was al te spade/ hij was haer te rasch ghevolght/ rasser dan wel gheloovelick was/ ende dat onversiens. Aldus is Prince Mauritz den XXV Julij opghetrocken op Lochem ende heeft hij sijn gheschut ende gereetschap na Zutphen ghesonden/ achterlatende ende selve verbrandende veel lonten, schuppen, velen, sperre ende wel thien duysent stocken met yseren om teghen het Peerdevolck te ghebruycken/ wel meer andere dinghen ende is nae sijnen vijant toegetrocken ende heeft den XXVIIIJ Ulft sijnen Legher ghelaghen tusschen den ouden Issel ende een morasch; alle de passaghien tegen Montdragons aencomste wel besettende, sijnde gheresolveert hem nergens op de Vereenichde Landen Bodem te laten nestelen. Montdragon verstaende dat Grol verlost was/ ende dat sijn vijants Legher nae Selwolden quam so vertrock hij den XXX Julij naer de Lippe ende den lesten quam hij dicht voorbij Wesel tot Bislick/ daer hij bleef tot den vierden Augusti/ en trock doen weder over de Lippe nae Dinxlakerham daer hij tot den lesten bleef alwaer hem Prince Mauritz ghevolcht heeft/ ende hebben gesocht malkanderen een voordeel af te sien ende te versoecken.

### Van Reyd

Datering Stylo antiquo !!!!!!!!!!!

Prins Maurits treckt den sevenentwintichsten Junij uyten Haghe naer Arnhem hebbende al het Krijgsvolck tot Selm inde Graefschap Zutphen bescheyden. Den vierden Julij wordt Grol belegert welcke plaetse eertijds by Keyser Carel bequaem ende weerdich gheacht was om een frontier vestinghe daer af te maken ende hadde eenen tamelijcken wal met vijf bolwerken, elc acht hondert voet van malkander, daerom doen leggen doch men konde het water uytte graften afsteken. Daer binnen lagh Graef Johan van Styrum met elf vendel knechten, omtrent ses hondert man sterck, was met grof geschut qualijck versien, hebbende alleenlijc vier stucken van twee ende anderhalf ponden, het welck d'aenschantssinghe lichter maecte, so datmen den sesten dach des beleghs op de graftskante quam. Dat legher wert rontsom gheleydt ende beschanst. Die vyandt verliet terstont de schans Goer, om het selve garnisoen mede in Grol te brengen, maer werden

onderschept, dertich omtrent gheslaghen, den hopman ende den vendrich ghevanghen. Den rest wederom in Goer ghedwongen.

Voorts treckt hy met zijne macht van Hulst, latende daer voor noodighe besettinghen in de schantssen ende vergadert eenich volck te Turnhout in Brabant, daer by quam Mondragon met vier stucken gheschuts. Men vreesde dat hy op Tertolen oft Bommelerweert mochte invallen ende Crevecoeur aentasten, het welck die van 's Hertogenbosch seer schadelijc was. Op beyde plaetsen wert datelijc voorsien ende by de Staten eenighe weynigh vendelen ghesonden, die welcke met behulp der rivieren den vyandt hoopten te stuyten, maer hy trect van Turnhout na Wiert, sterckt sich van alle canten, lichtende de garnisoenen so genauw, dat hy de schantssen aende Schelde met borgers van Antwerpen besette.

Prins Maurits hoorende dese vergaderinghe, heeft des te neerstigher beschanst eerstelijck zijn leger rontsom de stad ende begint met drie gallerijen de graften te vullen ende passeren, het welc Mondragon insgelijcken dede haesten, so seer, dat hy den eenen dach den derthienden July (Stylo vetere), by Venlo de Maes ende des volgenden daeghs by Berck den Rhijn passeerde met seven duysent te voet ende twee duysent peerden daer onder waren twee duysent Switsers, eenige regimenten Spanjaerts, voorts Nederlanders ende Walen. Doen de tijdingh quam, dat hy aen den Rhijn was dede Prins Maurits het gheschut stellen alnoch meynende met snellicheydt yetwes uyt te richten, laet het selve drie mael afgaen ende eyscht de stad op. Onder des komen de kontschappen dat Mondragon bereets over Rhijn ende omtrent Lippe was ende want onmogelijck was beydes de belegerde van binnen besloten te houden ende den ontset van buyten het hoof te bieden, hebbende eenen grooten omloop te besetten, vint Prins Maurits geraden op te breken, het welck den veerthienden Julij des avonts aengeseyt den vijfthienden te werck ghesteldt werdt. Men konde alle schants ghereetschap van plancken, sparren, schuppen ende anders opte waghens niet laeden ende wert daerom het overblijvende verbrandt. De soetelaers moesten insghelijcken by de drie hondert tonnen biers achterlaten, daer van de soldaten sich sat droncken ende voorts de boedemen uyt sloeghen. Het legher ruckte den eersten dagh by Borckeloe, een mijl van Grol, voorts nae Lochem. Ende de geheele kartouwen in Zutphen latende, treckt Prins Maurits met ses halve wederom opwaerts nae den vyant ende leydt sich te Silvolden, niet verre van Ulft, om de kleynen steden Deutecom, Anholt, 's Heerenbeghe te beschermen. Mondragon hadde besloten datelijck weder over Rhijn te keeren, maer de aencomst van Prins Maurits vernemende, liet hy sich beduncken niet eeren ghenoech te zijn van daer te trecken sonder hem te besoecken. Doch lagh het leger op so bequamen plaets beschanst, dat hy geen vordel daer op en konde hebben. De vyandt heeft daer nae selfs bekendt, dat in twee daghen geen broot binnen Grol was geweest, also datter haest ende snelligheyd hoognoedigh was. Eenige van de Staten waren so blijde over Prins Maurits afwijcken alsof daer iet ghewonnen ware, sorghende hy soude zijn voorgaende geluck ende voorspoet te veel vertrouwt ende als een jongh moedigh man een sprong gewaeght hebben. Mondragon lagh by Boeckholt, alwaer gebreck aen provyand lijdende, ruckt te Bisselick aen den Rhijn ende weynigh dagen daer nae voorts over de Lippe te Walsom. Prins Maurits volghde terstont ende leydt sich in Mondragons verlatenen legerplaets ende begint eene sloopbrugge over den Rhijn te slaen ende komen beyde leghers op twee uyren gaens nae by malckanderen te ligghen, de Lippe tusschen beyden.

Graef Philips van Nassouw reet den 22 August 'savonts laet met vijf hondert peerden door de Lippe om des vyants ruyter voorwacht in de morgenstont te verrasschen ende werdt tot synen onghelucke selfs verrascht, want Mondragon, of by eenighe ruyter, die des nachts op een avontuyt uytreden ende den hoefslagh merckten, ghelijck hy uytgaf, ofte by twee Engelsche overloopers, daervan van d'een des jaers daer nae te Londen gehangen werdt ende ander de galgh sulcks bekende, ghewaerschout zijnde, dede terstont alle syne ruytery sonder trompetten te blasen uytrijden ende sich by d'ander ruyterwacht vervoegen. Graef Philips daer omtrent komende ende eenen enghen wech vindende, laet eenighe doorrijden om het veldt aen d'ander zyde te besichtighen, die welcke kontschap brachten, dat de vyandt aldaer hielt. Hy verstont sulcks vande ordinary wacht, die hy in 't selve veldt of daer omtrent sochte, maer dacht niet dat sy met alle d'ander ruyter versterckt was, gelijk hy den enghen wech passerende, gewaer wert. Een kleyn getal ruyter was by hem, ende den grooten hoop noch achter, ende van 'tselven kleyn getal verlieten hem noch vele soo dat hy ende syne twee broeders met graef Ernst van Solms ende hare lijfdienaers bycans aleene bleven ende des vyants macht sonder te willen wijcken op sich treffen lieten, meynende terstont van den grooten hoop ontset te worden. Dese haesten weynigh ende ontschuldighden sich, dat sy den enghen wech sonder gevaer niet passeren konden. Graef Philips wert door de blase geschoten, wesende 'troer so nae op syn lijf geset dattet vyer in de kleederen vatte. Ferdinand van Kinsky Ritmeyster was by den laetsten hoop de welcke straffende de vluchtende ende de andere aentrostende noch een goet getal van de moedighste aen den vyant bracht ende seer vromelijck daer in settende, wert gewondet ende sterf weynigh dagen daer nae. Doch geschach met dit treffen soo veel, dat de vyant een weynigh weck ende

Graef Philips liggen liet. Men meende hem wederom op 'tpeert te beuren, maer hy en konde van onmacht niet rijden. Beval daerom dat een ieder sich selfs redden ende dat men hem alleen een mantel onder 'thoofde leggen soude, sich tot den doot stellende. De klederder branden hem noch an 'tlijf. 'twelck by gebreck van water in de drooge heyde met zant ende aerde gheblust wert. Dus wert hy van den vyant gevonden ende binnen Berck gebracht met noch een ruyter die uyt groote trouwigheydt om de laetste handreyckinge te doen, op begeeren van den Grave, by hem bleef hoewel deselve aen 'sConinx syde gedient had ende bekent werdende, des doots versekert was. Hy stierf 'snachts om 12 uren met goede bekentenisse syner sonden. Mondragon (Nog verder te copieëren)

Uit: Wagenaar, Vaderlandsche Historie, Amsterdam 1753, dl. 8 pag. 424 e.v.

## 1595

Beleg van Grol in 1595.

Midlerwyl was Prins Maurits met het Leger der Staaten, nu versterkt door de benden onder Filips van Nassau, in Hooimaand getrokken voor Grol, daar zeshonderd man binnen lag. Doch Mondragon, die last hadt om een waakend oog te houden op de bewegingen van den Prins, volgde hem met vyfduizend man op de hielen, en noodzaakte hem door vreeze voor 't afsnyden van den toevoer tot het opbreken van het pas begonnen beleg.

Mondragon daarna, geweeken over de Lippe werdt door Maurits wien men 's vyands magt, voorheen, te groot beschreeven hadt, terstond agter na gezet. Filips van Nassau trok, met vyfhonderd paarden over den stroom om de vyandelyke voederhaalers te overvallen, doch Mondragon, berigt van den toeleg, door eenige overloopers, ging hem te keer, met zyn gantsche Ruitery, en bragt de Nassausche Paarden haast in wanorde en op de vlucht. Filips zelf kreeg eene wonde, die hem eerlang, de dood deedt. Zyn broeder Ernst van Nassau die, nevens hem, gevangen genomen was, kocht zich naderhand vry. Ernst, een der Graaven van Solms liet hier ook het leven. Eer de beide legers de winterkwartieren betrokken, ondernam het volk van Prinse Maurits, by nacht, de Stad Meurs die de Spanjaards bezet hadden, by verrassing in te neemen. Doch deeze toeleg mislukte doordien de aanbreekende dag den knegten spoediger overviel dan zy gegist hadden. (Bor, XXXII Boek, blz. 104)

.....

Prins Maurits deedt zyn Leger eerlang ook de winterkwartieren betrekken. Het werdt by monstering zesduizend tweehonderd twee-endertig knegten, en eenduizend zevenenvyftig Ruiters sterk bevonden.